KURUKH FOLK-LORE

IN THE ORIGINAL.

COLLECTED AND TRANSLITERATED BY

REVD. FERD. HAHN,

GERMAN EVANGL. LUTH. MISSION, CHOTA NAGPUR.

7 1,80
C.

KURUKH FOLK-LORE

IN THE ORIGINAL.

Collected and Transliterated

BY

REVD. FERD. HAHN,

GERMAN EVANGL. LUTH. MISSION, CHOTA NAGPUR.

CALCUTTA:

THE BENGAL SECRETARIAT BOOK DEPOT.

1905.

[*Price—Indian, Rs. 2; English, 3s.*]

Published at the BENGAL SECRETARIAT BOOK DEPÔT,
Writers' Buildings, Calcutta.

OFFICIAL AGENTS.

In India—

MESSRS. THACKER, SPINK & CO., Calcutta and Simla.
MESSRS. NEWMAN & CO., Calcutta.
MESSRS. HIGGINBOTHAM & CO., Madras.
MESSRS. THACKER & CO., LD., Bombay.
MESSRS. A. J. COMBRIDGE & CO., Bombay.
THE SUPERINTENDENT, AMERICAN BAPTIST MISSION PRESS, Rangoon.
MRS. RADHABAI ATMARAM SAGOON, Bombay.
MESSRS. R. CAMBRAY & CO., Calcutta.
RAI SAHIB M. GULAB SINGH & SONS, Proprietors of the Mufid-i-am Press, Lahore, Punjab.
MESSRS. S. K. LAHIRI & CO., Printers and Booksellers, College Street, Calcutta.
MESSRS. V. KALYANARAMA IYER & CO., Booksellers, &c., Madras.
MESSRS. D. B. TARAPOREVALA SONS & CO., Book-sellers, Bombay.
MESSRS. G. A. NATESON & CO., Madras.
MR. N. B. MATHUR, Superintendent, Nazair Kanum Hind Press, Allahabad.
THE CALCUTTA SCHOOL BOOK SOCIETY.

In England—

MR. E. A. ARNOLD, 41 & 43 Maddox Street, Bond Street, London, W.
MESSRS. CONSTABLE & CO., 16 James Street, Haymarket, London, W.
MESSRS. KEGAN PAUL, TRENCH, TRÜBNER & CO., Charing Cross Road, London.
MR. B. ALFRED QUARITCH, 15 Piccadilly, London.
MESSRS. P. S. KING & SON, 2 & 4 Great Smith Street, Westminster, London.
MESSRS. H. S. KING & CO., 65 Cornhill, London.
MR. B. H. BLACKWELL, 50-51 Broad Street, Oxford.
MESSRS. DEIGHTON BELL & CO., Cambridge.

On the Continent—

MESSRS. R. FRIEDLÄNDER & SOHN, Berlin, N. W. Carlstrasse, 11.
MR. OTTO HARRASSOWITZ, Leipzig.
MR. KARL HIERSEMANN, Leipzig.
MR. ERNEST LEROUX, 28 Rue Bonaparte, Paris.
MR. MARTINUS NIJHOFF, The Hague.

INTRODUCTORY REMARKS.

During more than twenty years' residence at Lohardaga in the midst of an Orāõ population the author of the "Kurukh Grammar" and "Kurukh-English Dictionary" has made a collection of about seventy stories, more than one hundred and fifty songs, besides a large number of riddles in use among the Orāõs of that part of Chotā Nāgpur. This collection had to be sifted on account of the ambiguousness of some of the stories, the triviality of many of the riddles and the doubtful morality in most of the songs, before it could be made known to the general public, for whom a translation into English is being made by the author. The present volume contains therefore only a selection of Kurukh folk-lore, which however will be sufficient to answer the purpose of placing into the hands of the student of the Orāõ language a text-book, which has been written entirely by members of the people to whom it is the mother-tongue. The transliteration of this "Kurukh Folk-lore in the original" has been made by the author in accordance with the rules laid down in the first four sections of his "Kurukh Grammar." As a text-book this selection of Orāõ stories and songs in the original will be found to be most useful for the study of a language which is spoken by more than half-a-million of people; and all who take an interest in them will be thankful to Government or its publication.

FERD. HAHN.

Purulia,
The 7th August 1904.

Digitized by the Internet Archive
in 2020 with funding from
Public.Resource.Org

https://archive.org/details/kurukhfoldlorein00ferd

CONTENTS.

PART I.

A.—STORIES = KATHĀ.

No.		PAGE
1.	Ort Baṅkō ālas	1-2
2.	Onṭā raṇḍī paccō darā taṅghai laṇḍiā khaddas	2-3
3.	Bidrkā haslī	4
4.	Barotā chayā ālas	5-6
5.	Khudaṅg dibru raskas	6
6.	Pattáanā lekh'ā mukkā	7
7.	Pacgī darā paccō gahi asmā mal mōkhnā	8-9
8.	Bokkhō pãḍes.	9-10
9.	Kũārs darā naũas	11
10.	Aghnū kumbhras	11-13
11.	Pacgis gane paccō gahi khéenā	13
12.	Irb sagrī nanur	14
13.	Lūr-akhū kukkos	15-16
14.	Mukkā nēkhai khekhā tī sindu occā, āsgahi dim ālī	16-17

B.—TALES = KHĪRĪ.

15.	Ort kukkos darā āsgahi bandrā	18
16.	Teteṅgā darā lakṛā	19
17.	Ort kukkos gahi bachū	19-21
18.	Sirū pãdē	21-22
19.	Litī bīrī chatrī kukkos	22-24
20.	Ort andras darā kubras	24
21.	Ort kuko'e gahi kendrā mannā	24-26
22.	Ort ḍhiḍhras	26-27
23.	Timbu paccō gahi khēr	27-30
24.	Bãṛiyā kukos gahi ālī	30-32
25.	Irb khaddar gahi khīrī	32-33

No.		PAGE
26.	Bīrbal	33-34
27.	Onṭā lakṛā darā teṭeṅgā	34-36
28.	Cigalō	36
29.	Irb bhaiyā bahin	37
30.	Oṅkhu ālas	37-39
31.	Turā khaddar darā taṅgrī	39-40
32.	Raṇḍī paccō gahi taṅgdas	40-42
33.	Ort kukkos arā lakṛā	42
34.	Ort Babhnas gahi kathā	43-44
35.	Irb bhair gahi khīrī	44-45
36.	Sate bhair gahi kathā	45-46
37.	Onṭa lakṛā darā bariyas	46-47
38.	Paccō pacgī darā cigalō	47-49
39.	Ort cihut ālas	49-50
40.	Onṭā lakṛā darā ālkhadd	50-51
41.	Dānō dāĭt	52-53

C.—TRADITIONS AND LEGENDS.

42.	Rūidāstā Kurukh bēlas	54-55
43.	Cic cēp	55-56
44.	Lodhā darā Asur gahi khīrī	56-57
45.	Rūidās tī Kurukhar gahi boṅgnā	57-59
46.	Karmā darā Dharmā	59-60

D.—DESCRIPTIONS OF KURUKH CUSTOMS AND USAGES.

47.	Pacbā ālar	60-61
48.	Karam parb	61-62
49.	Kurukh jātrā	63
50.	Kurukh beñjā	63-66
51.	Khaddī parb	67-68
52.	Kurukhar gahi kuṇḍī	69-70

E.—RIDDLES = AKHNĀ KATHĀ.

1—34		70-73

PART II.

SONGS=DAṆḌĪ.

No.		PAGE
1—43.	1. Sarhūl jātrā gahi daṇḍī	74-81
1—69.	2. Chirdī-daṇḍī	81-92
1—25.	3. Karmdaṇḍī	93-99
1—12.	4. Beñjā-daṇḍī	99-102
1—19.	5. Jēth-jātrā gahi daṇḍī	102-105
1—25.	6. Khaddar gahi daṇḍī	105-108

KURUKH FOLK-LORE.

PART I.

A.—STORIES = KATHĀ.

1. BAṄKŌ ĀLAS.

Ort ālas Sasurār ka'alagyas darā onṭā poṭom nū jok asmā hō'ālagyas; kānum kānum taṅghai ēkhan kirr īryas darā bujhras: "ort nannā ālas ēngane barālas." Ās ēkhan ānyas: "kalā bhāi kir'ā eṅghai sasurār nū kīrā ra'anar, endran cior?" Antile kālā helras. Jok gechā kēras kī oṅghōn kirr īryas kī ānyas: "Īs asman īryas kī ērā puttdas." Āũgē onṭan kullyas darā asan uiyas kī kēras. Jok gechā kēras khane ērdas, ās anuhõ barālas; anti ānyas: "Īs embā sāras, āũgē malā kiryas." Annē annē nū urmī asman, kicrin darā ṭempan hõ uinutim kēras, onṭā bhagoā nīdī bachrkī ra'cā; ādin hõ munjā nū ḍaherē nū uiyas. Āganem puttyā; khane ērdas, ās malkas. Anti ba'a helras: "Ohrē, onṭā bhagoā gē eṅgan pachrãras." Akkū gā ās thotham ra'as. Khane ãrsyas kī collā tarā kaprkas kuddas. Taṅg sās sasuras oṇḍar mokhar, ā gūṭī ās gahi pāb ērālagyar. Paccō bācā: "Kukos gē ẽõ gōṭā asmā ui'on?" Pacgis ānyas: "Ẽõn uiyoe? onṭā darā kocā uiyai." Ennē ba'anan ās menālagyas. Anti paccō ānyas: "Jaund khadisin ērā kādan" bācas kī collā tarā urkhas. Baṅkō gahi kaprnan īryas kī bācā: "Nē harō, nē harō?" Ās bācas: "Īnim gā." Taṅg sās ānyā: "Endrnā erpā mal kōrckai." Baṅkos ānyas; "kicrī hõ malā, ekāsse kāon?" Antilē urmin tiṅgyas. Khane sasuras onṭā kareyan othras kī bãchrā cicas, khane erpā ūlā kōrcas darā khedḍ khekkhan nõrhar kī ukyas, khane taṅg sās asmā ciccā, munjyas khane meṅjā "Jok ind'rim mōkho'e kā huru?" Ās bācas "Endrā ra'i ēn mōkhon. Īõram gā ra'cā, endr ēn baldan?"

Ī kathātī ār ajgut manjar kī bācar "Īs jok ind'rim akhdas." Ās gahi aiyā ra'anum bēlas gahi khara baggē chippā lōṭā sañjgī khalb kērā. Āũge bēlas dēoṛã bhagtārin ēḍā taiyas taṅghai ālon beddāgē. Ā paccō bhakuas gahi bārenū ānyā "Eṅg jaundkhadis gā ennē ennen khōb akhdas." Bēlas cãḍe āsin ēḍ'ā taiyas; paikar barcar darā ānyar "gucā niṅgan bēlas ēḍālagdas." s bācas "Ēn endran hõ baldan babā, malā kāon." Ār malā pattācar, backam baṛiyam occar. Bēlas bhakuāsin bācas "Eṅghai ālō guṭṭhin beddo'e, hole niṅgāgē kharā baggē baksis cion, backan polkoe beddā, hole gaṛherā cion." Ās kollam manjas darā ullā nēcas, khane āsin oṇṭā eṛpānū mucyar kī sathē ullā ciccar; ās khobrār khobrār ānā helras "ābnai nindīyā ab to jitē gaṛherā hoī." Khalbū ra'acas āsgē Nindiyā nāmē ra'cā. Ās orgas: "Ēron gā īs ekāse dẽorai nandas." Khane gecchantī chāchem menā helras. Taṅghai nāmē ho'onan menjas darā ās gusan cãḍē kēraskī ānyas "Anā bhai nāmen ambkē teṅgā niṅgā hõ cion." Ās bācas "Eksan eksan uikai ra'adai?" Ās tiṅgyas "pokhārī nū sajjkan ra'adan." Antile ās "tisga'ā! tisga'a!" bā'num barmba'a helras. Khane tisgar; āsin menā helrar; ās ānyas "Kalā pokhārī nū ra'i." Kērar kī beddā helrar, anti tḥaukam khakhyar. Bēlas ajgut maṅjas darā āsin dewān kamcas.

---

2. OṆṬĀ RAṆḌĪ PACCŌ DARĀ TAṄGHAI LAṆḌIĀ KHADDAS.

Onṭā raṇḍī paccō ra'cā; adigē oṇṭā taṅgdas ra'cas, ās birdō uiyā ka'alagyas pahẽ endr uiōs? Ās uinan ambas darā ōṛā guṭhin piṭdas darā eṛpā ondrdas bardas. Khane taṅgyō khōb sukhmārā darā bāī "eṅgdas uiā hõ uidas, ōṛan hõ piṭdas, ēn eṅgdas gē asman mēkhon arā balī nū asman ṭaṅgon darā uion, holē eṅgdas barā khanem ettas darā mōkhō," bāī darā taṅgdas gahi gōhlā bichrār kī barnā mundim asman mīkhī darā balī nū tāṅgā darā uiī ciī. Taṅgdas gōhlā bichirnā bērā nū eṇḍoṭā ōṛā piṭyas darā ondras darā bardas arā mund asman ēta'adas kī mōkhdas; annem sagarkhane nanālagyas. Anti bēcnum taṅghai ullan khēpcas. Ānutim cãkhnā ullā barcā. Khane taṅgyō taṅgdasin ānyā "Akkūgā cãḷḥnā ullā barcā bēṭā, ormar cãkhālagnar gucā ēn bihin ho'odan, cãkhā kāot." Anti taṅgyō uḍḍū nū

khesan kumyā darā kālā helra; taṅgdas hõ ugtan cēḍas darā aḍḍon khēdnutim kālā helras. Khal heḍḍē ãrsyar khane taṅgdas nannar gahi usskā khal nū bihiṇin cãkhdas; khane khal urbar mēkhnar: "Emhai khalnū nē cãkhdar harō? Emhai khalnū ambā cãkhā" ba'anar. Khane taṅgdas taṅgyon āndas: "Īd khal namhai mallī, ayō; adanū namhai khal ra'ī;" ba'as kī nannā khal gusan kānar darā aiyan cãkhas. Khane ā khal urbar hõ mēkhnar "Emhai khal nū nē cãkhdar harō? emhai khal nū ambā cãkhā," ba'anar; khane taṅgdas taṅgyon ānyas "Īd, namhai khal mallī," bācas darā nannā khal nū cãkhā kērā, arā ā khal nū bihinin cãkhā helras; anutim uḍḍu nū bihinin munjyas. Antile taṅgyō kadrārā darā taṅgdasin conhā nannā lekhā ānyā "Ē bēṭā uḍḍun ḍhēkan pesā darā nindā; anti taṅgdas uḍḍun ḍhēkātī nindas; anti tēta'agē bācā, khane taṅgdas tēta'as cicas; anti taṅgyō ā ḍhēkātī ṭaṅgdasin kūḍnum khēdā helrā; khēdnum khēdnum taṅgdas ḍaṅgrā mūcur gusan ãṛsā helras, khane taṅgyō mīkhyā darā ānyā: "Hūsin dharkē! hūsin dharkē!" bāī; khane daṅgrā mūcur menjar: "Ā mukkā endr bāī, babū," bācar; khane ās ānyas "hūsgē ḍaṅgrā pottan ciā, bāī," bācas; khane ār āsgē ḍaṅgrā pottan cicar. Antile ā kukos ā pottan ōccā darā boṅgā helras; boṅgnutim boṅgnutim onṭā puttā gahi lātā khakhyas darā ā lātānū kōrcas. Khane taṅgyō ãṛsyā darā ā lātan ḍaṅgtī hãṛā helrā. Khane taṅgdas taṅgyō gahi ḍaṅg nū pottan līṭpītambācas, khane taṅgyō cīkhā helrā: "Ēn eṅgdas gahi pottan othorkan" bācā darā antile cīkhnutim taṅghai eṛpā kērā. Mākhābīrī kalpārnum taṅghai cūtna piṭrī nū cutyā khandrā kērā. Mākhā taṅgdas barcas darā mēkhā helras. "Anai āyaṅg balin tisg'ae" bācas, khane taṅgyō ānyā: "Eṅgāgē khadd kharrā malkar. Onṭā eṅgdas ra'cas, āsin gā bhuṇḍūnū huduckan darā piṭkankī eṅgdas gahi pottan othorkan, eṅgāgē akku khadd kharā malkar" bācā darā malā cōcā; khane taṅgdas rusī manjas kī nannā rājī kēras arā onṭā baṛhias gusan jõkh ra'a helras arā āsgusan ra'num taṅghai mundantā dasan bujhras darā nalakh nanā helras. Aṇtile ās taṅgā ujāpurtī puñjī nanjas; aṇtile ās gustī urkhas arā baṛhias guyē nalakh nanāgē hēberkas ra'cas, annem nalakh nanā helras. Nalakh nannum nannum tān hõ urub manā helras arā jõkharin uiā helras; antile karē karē kōhā khurjī uiyas kī urb manjas darā baggē jõkharin uiā helras kī ā hedentā ālar gahi majhinū bēlar lekhā manjas kēras; antile taṅghai heḍḍē heḍḍentā ālar gahi majhinū rajī nānā helras; ālar āsin bēlar lekhā manā helrar; anti ās aiyam bēl manjas kēras.

3. BIDRKĀ HASLĪ.

Ort urbas ra'cas, ās gahi satte jhanā kukkō khaddar ra'car, ārin ās kundur kā lekham pālī pālī biñjyas; arā ormartī khōkhā nū sannī taṅgdāsin biñjyas, ā sannī taṅgskhedō khōkhā mundbhārē gahi khūb bujhrū ra'cā. Ād īryā akkugā kīrā manjkam kādam, arā kīrā mannum mannum khūb kīrā manjar kērar; khane ārgē ōnā mōkhāgē hõ malā khakhra'ālagyā, antile sannī taṅgskhedō ānyā: "Ī rājī nū gā namhai ujjnā malā kālō, āõgē nām ormat akku ī rājintī cō'ōt kālot darā nannā rājinū kālot, hole namhai ujjnā onnā baggē manō." Ī katthā ormargē dau lagyā; khane ār adi gahi ānkā lekhā tamhai cirkhī piṭrin cōdar darā kālā helrar, pahẽ kānum kānum onnā mōkhnā munjrā kērā, antile khūb kīrā sārā helrar; khane sannī khedō ānyā, "endran hõ ambā khaṛā, endrā endrā nimāgē khakhrō ādinim ondr'ā, nerr, keckā, kā osgā, coṭṭō, kā cigālō khakhrō ādinim ondr'ā, nām ormat mōkhōt darā khe'enantī bacro'ōt kālot." Khane ār annem nānālagyar. Undul endr manjā? Bēlas gahi ālī idāto bīrī bakhṛē ūlā taṅghai haslī pūn guṭṭhin othrā kī kūbī gusan ema' khajralagyā, ābīrī cīl ādi gahi haslin nerr lekhā cannā bunnan īryā darā umpyā kī occā darā kērā. Khane gā ēkēkā gōhār nanjar choṛāba'agē, pahẽ nē hõ pollar. Ā cenkhō ōccā kī ekā tarā abrā kīrā ālar ra'car attaram ṭiḍḍār ciccā. Sannis taṅgkhāi īryā darā haslin maṅkhyā. Antile bēlas ēnnem bācas kī damuan kōṛtācas: "Nējē ā haslin beddor kī ondro'or holē ārgē pañcē gōtaṅg paddā ciōn." Ās gahi ālar caugurdā beddā kērar, pahẽ pollar beddar. Onḍ undul ennē manjā, cīc ondrā kērā, ābīrī damuan kūṛnan menjā. Khane ālarin menjā: "Endr gahi dumuā kurri'ī?" Ēnne ād menjā. Khane ālar adin tiṅgyar. Khane ād bācā: "Ēn bidkan ra'dan." Ābīrim ā ālin bēlas gusan occar. Bēlas bācas: "Endr nīn eṅghai bīrī gahi haslin bidd kī ra'dī?" Khane ād bācā: "Ha'ī." Bēlas bācas: "Ēn niṅgāgē pañcē gōtaṅg paddā ci'idan eṅghai haslī ci'aī." Ād bācā: "Bēlāyō, ēn paddā malā beddan, ēn onṭā katthā ne'edan, sohrāī ullā gahi mākhānū nē hõ billī ambnar dagnarnēka'ā, aulā ēm eklā dag'om." Bēlas bācas: "Īd gā ōtthā katthā mallī, ennēdim nan'ai." Sohrāī ullā annem nanjar darā addō gāe mankhā bhãis, ēṛā, mēṛhō guṭṭhī ūkhan ērā ērā ēkā tarā hõ malā kērā pahẽ adi gahi billin ērā ērā sausē rājinṭā mekkhō ādigahi ēṛpā nū kōrcā darā ēũndā ādi gahi ēṛpā nū kērā ãondā ād gahidim manjā. Ennem abṛā ālar mundantī kōṛhē urbar manjar darā tamhai ullan khēpā helrar.

4. BĀROTĀ CHAYĀ ĀLAS.

Irb paccō pacgī gē khad kharrā malā ra'car, āõgē irbārim kacnakharnum ānyar "Ān pacgī nām khēr pōs'ōt." Antile khēr pōsā helrar. Khēr pūsnum pūsnum dḥēr baggē baṛhrā, antile pacgis paccon tḥakā helras darā ānyas "Anai paccō akkū namhai khēr dḥēr baṛhrā akkū nām onṭā dundū pōs'ōt." Khane paccō ānyā "Eksan īrkae ra'dae darā pacegī?" "Mahũraṅg nū gā ra'ī paccō. Kubu'i madgī gahi khoḍorānū gā paccō, nēlātī carā ci'ōt paccō." "Endran ci'ōt anti pacegī?" "Kōhā gayan piṭōt paccō." Iõdānū mākhābīrī cūtyar darā bijyā, khane pacegīs khēran piṭyas darā pudgās kī paccō gē cicas darā ānyas: "Bēs iṛrkē paccō, khane hūke! ēn uiyā kādan" khoḍorā nū khandrāgē kōrcas; antile paccō ahṛan nagad kunā iṛiyā kī ocā darā ānyā "Ondāi dundū ahṛā," antile khodorānū uiyā cicā. Antile pacegīs mokhas darā khoḍorān tī urkhas kī eṛpā kēras darā paccon ānyas "Paccō dundūgē ahṛā nitkī ciikē ahran bēs iṛrkī ci'ikē paccō, iklam amkē khēkhēl ērāi." Ēkā guṭī khēr mal munjrā ā guṭī ennem nanjas.

Khēr munjrā khane paccō khobrārā darā ānī: "Ondāe dundu," bācā darā khēkhēl īryā, antile gā pacegīsin īrnum khobrāra darā rūsī kālāgē uḍḍūnū ālō guṭṭḥin sajjā darā isuṅg guṭḥin sajjā cicā pahẽ tēterā pullī. Khane nannārin eḍā kērā; īũrum nū pacegis uḍḍūnū kōrcas kī ukkyas. Antile paccōn onṭà ālin eḍḍā darā ād tēterā cicā, antile ād kālā helrā, kānum kānum jokk geccham kērā darā kānum ra'cā, khane pacegīs uḍḍūnū umbulas cicas, khane paccō bā'ī: "Ohrē mahrāṅglē isūṅg tundrā" bācā kī muñhī khekhā khedan khasā helrā, antile onṭā paddā ãrsyā ettārcā kī īrī gā pacegīs. Antile pacgīsin kēbā helrā arā cīkhā helrā; ūĩrum pacgīs gane pollā kī kiryā ās gane kālā helrā. Nannā ullā onṭā jātrā lagālagyā, khane pacgīsin ānī "ēn hõ jātrā ērā kālom," pacgīs ānyas: "Kālā paccō" antile adin kālā cicās kī tān khōkhā nū māk margān hēcas darā pāgan nanjas darā jatrā tān hõ kēras darā ekātarā paccō ra'ī atrā atrā nāldas arā daṇḍī pāṛdas: "Paccō mokhā kanjin, pacegīs mokhās ahṛan tērem rētem tērem rētem." Antile pacegīs āndas, "Paccō jatrā kirkī endran īrkī?" "Ē pacgī onṭā pacgīsin īrkan ād kukk nū siṅgār manjkas ra'cas darā eṅghai mundbhārē nālālagyas darā ḍaṇḍī pāṛālagyas, āsgā niṅg lekham ethrālagyas, ās gahi onṭā bāgrkan hõ pettkan ondorkan; khane ās bācas "ēnimgā ra'ckan

paccō. "Khanegā alkhā helrā arā bācā "Ēn nīngane pollon pacgī nīn bārotā chayā āl taldae."

---

5. KHUDAṄG ḌIBRU RASKAS.

Ās īũndā kōṛhē raskā ra'cas; oṇḍ mākhā nū satte paddā bēcālagyas darā taṅghai eṛpā mãkham barālagyas. Bēcā kālālagyas khane khēlan hõ taṅg gane hō'ālagyas darā ākhṛānū kālar kī ennē assālagyas: "Dhatuṅg daṅg, khudaṅg ḍibrū ḍibrū" idim ās gahi ōr ra'cā. Ī kharkhnan menarkī jõkhar pellar ba'alagyar "Barcas ko'e khudaṅg ḍibrus, gucā bēcā kālōt," arā minjur lekhā jõkhar pellar sapṛārkā darā urkhālagyar kī bēcālagyar. Bēcnum bēcnum ratyārar kālagyar, khane chāchem nan paddā kā'alagyas anti ās gahi kānan hõ ballālagyar; ār ennē ba'alagyār "ās ēm saṅgem bēcnum ra'as" darā rij lagāalagyar; bēcā bēcā khaṛdālagyar, antile tamhai tamhai eṛpā ka'alagyar; ennem satũ paddā nū kālar kī assālagyas darā annem menar sapṛārar kī bēcā barālagyar, āsin ambar rij malā lagālagyā. Chau ṭhur paddā nū gā khosrā kaṭ'ā malā manālagyā, pahẽ satoũ paddā nū āsgē khosrā kaṭ'ā manālagyā. Khosrā nū "Lau" laṛaṅg jhapcki ra'cā; khosrā nindālagyā annū hõ ā "Lau" laṛaṅgnum assnum pāṛnum bēcnum otkhāsim kaṭṭalagyas; ā paddāntā ālarin hõ annem bēcta'ā rijhtaālagyas, ayantī otkhāsim barālagyas; ennem dḥēr ullā gūṭī rijraṅg manjas; ās gahi nāmē hõ caugurḍā bindrā kērā. Oṅghōn enne manjā ēkam dokhār kērar darā ā "Lau" laṛaṅgan tāryar cicar darā tamhai eṛpā kērar. Ásgā munduntā lekh'am abṛā chau paddānū bīcyas darā bēctācas darā khosrā pakhentā nū kālā helras darā munduntā lekh'am ā "Lau" laṛaṅg nū argyas kī assnum pāṛnum jokhnum kālālagyas, pahẽ majhinū ãṛsyas kī khaccrā kērā, ās amm num khatras kēras, ād bōhābācā darā jok gecchā ōccā darā mulkhtā ciccā. Nannā ullā khosrā pakhentā jõkhar pellar beddā helrar, "endr manjā ās emhai paddā malā barcas;" antile beddnum beddnum khosrā gusan kērar darā endr ērnar, laṛaṅg tārkā ra'ī; anti ār bācar "Ēkam mudair ḍāhē enne nanjar, iyam khattras kēras kō!" Khosrānū beddā helrar kī āsin keckā bidyar kī cãdem sattō paddantā jõkhar pellar gusan teṅgā kērar, urmi paddantā jõkhar pellar barcar darā cīkhar darā āsin sattō paddantā pellor gahi bāgrkā tī basyar cicar.

6. PATTA'ANĀ LEKH'Ā MUKKĀ.

Eṇḍ bha'īr ra'acar, ār pardyar khanə tām tām salah nanjar kī bācar: "Nē mund beñjro'ōr." Kōhas ba'as "nīn beñjrā bhayā." Mundā sannis ba'as "mund beñjrā dadā, holē ēkam tartī baron holē maṇḍī amm nēā oṅgōn, mundā niṅgāgē gechā gechā mannā manō;" pahẽ kōhas malā mancas; khane sannīsim beñjras; sannis ēkam tartī bardas hole irbārim kharrā khusmārnum kachnakharṅar darā ra'anar; pahẽ kōhas sarmār sarmār endrānim nēdas darā gecchā gecchā mandas arā taṅgris gahi ālī gecchantī endrā'nim ci'ī; kōhas sannīs gahi ālin sībā khārcas darā sannisin piṭāgē dahrē beddā helras. Uṇḍul tan'gṛisin ānyas "ē kō gucā sendrā kālōt." Khane irbārim jhanārim sendrā kērar; kōhas ēṛteran ōccas kī mund addē okkā kēras sannisgā nakhnūtī khēdnum kōhas tarā hō'ālagyas darā dḥēr māk guṭṭḥī kērā, pahẽ annū hõ malā laudas; khanegā sannis bhartācas darā heddē ãṛsyas, khane kōhas eṛtērtī laucas kī piṭyas kī khaikā atkhātī jhapcas darā eṛpā kēras; khane ād menjā: "niṅgḍis je da ho'e endrgē malā bardas?" Ās bācas "khōkhā taram ra'acas ās bardas kā;" antile adin taṅghai ālī nanā beddas; khane ād balin mucyā kī ukkī; ās bācas "kōlla'e lolā bīṛī rigī cīgī balin, ennegē ēn kūl kīṛā ammōnkā tī khē'ālagdan" ād bācā "dulhas gahi katthātī jiyā sala'ī, mundā baēnālas gahi katthātī kollam laggī;" anuū hõ adin ālin kamā beddas. Khane ād bācā "ra'a akkun jōk ullā āsin bassōt bhōje nanōt huḍāba'ōt anti sagai manōt pahẽ. Ibṛā khōkhānū gā niṅghai ra'ādan," khane mancas darā ād ānyā "tīkhil dālī darā jõkhārin beddā darā kālōt darā namhai nēgcār lekhā nanōt ci'ōt; hole ās gē hõ dau manō darā namāgē hõ manō pahẽ;" anti urmī occar kī kērar darā sãran kamcar; adi mẽya kaṅkan bassāgē khopyar darā āsin aiyā laccar, anti cic dagāgē beddnar; ād malkī, khane ād bācā "jõkhar khaṛdkar ra'anar darā ēn hõ cãḍē barā pollōn; īgē nīnim kālkē cãḍē ondrā;" anti ās kēras; ā khōkhānū ijjā darā ennē Dharmēs gusan nēcā, khekhā trū kicrī gahi nākh gaṇḍḍan dharcā kī bācā: "Ē Dharmē cic ciā; ē Dharmē gaṛā gahi mēnā, eṅghai ālas gē cic ciā;" ennē nēā hõ nēcā anti cic lagyā kērā; ād āsgē laukā ciccā; anti cīkhyā darā tān hõ kōrcā, arā ās gane cind manjā kērā antile baēnālas barcas darā īryas kī kiryas kēras.

7. PACGĪ DARĀ PACCŌ GAHI ASMĀ MAL MŌKHNĀ.

Oṇṭā kōhā paddā ra'acā, aiyantā paddānū ort paccō pacgī ra'car. Pacgīs ullā ullā tembā kālālagyas. Khess kōdae tīkhīlan tembar darā ondrālagyas darā ās gahi paccō eṛpānū ra'alagyā; pacgis gahi barāgē amm guṭḥin ondra'alagyā darā kaṅk guṭṭḥin beddarkī uiyālagyā. Anti pacgis tembarkī ondrālagyas adin cuñjarkī maṇḍin bita'ālagyā, anti irbarim nagad saṅgem pāṭī pāṭī okkarkī sukhmārnūm onā mōkhālayar. Ā paddānū oṇṭā kōhā bēlas hõ ra'acas, ā pacgīs bēlas guyā hõ nitkī nitkī tembāgē kālālagyas; undlim undlim ā paccō taṅg pacgisin ānyā, "Ē pacgī asmā mōkhā ṭukkī, īũgē kalā jok'em ābdā tīkhlan tembkē darā ondrkē," bācā. Khane pacgis taṅg paccon ānyas: "Ha'ī anti paccō innāgā ābdā tīkhil nim jōksarī nēonkī ondro'on" bācas. Anti nannā ullā hõ pacgis pairim tembāgē urkhas darā kēras. Anti sankā sankā eṛpānū gā koda'en cicar, khesan cicar, guḍulun cicar adin hõ ocas pahẽ; timbnum timbnum oṇṭā kōhā eṛpānū ãrsyas. Antile ār gusan nē'āhelras khane ār gā kodaen ci'inar, adin malā ho'odas; khane khesan ci'inar adin hõ malā ho'odas; khane ondkā tīkhlan ci'inar adin hõ malā ho'odas, khane dālin ci'inar, adin hõ malā ho'odas, khane dḥiban ci'inar adin hõ malā ho'odas. Ās ābdā tīkhlan bed'das, khane jok ābdā tīkhlan oṇd muṭḥī kem cicar. Khane ondras kī eṛpā barcas; anuntile paccō ā ābdā tīkhlan īryā kī kharā sukhmārā, anuntī tīkhlan oppā darā gundā kasā helrā, anti opkā tīkhlan kasā munjyā anuntī asman mikhyā, khane mund auṛkā tīkhil gahi asmā mundōtā manjā; asmā mēkhnā gūṭī taṅg pacgis kuddā kēras ra'acas. Paccō taṅghai jiyānū ānī "ēn eṇḍoṭā mōkhon darā pacgisgē oṇṭā ci'on" bā'ī, anuntī khōkhānū pacgis barcas. Khane tām tām kachnakra'ā helrar, paccō ānī "Ēn eṅḍōṭā mōkhon pacgī nīn oṇṭā mōkhoe" bā'ī. Pacgis āndas "Ēn taman kud'dan ēn eṇḍōṭā mōkhon paccō nīn oṇṭā mōkhoe," ennem irbargahi maj'hinū khatarnā malā bani'ī. Khane pacgis darā paccō irbārim gachrnakhrar "lagē, irbātim piṭrin bãcrō'ot kī cūtōt nē khōkhānū cō'or ārin eṇḍōṭā asmā mōkhor," bācnakhrar; anuntī asman uiyar kī cutyar darā bēgar khandrnū hõ irbarim cūtkar ra'anar, ulmūnd guṭī pacgis taṅghaī jiyā nū āndas "paccō muṇd co'ō holē ēn khōkhānū co'on kī eṅḍōtā asman mōkhon" bā'as kī pacgīs mund malā co'odas; anti paccō ānī "pacgis mund co'os

hole ēn khōkhānū co'on kī eṅḍōṭā asmā mōkhon" ba'ī kī paccō mund māḷā cū'ī. Ennem ār ērānakhrnūm ulmund gūṭī cūtkārim ra'anar Khane bēlas a pacgīsin beddā helras, "oṇṭā ālas nitkī nitkī tembā barālagyas, ās ulmundtī endrnā tembā malā bardas, endr manjas kā"; enne bācas kī taṅghai ālarin taiyas ā tembūsin beddāgē; khane bēlas gahi jōkhar beddāge kērar, ā paccō pacgī gahi erpānū ērnar gā irbārim piṭrin jhaprā darā keckā lekha'ā cūtkar ra'anar; khane gā bēlas gahi ālar akhar "īr irbarim keccar kērar" bācar kī kērar arā bēlasin tiṅgyar: "paccō pacgī piṭrin jhaprar kī tamhaiñ erpānū keckar ra'anar. Khane bēlas ānyas "kalar kī ār gahī erpantā kaṅkan, bāsan ujhrā'ar kī sārā kama'ā darā masṛā gusan ceḍ'r kī hō'ar darā bassar ci'ā" bācas; khane ār ā paccō pacgī gahi erpan ujhrā'car kī sāḍē kamcar darā irbarinim ceḍḍar kī masṛā gusan occar kī kaṅkguṭṭhin dāṛan murakyar kī khupyar aṛā ā kaṅk maīyā paccō pacgī irbarinim laccar, cictī utagyar. Khane irbarim cicyār-num cōcar darā ennē ba'āhelrar "Ēn eṇḍōṭā mōkhon" ennē ba'anum irbarim co'āhelrar; khane basāgē kērar ār ilcyar kī boṅgā helrar darā kērar kī bēlasin darā ālarin tiṅgyar: "ār gā irbarim eṇḍōṭa mōkhon ba'anum emtarā bara'ā helrar." Paccō pacgī irbarim ālar tarā kānar khane ālar elcnar kī boṅgnar "eman mōkhor" ba'anar darā. Khane ā paccō pacgī irbarim bēlas gane kērar kī tamhaiñ katthan tiṅgyar. Khane bēlas ārin taṅghai cālī balīnū uiyas arā ār irbarim bēlas guyā ra'āhelrar.

---

8. BOKKHO PĀḌES.

Bokkhō pāḍe nāmē ort ālas ra'cas, ās gahi paccō hō ra'acā. Paddānū ār kīṛā ra'acar. Āsgē lassiyā nalkh malā uchyā. Ās īryas nē likha'ā parh'ā akhnar ārgē baggē khakhri'ī, ār ārin ormar majhī majhī nannar. Khane ās hō sikhra'āgē kālā biddyas, darā taṅghai ālin ānyas "Ē paccō eṅgā jok'em tīkhil darā sattū kama'ae ci'ae ēn sikhra'ā kādan." Paccō tīkhil dālī sattū urmin musgyā ciccā. Pāḍes abṛā kharcā guṭṭhin ceḍḍas kī kēras. Candō ēḍ mund gūṭī nantarām ra'acas, pahē sikhra'ā pollas. Dhērkunā paccā kāgaj guṭṭhin ekēstī ekēstī khoṇdas injyas kī erpā kiryas. Bīṛī putbīrī dhūghur manjkantī erpā ārsyas, ā bīri paccō malā ra'acā, ās khaṭī kīṛ ā ūkhānū cūtkas ra'as. Paccō barcā darā mikhyā mokkhā. Anti pacgisgē hō bācā "oṇṭā darā

kocā uiyon, bar'ōs holē mōkhos, makhle ēn pairī mōkhon" bācā. Ibṛan urmin ās chāchēm mendas, ād khanḍrā khane chāchem urkhas darā mōkhā helras. Ād cōcā billī ūrcā darā khed nõḍhra'āgē amm ciccā, nõḍhras kī ukkyas khane ā asman ciccā, munjyas khane menjā "arā jokendrim mōkhoe kā hurū?" Ās bācas "ōkhō ra'ī anti ci'ōe?" ād bujhrā, "paṛhcas kī teyār manjas āũgem akhdas." Aũtiḷajgut khusmara'ā helrā.

Irb ālar gad'hā beddnum beddnum tḥaukam ār gusanim kērar. Paccō cãḍē cãḍē tiṅgya "emā pacgis gā sagṛī guṭṭḥī nanā akhdas." Khane ār āsin menā helrar; "ērā gā aṭgar nanā gad'hā ekātarā ra'ī." Ās ā gad'han oṇṭā rahṛī khalnū mennan īrkas ra'acas. Taṅghai pūthin bēgarnum biṛidkas kudyas darā ānyas, "pūrb dishā kalā dahrē heddēnum rahṛī khalnū menālaggī." Ār kērar darā ekāse menjkar ra'acar annem khakhyar. "Ṭhaukam teṇgā oṅgdas" bācar kī ās gahi ōhmā nanjar. Ānnū annum bēlas gahi sōnā gahi pānbaṭā khalb kērā, adin bēlas emā kēras darā kūbī gusan pakhnā kīyā uiyas kī mōdhras kēras. Adin beddāgē kharā baggē dẽoṛã bhagtārin sagṛī nanāgē eḍḍas pahẽ nēhõ pollar teṅgā. Ā paccō taṅghai ālas Bhokhō pãḍēs gahi bārē nū tiṅgyā. Bēlas cãḍē āsin eḍtācās kī ānyas, "eṅghai ālon beddoe hōle niṅgā kharā baggē annem ci'on." Ās balnātī elcā helras. Kūbī tarā pũp beddāgē kēras. Saiñtgahi pakhnā kīyā tḥaukam īryas, asānum uiyas ciccas, antile gā taṅghai pūthin īryas darā achat ghī'in dhūan arā endrā endrā ondrāgē bācas. Ār urmī ondrar. Khane ās barmba'ā helras darā boṅgkas kēras darā "pakhnā nū ērā" bācas. Ār īryar kī tḥaukam biddyar. Bēlas ajgut khusmārnum darā kharā baggē ālō annem ciccas kī taṅghai kōhā mantrī kamcas. Undul bēlas Bokkhō pãḍēsin bācas "gucā sendrā kā'ot, patran ērā gā māk laggō kā malā?" Ās ānyas, "laggō." Saĩt gahi mākan piṭyar. Eṛpā kirrō bīrī irbarim pãtī pãtī ghōṛōnū bara'alagyar. Bēlas gahi ēõkhnū oṇṭā bokkhō uṛhyānum kērā darā ukyā. Adin bēlas cãḍem dharcas darā muṭṭḥcas. Antilē Bokkhō pãḍē mantrīsin menjas, "teṅgā pānbaṭā pālīnū tiṅgkae, akkun eṅghai muṭṭḥinū endrā ra'i?" Ās akbakkras kēras darā uṛuṅg chāchem ra'acas kī jīyānū bujhras "āulā gā ekāsem tiṅgkan pahẽ akkun endr bā'on, akkun eṅghai katthā jhūtḥ manō," bācas: "ē urbayō ēõ ullā niṅgan phasto'on akkūgā Bokkhō pãḍēs gahi jīyā kālō," "thaukam tiṅgyas" bācas kī bēlas ēddas ciccas. Khanegā oṇṭā bokkhō mānim keckī ra'ī. Khane bēlas ā Bokkhō pãḍē mantrīsin jok endrim kōhā nanjas darā urmi katthā nū āstī salah hō'ālagyas.

9. KŪĀRS DARĀ NAŨAS.

Ort naũas darā ort kũārs iyār nanjkar ra'acar. Kũārs uṇḍul naũasin bācas "ana iyār gucā eṅghai sasurār kālot." Naũas ānyas "tḥaukam gucā kālot." Kũārs taṅghai urmi saprāran attyas darā ghōṛōnū argyas kī kēras. Naũas hõ taṅghai pothan taṅgcas. Kānum kānum ḍahrēnū ond aḍḍā kũarsgē erkhā capcā. Āõgē naũasin bācas, "ana iyār ondā uṛuṅg ghōṛon dharā ēn bāhrī urkhā kādan." Taṅg iyāras ghōṛon dharcas. Kũāras taṅghai kicrī guṭṭḥin urmin uiyas darā bāhrī urkhā kēras. Khane naũas taṅg iyāras gahi kicrin attyās darā ghōṛō nū argyas darā taṅghai pothan asanim ambyas kī kēras. Khōkhānū kũāras barcas, darā pothan taṅgcas kī khōkhā khōkhā "khokkha'ā iyār, khokkha'ā iyār," ba'anum calras. Naũas ghōṛō nū argkā bārī ãrsyas darā ālar jaunkhaddiō bācar kī parchācar kī maṅkhyar. Naũas bācas "khōkhānū ort ālas barālagdas paghā guṭṭḥi ās gusan ra'ī, ās ãṛsōs holē ghãsī khoyāgē taikē." Ās ãṛsyas darā ba'āhelras, "Ēn jaun khaddin, ēn jaunkhaddin." Ālar āsin ānyar "kalā naũa niṅg urbas gahi ghōṛōgē ghãsi khōyā." Ās kharā kollam manjas darā ghãsi khōyā kēras. Ās gahi taṅg iyāras asal naũā ra'acas, eṛpā ūlā piṭrī nū kha'i babū cūtkar ra'anar darā bīṛī argnā gūṭī malā co'onar. Kōhāle bīṛī manjā ā gūṭī mal co'onar; khane balin tisgar kī ērnar gā irbar gahi mēd asigkī ra'ī, khane dẽoṛã bhagtārin eṇḍta'āgē eḍḍar. Khane ā kũāras ās pothā guṭṭḥin taṅgckas ra'acas ānyas, "Ēnim Dharmēs gahi bār cickā bēl ra'adan, hōle ī dẽoṛãr gahi lindīnū mancī saṭrai kālai" annem manjā; ennē ennem ormar nē dẽoṛai nanā barnar ār gahi ennem manī, khōkhānū ā pothā taṅgcka naũasinim ānyar, "nīnim ērā endrgē ennē manjā," khane ās bācas, "Ēnim Dharmēs gahi bār cickā bēl ra'adan hole chuṭrai kalai," khane chuṭrā kērā, aulantīm ā ujgō kũārasim jaund khadī manjas darā naũasin ujjnam gaṛ'herā ciccar.

---

10. AGHNU KUMBHRAS.

Oṇṭā paddānū ort bēlas ra'acas darā ā paddānūm Aghnū nāme kumbhras hõ ra'acas, āsim bēlas gahi bhanḍārī ra'acas. Ās gahi ālī ērāgē khōb dau ra'acā. Ā bēlas gahi taṅgdas adi gane rityārkas ra'acas darā jiyānū āndas "ī

kumbhrāsin ekāse piṭṭāckan hole adin īnim uiyon, adi gane rityārkan." Aghnūs akkhas darā jīyānū ānā helras "iklā'am eṅghai erpānū āsin khakkhon hole piṭā khaccon, darā piṭkantī hõ lauta'āckan hole bēs laggō pahẽ." Undul arī guṭṭhin bhaũrī kudda'ā kēras darā barnum barnum ūkhyā. Aulā bēlas gahi taṅgdāsin taṅghai erpānū ṭhaukam khakkhyas darā lauā helras. Launū launū piṭā khacyas. Ās ā lasan oṇṭā kuiris gahi baṭgīnū occas darā pacrī heddē nū atrā utrā ṭempā gaḍḍas kī ijtāckas kī kēras. Kuiris khanjpā guṭṭhin khaḍnar bācas kī mãkham baṭgī tarā kēras āsanum ijjkā īryas darā "khalbar talnar" bācas kī sōṭṭā trū laucas attī khatra'ā khacyas. Lauckantī ērdas gā ās bēlas gahi taṅgdas taldas; khanegā ajgut elcā helras. Antile cãḍem Aghnū kumbhras gusan kēras darā chāchem urmi katthan tiṅgyas. Aghnū kumbhras ā kuirīs gustī dhibā occas kī ānyas "nēkan hõ ambkē teṅgā ēn īsin hebrā hō'odan," bācas kī taṅghai erpā occas. Antile ā keckā ālasin mahal gusan occas darā ekā erpānū bīṛī cūtālagyā āsan kēras darā ā bēl kukkoe gahi cāltī "tisga'ā tisga'ā" bācas kī mēkhā helras. Bīṛī mēkhnān menjā pahẽ bujhrā "īs sagar mākhā khilḍī kasbir gusan ra'acas darā akkun barcas kī mēkhdas" bācā kī malā tisgācā, khane ā kumbhras oṅghon mīkhyas kī ānyas "balin tisga'ā makhle ēn isan taṅgro'ōn kī khõon" bācas kī ā keckā bēl kukkosin khesernū phasrī nanjas kī taṅgcas darā taṅghai erpā kēras. Bijyā khane ērnar gā bēlas gahi taṅgdas mānim taṅgras darā keckas ra'as. Ormar ajgut cīkhā olkhā helrar. Ā bīrīm kumbhras hõ khotorkā arī guṭṭhin cēddas kī arī bīsnā ṇaṅgū tī barcas darā cīkhnā guṭṭhin menjas darā "endr manjā endr manjā?" bācas. Khane tiṅgyar "bēlas gahi taṅgdas ṭaṅgras darā keccas." Khanegā ā kumbhras hõ taṅghai cirkhin kacṛācas darā cīkhā helras. Antilē bēlas ānyas "akkū kalā murdan ho'ā bassar ci'ā; ālas keccāsim eõyõ kalpār'or." Āsin cēḍḍar kī occar darā adhar kaṅkguṭṭhin cēḍa'ā kummā helrar. Ār ganem ā kumbhras hõ cīkhā cīkhā kaṅk guṭṭhin occas, sarhā kamcar darā āsin aiyā laccar kī cicc ūrcar darā ormar jok gechā kērar kī ukkyar. Ā Aghnū kumbhras erpā kānā lekha'ā manjas darā gecham kēras darā astlem khēkhelan tūrā helras darā tūrnum tūrnum ā sarhā guṭī barcar darā ekā bīrī cicc ālasnū laggālagyā ā bīrim mēkhā helras "adhā bēlkhan darā bīṛīn Aghnū kumbhrasgē ci'ikē." Ār ormar menjar darā ijjarkī sarkha'ā helrar, darā tām tām ānyar "menā gā endr ba'as, nē nē ānnar, jīyā paltā'ra'ālaggī," oṅghon ās ānyas "adhā belkhan darā bīṛin Aghnū kumbhrasgē ci'ikē makhle ormar eṅg lekha'am manor." Antle ās cãṛē cãṛē urkhas darā chāchēm taṅghai

erpā kēras darā taṅghai nalakh nū bhajnā kuṛāgē lakkas ra'as. Antle masṛantā urmī nēgjōg nanjar kī santan pettar darā erpā kērar. Bēlasin teṅgā helrar enne enne gā Lālus ānyas. Bēlas ā kumbhrāsin eḍa'ā taiyas. Ās dhap dhap ra'ā koṛāgē lakkas ra'as, "Gucā bēlas eḍa'ā lagdas, akkugā nīnim bēl mano'e" bācar. Ās mal pattu'ū darā ajgut manur lekha'ā taṅgan ēdnum kēras. Bēlas ānyas "adhā rājī niṅgāgē ci'idan" barā eṅgdas gahi addā nū nīnim bēl manā." Ās bācas "babā ēn ekā ortan anti eṅgā rājī khakkhro'ō darā calāba'ā ongon? Ībaggī devān mōshōḍī ra'anar ārin uiyā." Bēlas ānyas "niṅgāgem ēn ci'idan eṅgdas tānim sarsā māīyā niṅghai 'nāme nanjas." Antle kumbhras bēlas gahi taṅgskhēdō ganem ra'ā helras.

---

11. PACGIS GANE PACCŌ GAHI KHE'ENĀ.

Ort pacgis darā paccā ra'acar. Ārgē khaddar malā ra'acar, pahẽ irbarím taman dabra'ālagyar. Pacgis gollar gane biṭṭhī kānum ār gane Gangā Jamunā khār kuṇḍī kālagyas darā ār gahi nēgcār nannan ērālagyas. Undul ālar gahi khē'enan īryas kī bācas "ān paccō ēn khēon hole eṅgan ambkē bassā pahẽ khāṛ nindō hole aiyā bohāba'āke ci'īkē" ennē Ag'han cirdī nū bācas. Māghe barcā khane nāṛī trū keccas kēras. Paccō ās gahi ānkan jīyānū uiyā, taṅg nattī bagārin bācā "anā khaddarō nimbas bācas, eṅgan ambkē bassā darā mãḍā, eṅgan khāṛnū dhakkē, endr ba'ādar?" Ār bācar, "uiyae" arā uiāgē ād āsin biṛnānū khaṅdā attācā kī acgānū laccā ciccā. Āsārnū cēp possā darā khāṛ khosrā nindyā, khane ād āsin kumyā luisrā luisrā ho'ā helrā. Ās gahi khekkhā khaiyā kī kõkō manjkī ra'cā. Ād ēõkhnū kumyā tamānim gechā occā kī daraṅgā nū ijjā darā āsin hibṛā helrā, hebṛō bīrī ās gahi khekkhā adi gahi khesran tõṛcā darā ammnū saṅgem tiḍḍā, khane paccō "ujdas" bācā kī ānā helrā "bichra'ā bichra'ā ba'ādan malā mendae." Anti saṅgem bohārar kērar.

12. IRB SAGRĪ NANUR.

Oṇṭā ālas manḍī gahi sagṛī nanus ra'acas arā nannas mukkā gahi sagṛī nanus ra'acas. Undul enne manjā ār irbārim iyār nanjar darā rājī ērā kuddāgē urkhar. Kānum kānum kohāle paddānū barcar darā bēlas gahi khatnā erpānū kērar; ḍērā gahi khāpus khattus ārin menjas" nīmnū endr guṅ ra'ī darā ekā gusan kādar." Ār bācar "ēn mukkā caṭār'ū ra'ādan darā īs manḍī caṭār'ū ra'ādas;" khane urmī gahi sekrā nanjas kī urbas gusan occas darā tiṅgyas "īõdā ālar ond ser unnur arā īõdā ālar sattū gahi mūkhur arā īõdā ālar arkhrā gahi arā īõdā ālar dūd'hī gahi arā cār annī arā īõdā ālar rupaiyā arā īõdā ālar pãc rupaiyā onnu mūkhur ra'aṇar;" bēlas bhanḍārīsin pēsa'ālagyas darā aulā hõ ār gahi sekrā occas darā bācas "innā irb ālar barckar ra'anar ār nannār nannā tamhai hunar darā mōkhnā gahi rāyan teṅgnar," khane bēlas bācas "kōṛēdim ārin eḍa'a ēn ārgē ci'on."

Anti kōṛē kōṛē mōkhnā onnā amkhī manḍī saprā'tācas darā bita'āgē pēsas khat'ūrin, ārā urmī biccā, khane āsin onāgē ēḍas darā āsin ānyas "niṅghai mane lekhā mōkhā asman darā iṛkan" khane ās mōkhāgē ukyas; asmā gahi chãhak mũ'ī nū barcā khane ambyas darā cōcas. Anti bēlas eḍḍas darā bācas "uṛuc niṅga'ā mōkhuṇḍī mokhkae." Anti ās bācas "malā ennegē masṛā gahi khal ra'ī darā adi gahi ciṇd darā kuilā anḍcā darā āũgē malā oṇḍkan;" khōkhānū ā khess gahi aḍḍan eḍtācas, khane mānim annem ra'acā. Itī bēlas bācas "tḥaukam ra'ī niṅghai hunar. Antī nīn mukkā sagṛī nanu ra'adae niṅgāgē mane lekkhā mukkā malā khakhrī?" Anti ās bācas "nēhõ eṅgan beñjā pollō." Khane bēlas ānyas "eṅghai rājī ra'ī darā ēõdā ālarin beñjjdan darā annu ēn niṅgan pollon?" Anti āsgē jāt gahi kukkoen bidyas darā urmī kicrī dḥibā ciccas darā biñjyas ciccas; gahbar manjā khane pairī menjas "daule khandrkae?" Anti ās bācas "endr bā'on gamkārnā trū mũî uiyāgē aḍḍā malā khakhrā bījimtā'ā; ennegē ēṛā dud'hī ādi gahi bai tī ajgut cã'ī." Khane bēlas ānyas, "īsin jāncnā cāhi." Ās adi gahi taṅgyō tamban eḍḍas darā menjas "īdin ekāse nanjkar darā pardkar?" khane ār tiṅgyar "īd lēllē rácā, a bīrī taṅgyō gē nãṛī kōrcā khane dud'hī batyā, khane ēṛā dud'hī trū poskam." Idin meṅjas kī bēlas irbārin ekā ekā juljīyas, kōhā kōhā nalkhan ārgē ciccas.

13. LŪRAKHŪ KUKKOS.

Oṇṭā kukkos ra'acas. Ās gahi taṅgyō tambā malā ra'acar. Taṅgjī rot'ō ra'aca. Irb ālar ā ḍahrē nū barālagyar. Ār tām tām kachnakrnar, "kukkosgā khōb calākī ra'as; īsin nām tḥak'ot" bācar kī ār irbārim ās gahi eṛpā kērar, ās gahi taṅgjī andhrī ra'acā arā eṛpānū kērar kī bācar, "em ī kukkos gahi taṅg māmū bāgam hikdam." Taṅgjī andhrī ra'acā khane endran ārin cinhō; undul ulenḍ pāhī ra'acar. Khōkhānū ānyar, "ān ayō akkū em kādam, bhagnāsin eṛpā ērāgē arā taṅgtācī bagārin ērāgē taikē;" ād manā nanjā, pahẽ ār malā māncar; khōkhānū ād taiyā. Ās gahi khekkhā kheser darā khebdānū sagrī sōnā rūpātī jhabrārkā ra'acā; paddā hēddē gā kōṛem āsin occar, endran hõ malā ceḍtācar, pahẽ paddāntī koṛ'hem gecchā kērar khane āsinim urmī morā jhapin ceḍtācar darā tām khōkhānū dhīrem kānar arā āsin ānyar, "nīn jhapin iklam hõ ambkē tisg'ā, ayā nerr ra'ī." Ās cirkhin ceḍḍas, mund mund kālālagyas. Elkhrnā bērā manjā darā kīṛā khōb lagā helrā. Ār khōkhānū dḥēr geccham ra'anar, khane ond aḍḍā kēras darā jhapin tisg'as kī ērdas gā ayā arkharā gullē ra'ī, khane ukyas kī asanim kūl uṛc-ninga'ā mokkhas; urmin munjyas ciccas; khane ār ãrsyar darā ārin bācās "māmū nerrgā jhapintī urkhā darā idī puttā gahi lātānū kōrcā kērā." Ār ānyar, mokhāe arā eman tḥagdae, gucā ceḍa'ā anti cōcas kī ceḍḍas kī mund mund kālā helras. Kānum kānum oṇṭā paddā gusan ãṛsyar, khane abṛā ālar ā kukkosin ānyar, "ē bhagnā kālā ī paddānū niṅghai bālān bīsā." Khane ās paddā tarā oṇṭā eṛpānū kēras. Khanegā tiliyar aḍḍō tī kūlhū natagta'ānar, khane ās ānyas, "nīn ekāse ālar hikdar aḍḍō tī gā kūlhū malā natagta'ānar, ālan gā u'īnar." Ār ānyar "eksan āl beddom darā kulhū natagta'om?" Ā kukkos bācas" ēn īrb āl ci'īdan khendor?" Ār ānyar "ci'āsē endrgē malā khendom." Taṅg māmū baggar āsin bālā bisāgē taiyar, khane ās ārinim bīsā helras, mullī salyā kērā, ā khōkhānū ānyas "gucā menāgē, bīsāgē ba'anar kā malā," anti gecham ijar khane ānyas, "ērā māmū irbārim bīson kā?" Ār ānyar, "ha'ī bīsā." Oṅghon ānyas "ērā māmū irb janārin bīson kā?" Ār ānyar "ha'ī; irbarnim bīsā." Ennem kaikōbēr ānyas. Ā khōkhānū rūpaian nēcas. Ārin irbārinim dhartācas ciccas. Anti tān ekā ḍahrēnū kēras ayam paddā kirrā helras. Ḍahrēnū ṭoṛaṅg ra'acā, khane āsgē ṭoṛaṅg ṭoṛaṅg barnā manjā. Majhā majhī ṭoṛaṅgnū oṇṭā bhālū urkhā darā ās gane

arbānakhra'ā helrā darā rūpi'ā ās gahi chanhācīt manjā kērā. Ā ḍahrēnum ort ālas ghōṛōnū argas darā barālagyas asan ārsyas darā ijas kī ār gahi arbānakharnan ērā helras. Khane ā kukkos bācas "guchrā guchrā, ēn bhālun rupi'ā erkhta'ālagdan, ningāgē hõ erkhta'ā tukkī hole rupi'ā eṅghai khōṇḍ'ā darā gamchānū hēār kī barā ; nīn hõ erkhtā'ōe." Ās annēm nanjas, urmī rupi'ā khoṇḍas darā gamchānū hēcas ciccas. Ā kukkos oṇṭā rupi'ā bhālū gahi erkh cuppīnū ghusyācas darā ā ghōṛō urbasin dhartācas ciccas. Ās dharcas khane ā kukkos rupi'ā dharcas. Anti ās gahi ghōṛōnū argyas calā boṅgtācas. Ā āla's dhēr gahṛī guṭī ā bhālun igaṛ jigaṛ nanjas. Baṛetēkan nū oṇṭā rupi'ā urkhā, khane ās endr ba'ā helras, "akkū ēn ghōṛō gahi mullī ho'om ; pahẽ tãnō laucas darā oṇṭā hõ malā urkhā, ā kukkos ḍahrenū barcas darā oṇṭā khāṛ gusan mithā'ī mōkhā lagyas. Asanim dhubi'ar hõ kicrī nōṛālagyar. Ār ās gahi mōkhnan ērālagyar, khane ās ānyas, "endran endran paddānū gā mithā'ī gahi lūṭ maṅjkī ra'ī," khane ā dhubī'ar bācar, "anā babū emhai kicrin ērkē, tani emhõ kādam." Ārin kalā ciccas darā nāme tiṅgkas ra'acas "Cērō dupahar." Anti ār kērar khane urmī bēs bēs kicrin khoṅdas kī ghōṛonū argas darā calā occas. Khōkhānū dhubiar gohār nannar "ērā harō ērā harō emhai kicrin Cērō dupaharas ho'ālagdas." Ālar ā dhubiarin ānyar, "cērō dupahartā katthan innā nīm gohār nandar?" Ār gahi katthan nēhõ malā pat'ācar. Hãṛī kēras kī oṇṭā khāṛ gusan baṛ'hī chekcā. Ā ganem oṇṭā paccō taṅgnatī sasrār ho'ar ci'ālagyā. Baṛ'hī kāṭā pollar. Khane ā kukkos ānyas, "ē paccō niṅg natīn mund karṭādan ā khōkhānū niṅgan hõ kaṛtto'on ;" arā nāmen tiṅgyas "Eṛpājaunkhaddīs." Ā paccō ānyā "bēs beṭā kaṛta'ā." Antile kaṛtācas darā boṅgta'ā helras khane ā paccō gohār nanjā, "ērā khaddarō, ērā khaddarō Eṛpā jaun khaddis eṅg nattīn ho'ālagdas." Ālar ānyar, "ān paccō, niṅg jaun khaddisim janū, annūhõ endrgē gohār nandī." Ādi gahi katthan nēhõ malā pattācar. Khōkhānū ās urmī cījan ondras kī taṅgjī gahi eṛpānū barcas darā urmī hāl ās maī'ā bitcā adin taṅgjin tiṅgyas darā urmī cījan hõ ēdas.

---

14. MUKKĀ NĒKHAI KHEKHĀ TĪ SINDRĪ OCCĀ, ĀS GAHI DIM ĀLĪ.

Cār jan ālar saṅgī guiyā nanjar. Ortos jātnū sindrī bīsus ra'cas. Ortos jolhas, ortos kaṅkchul'us, ortos sonār jatiyas ra'cas. Ār sannī nū bicnum

bicnum guiyā nanjar. Oṅghon ennē bācar "bhairō nām gucā nannā rājī nalakh nanā kālot." Ār ennē salhā manjar kī taṅga'ā kamharan dharcar kī urkhar darā ḍhērim ullā gahi pāb īkyar darā toṛaṅg kērar. Ā toṛaṅgtā mann guṭṭhi kīta'ar darā khaikā jhūrī khatarkā tī dhiṅkī manālagyā. Aiyam oṇd mākhā khēpnā manjā, khane tām tām ānyar, "isan toṛaṅg ra'ī namā pālī pālī khāpnā ra'ō." Antī manḍī ondar kī bācar "bha'i kaṅkchūl'ū nīngā isan ōr nannā ra'ī, endrgē nīn hēberkae be'edae." Khane ās bācas, "cūtā," ār cūtyar. Ādhā idhī mākhā manjā khane ās bācas "ēṑ ukkan ra'on;" kislan occas darā kaṅkan dharcas darā chulnum chulnum ālī gahi mūṭhan kamcas. Anti ijtācas darā ānyas, "co'ā bha'ī sōnār." Ās cōcas darā khāpā helras, khane atrā itrā īrnum ā ālin īryas khane bācas "īd siṅgrāckā malkā ijjkī ra'i ēn ādigē atnā mundhurnā kam'on;" ennē bācas kī ā bīrim pasrā nanjas, khesēr gē arā khebdā gē arā khekkhāgē darā khedgē darā cuttīgē, anti attācas ā khōkhānū jolhāsin cōdas. Ās dhērim gaṛ'hī ukyas kī īryas darā, ālīn īryas kī bācas ādigē urmī ra'i pahẽ kicrī mallā; cāḍê sarābācas kī hīḍītādcas darā kicrī isyas, anti kūrtācas darā sindrī bīsusin ānyas, "co'ā niṅghai pālī kiryā." Sindrī bīsus cōcas kī khāpā helras kī attrā raspasarnā menjas kī īryas kī bācas "urmī ra'i pahẽ kapṛēnū sindrī mallā," idin īryas kī kīyan otthras darā adi gahi kapṛēnū ṭūḍyas; arā ād ujjyā. Anti bijyā kērā. Ormar cōcar kī baṛ'hī kukkos āndas "idin ēn uiyon, ẽn kamackan." Jolhā kukkos ba'ās "ēn kicrī iskan kī cickan idin ēn beñjro'on." Sonār kukkos ānyas "ēn siṅgār nanjtāckan, ēn beñjron." Sindrī bīsus āndas "ēn mānim sindrī ṭūḍkan ẽn beñjerkan enghai ālī nē ho'ō?" Ennem laggā nakhrnā manjā. Ānum bīṛī argyā khane bācar "koṛēdim ek'am manā necka'ā gucā istē kālot." Kānum kānum kērar darā oṇṭā munī bhagtāsin khakkhyar āsin raibaṛī nantācar. Ortos ba'as "kamackan," nannas ba'as "ēn kūrtāckan," nannas ba'as "ēn attāckan." Khane ās bācas "nē adi gahi kapṛēnū sindrī ciccā āsim adi gahi ālas taliyas." Ār bācar "gucā kālot;" uruṅg tarkārim ra'car; khōkhānū oṅghon laggānakhra'ā helrar, "ēn ho'on" ennem mannum hāṛī kērar kī oṇṭā Dharmes lekkha'ā khadāsin khakhyar. Āsin raibāṛī nantācar, khane ās bācas "āsim adi mētas nekhai khekkhātī sindrī occā, kamcas ās tambas, attācas ās bha'is, pūnrtācas ās taṅg kakas taliyas; khane ār ne'okhyar, sindribīsus gahi ālī manjā kērā.

B.—TALES = KHĪRĪ.

15. ORT KUKKOS DARĀ ĀSGAHI BANDRĀ.

Ort ālī ra'acā ādigē lauchr mannā ullā ā̃ṛskī ra'acā, annum ād khārrā ondrāgē ṭoṛaṅg kērā darā khārrān bidyā, tetteram pullī, khanegā mēkhā helrā "barā nik'im ibrāgē ra'adaṛ hole tetta'ar ci'ā, eṅgā kukoe manō hole pos'āgē ci'on, arā kukkō manōs hole mōkhāgē ci'on." Ā ganem oṇṭā lakṛā barcā darā tētār ciccā.

Ālī khārrān ondrā kī barcā. Jok ullā khōkhānū lauchrnā manjā, kukkō khaddim manjā. Nitkī lakṛā ērā kālī darā ānī "okhō paccō pardyas kā argas," ād ānyā "argas akungā bōlō bōlō lagdas." Anne annem kukkos pardyas darā oṇṭā bandrā pōsā helras. Lakṛāgē bhẽṭim malā cī'idas. Lakṛā eṛpā bar'ī hole ās ṭoṅkā kādas bhel ṭoṅkâ kālī hole eṛpā bardas, uiyā kādas khane hõ bandras ho'odas kī kādas. Ekā bīrī lakṛā uinā khal kālī hole mundim ātrī gaddī nū cūtdas darā jhaprkas ra'as, khane bandrā candilā nū ukk'ī "naũ rē tātā rē" bā'ī. Annem annem lakṛā heddē barcā kī ānī "nīn urbas endr kēras?" Jhunkū bandrā ānyā, "ās eṛpānū jharā bōrē'e ōn'ōs kā uiyā bar'os. Hāṛī mana'ā, aḍḍo ilcī, makhle usaṅgīn icōn kī kapṛēn lau'on palakro'ō kālō," lakṛā ilcī darā kālī. Undul ās bandran occas darā injō piṭā kēras darā tāuā nū cīcc hõ occas, injō piṭnar darā bandrā ganem kuṛnar mōkhnar. Aulā hõ lakṛā kērā darā ās nukhras bandran ānyā, "eṅdran mōkhdae bha'ī eṅgā hõ ci'ā?" Bandrā ānyā "kicrī tarā ambā bar'ā mūṭā, maṇdī guṭṭhi ra'i emsara'ā hõ ongoe." Khane lakṛā elcnātī gecchā manī darā ānī "eṅgā hõ ci'ā lē endran mōkhdae?" Khane ās oṇṭā choṭekunā cōppō injō ciccā darā bā'ī "khannan minkhā darā angla'ā." Lakrā copkārkī ra'cā, bandrā gahi katthan pattā'ca darā khannan minkhyā kī anglā. Khanegā bandran sārhin dharcā kī ciccnū oṇṭā kōhāle pannā māṅdkā ra'cā adin otthrā kī lakṛā gahi ba'ī nū gaṛgaṛra'ā sajjā darā tām urbasin ānā helrā, "cō'ā, dadā, cō'ā dadā muṭāsin sādhkan dadā." Ā ganem ās cōcas kī lakṛan mugrā trū passas kī piṭyas; ennem Jhunkūrae mūṭas gahi ba'ītī tam urbāsin bachābācā.

16. ṬEṬEṆGĀ DARĀ LAKṚĀ.

Oṇṭā ṭeṭeṅgā darā lakṛā iyārī lagābācā darā ēṇḍdim nūkhur nūkhur bicā kērā; sanni sanni pardkā paṭṛā nū mukuṇḍī mukuṇḍī kaparācā; aiyā ṭeṭeṅgā taṅghai khanān mundhrā; khane lakṛā nūkhrā kērā, pahẽ lakṛā kōhā huṇḍūle ra'i, khane mukuṇḍī khopānū ekāse nūkhro'ō; khopā gusan kērā darā mukhlidrā anuntī ṭeṭeṅgā "kokrõe cõe" bācā kī kērā darā lakṛā gahī khebdānim dharcā darā ānyā: "bidkan gā īyār" bācā, khane lakṛā ānyā "oṅghon nūkhurnā r'aī iyār" bācā pārmūnd nūkhrāgē cājkar ra'acar āõgē ṭeṭeṅgā khanan muṇdhrā, khane lakṛā kaprā kērā kī mukuṇḍī khopā gusan nūkhrā anti ṭeṭeṅgā "kokrõe cõe" bācā dārā kērā kī lakṛā gahi khebdānim dharcā; ennem pārmūṇd lakṛā nūkhrā khane ṭeṭeṅgā bidyā; anuntī lakṛā taṅghai khann mundhrā khane ṭeṭeṅgā nūkhrā kērā pahẽ ṭeṭeṅgā paksānū nūkhrā khane lakṛā paksā gahi kharkhnan menjā arā "kokrõe cõe" bācā kī kērā darā paksānū kap īryā, khane ṭhaukem bidyā; khōkhānū lakṛā oṅghon khan muṇḍhrā, khane ṭeṭeṅgā kērā kī tombānū argyā, anti lakṛā kērā kī paksānū kapā kudī, lakṛā ṭeṭeṅgā tarā ḍikkān nanjā khane ṭeṭeṅgā lakrā gahi ḍikkānū kōrcā kērā, khane lakṛā khōb boṅgā helra; orot laṅgṛas ra'cas boṅgā pollas khane ās gusan kērā kī ḍikkāntī ṭeṭeṅgan othortācā.

---

17. ORT KUKKOS GAHI BACHU.

Oṇṭā līpī oṛā ra'acā ādi gahi nākh oteṅg khadd ra'acā; mūndtā lakṛā ēṇḍtā nerr; mundtā bachu, nākhtā ālas; urmi khadd pardyā khanem taṅgyō lakṛan ānyā "nīn patrānū urmī lakṛā gahi bēl manā kalae"; nerran ānyā "nīn pokhārī nū urmī nerr gahi bēl manāgē kalae"; bachu darā ālasin ānyā "nīm irbarim eksan kālor asānim nimhai jīnā calro'ō nīm iklam hõ ambkē chīḍṛ'ā." Taṅgyō gahi ānkā lekhā ibṛā urmī kērā; ālas bachun occas kī kālā helras; kānum kānum onṭā bāndh ārṣyas ayā bēl khaddar emālagyar, adānim ijjas kī ērā helras; bēl khaddar ānyar "enḍran ērdae bachu khāpū?" Ās ānyas "nimhai emnā mulkhnan ērdan." Ār ānyar "nīn hõ saṅgē bēcoe?" "Ha'ī bēcon" anti ānyar "em mulukhdam nīṅ eman beddā, bed'oe hole em niṅgāgē

ingṛīn ciom, pahẽ ningan bed'om, hole niṅghai bachun ho'om; anti ār mulkhā helrar; ārin ās ẽõ bēr mulkhyar āõ bēr biddyas; antile ās mulkhyas, khane ās gahi bachū amm onnā lekhā manjā kī āsin amm nū uglācā, khane ās amm ūlā ūlā kēras kī nantārā urkhas, ennem kaiko bēr manjā; ār āṣin beddā pollar. Hārcar kī eṛpā kērar darā khaṭṭinū cūtyar darā amm maṇdiṅ ambyar ciccar, taṅgyō tambā ārin menjar "nīm endrgẽ maṇḍī amm malā ōndar mōkhdar?" Ār ānyar "em bachū khāpus gusan ingṛīn gachrckam adin cior hole ōnom;" taṅgyō tambas ānyar "cō'ā bēṭā, ōnā adigẽ jok tihā malā, ekām kukoen singrot kī hō'ōt darā ās gane beñjot ciot." Beñjā ullā oṇṭā nannà kukoen gahnā girā tī jhabrācar dhēr dāu kicrin atācar darā taṅgdan gullẽ guṭṭḥin khassar kī marakh kā kicrin kūrtācar darā irbārin bachū khāpus gusan ondrā helrar; taṅgdā mãyā tinglī bhankārī darā ā nannā kukoen caurtī dhuknū tī ondrā helrar; bachū taṅghai khāpusin ānkī ra'acā "nīk mẽyā tiṅglī bhankārō darā marakh kā kicrī ra'ō ādi gahi khekkhā nīm dharkē"; antile ās annem nanjas, īdin īryar kī ār kollam manā helrar darā taṅgrī gahi conhātī tām gusanim uiyā helrar. Bēlas taṅghai debānar gusan salah ho'ā helras ekāse ī bachū khapusin piṭā oṅgon? Ār āsin bācar "patrānū lakṛā gahi dud'hin ondrāgē taiyā hole lakṛā āsin mōkhō namhai khadd bachro'ō." Bēlas dēorar gahi ānkā lekhā bachu khāpusin lakṛā dud'hin ondrāgē ṭoṛaṅg taiyas, ās tharan ocas kī kēras darā ãrsyas kī endran ērdas kharā baggē lakṛā pancait nanāgē khoṇḍorkī ra'ī arā āsin īryā kī mōkhāgē lamcomrā helrā; anti ās gahi kōhā dadā lakṛā ra'acā ād āsin iryā kī khōb khus manjā dḥēr ulānū iṅgṛis gane mulakāt manjā kōṛē kōṛem urmī menjā kī āsin ānyā "bhaiā nīn endr barckae," ās ānyas "dādā nīmgā sukh nū ra'adar emāgē khōb dukh manī, bēlas eṅgan lakṛā dud'hin beddā taiyas, adin eksan khakkhrō," ād ānyā "sannikā jok tihā ambkē nanā, ēn niṅgāgē ẽõ baggē cāṛ manō āõ cion," arā urmī khadmākhō lakṛā gahi dud'hin bintācā darā oṇṭā lakṛan ceḍtācā darā oṇṭā nū ārgā kī bēlas gusan taiyā ciccar. Ād mahal gusan ãrsyā kī garjārā ati paddāntā ormar ajgut manjar kī lakṛan īryar kī asrā helrar darā ānyar "gecham ra'ā ci'ā niṅgāgē adhā rājī dahēj ciom," antile āstem lakṛan kirtāca ciccas. Dḥēr ullā gahi khōkhā nū āsin oṅghon bēlas debānar gahi ānkātī pokhārintā puṇḍrī pũp ondrā taiyas ekayā kōhā kōhā nerr ra'acā, ās cīkhnum cīkhnum kēras darā endran ērdas ajgar ajgar nerr bedrā hedrā'āri'ī arā mōkhāgē lamcomr'ī, pahẽ heddē ãṛsyas kī īryas taṅg dādas hõ aiyam ra'as; taṅg dādās nerr ās gahi kōṛē kōṛem menā helrā anti khōkhā nū ās ānyas "ṅingā

dādā sukhē ra'adar emāgē khōb dukh nū ra'i bēlas eṅgan pũp ondrā gē taiyas," anti taṅg dādas ānyas "choṭkā jok tihā ambā nanā ēbaggī niṅgā gē pũp gahi cāṛ lagō ā baggē ēn ondrtō'on ci'on," anti nerr guṭṭhin pũp ondrāgē taiyas darā khoṇḍos kī oṇṭā nerr pũp ceḍḍā arā oṇṭā nerr tān ārgyas kī eṛpā barcas, mahal gusan barcas khane ālar īryar kī kharā elcā helrar darā āsin ānyar "em niṅgāgē adhā rājī dahēj ciom" ās ānyas "oṇḍ chaṭkā lauā iṛyar kī ciā hole endr hõ malā manō, ās gahi ānkā lekhā iṛyar kī chītcar ciccar darā nerr pettā mokkhā kī taṅgā aḍḍā nū kērā, antile bēlas hārcas darā ēkam ōr tī āsin piṭā pollas; khane tihā nanjas īs gahi bachūnum urmī bhēḍ ra'ī, āũgē ādin pīṭōt bācas kī ānyar "niṅghai bachun darā hāthin laṛto'ōt," ās cīkhnum barcas kī bachun tiṅgyas, bachū ānyā: "ambā elcā bhayā ēn jīto'on"; laṛnā ullā hāthin siṅgrācar kī ondrār. Laṛnum laṛnum bachū enne kūlan kussyā attī hāthī gahi kūl bidig'rā kērā; ālar īrya kī ajgut manjar. Dḥēr ullā gahi khōkhānū āsin ānyar "niṅghai bachūgē pannātī laṛnā manō," khane ās alkhnum barcas kī tiṅgyas, khane bachū ānyā "bhaïā akkugā eṅgā khe'ēnā manō, āũge nīn akkuntim punā aṛī punā ḍabnā beddar uiyā darā ēn khēōn hole urmī khẽson ahṛan khocolan abṛā nū sajkē kī uṭkē ci'ikē." Ās bachū gahi ānkā lekhā urmī nanjas. Bachū laṛnum laṛnum pannā nū iõdā bajrārā ātī adi gahi kukk bidigrā darā kērā khanegā ālar ajgut riryārā helrā, backan ās cīkhā cīkhā khẽson ahṛan darā khocolan mocā mocā abṛa aṛī guṭṭhinū sajas kī mundhyas. Abṛā bhītrē bhītrē urmī bhaūrō dumbā darā tīnī manjā; jok ullā khōkhānū bēl kukkoen bacchā gē dḥēr baggē paikar jumrar kī barcar, khane ās abṛā aṛin calkhas cicas, khane kharā baggē bhaūrī guṭṭhi dumbā tīnī guṭṭhī urkhar darā ār gahi mēd nū nindyā darā ajgut utgā helrā, khanegā ormar ās gahi kheḍ nū khatrā khatrā anā helrar "manāba'a bachū khāpū manāba'a niṅgāgem bēl kukoen ciom darā nīnim saũsē rājī gahi bēl ra'oe." Khane ās urmin manābācar darā aulantim ās saũsē rājī gahi bēl manjas.

---

18. SIRU PĀḌE.

Ort ālas aḍḍō kheṅdā pēṭh kēras. Khindyas kī kirrālagyas, ḍahrēnum bīṛī puṭṭyā kēra, khane ās ba'ā helras "punā aḍḍō ra'ī bīṛī puttyā ēn mund bhāre onṭā ṭōlā nū bhar mākhā ra'on; bijjō hole kā'on," ās aḍḍon oṇṭā kulhū nū khuṭcas darā tān ā chaprīnū cūtkas ra'acas. Pairī bīrī kālāgē

aḍḍon kollālagyas, ā ganem kulhū uṛbas īryas kī ānā helras, "anā bhai endrnā aḍḍon koldae?" Ās ānyas "bhai cērō pēṭhnū khindkan, puttyā āũgē isanum ra'ackan." Ās ānyas, "anā hō luccā ī aḍḍōgā eṅghai talī, ī kulhū dim dhanbāca." Aḍḍō ālas ānyas "malā, ēn cērō khindkan." Kulhu urbas ānyas, "malā eṅghai kūlhū dim dhanbāca paddantā ālarin menā se." Aḍḍō urbas paddantārin panc badcas, ār ormar ānyar malā īs gahi kulhūdim dhanbāca," ās khōkhānū toṛaṅgnū kēras panc baddāgē, beddnum beddnum Siru pãḍen khakkhyas darā taṅghai urmī katthan tiṅgyas. Siru pãḍe ānyā "hã nīm sendrā bardar kī eṅgan lihā lihā bādar, kālā ēn malā kādan." khōkhānū khōb nihorā nanjas; khane Siru pãḍe ānyā "kalā phalnā ullā ālarin khoṇḍko'e ra'akē ēn kāon kī teṅgon cion." Ās barcas kī īdkā ullā nū kharā baggē pancarin khoṇdas, ār ormar Siru pãḍē gahi pāb ērā helrar. Dhēr gahṛī nū Siru pãḍē jhalaṅg jhuluṅgrā jhulur nūtī barī. Adin īryas kī kulhū urbas ānyas "lagē pãḍē sāheb ābīrintim niṅgan ērdam nīn baram malā bardae." Siru pãḍē ānyā, "ē harō barālakkan, oṇṭā pokhāri nū cicc lagyā injō uḷiā adinim pesā pesā mokhkan"; kūlhū urbas ānyas, "ērā bhairō menā endr iklam pokhārinū cicc lakkan īrkar kā menjkar ra'adar?" Siru pãḍē āganem ānyā "menā bhairō iklam kulhū gahi aḍḍō dhanbāckan īrkar kā menjkar ra'adar?" Aḍḍō urbasin ānyā, "kalā niṅghai aḍḍon kollar kī ho'ā, bhalā ēn ērdan nē niṅgan chēkoe." Āganem ās aḍḍōn kulyas kī hō'ā helras arā ormar aṅgal aṅgal ērā helrar, backan nēhõ āsin rokā chekā pollar.

---

19. LITĪ BĪRĪ CHATRĪ KUKKOS.

Ort paccō ra'acā, adi gahi taṅgdas gē Litī bīrī chatrī nāme ra'acā ās āiyā kādas darā gohlā pundas kī bhuṇḍī ōran piṭāgē sagar khane khēdckas kuddas. Bīṛī manī khane bardas darā taṅgyō kōhāle tḥethrā lekhā asmā mikhī darā balī gusan taṅgac kī ra'ī. Ās bardas khane bā'ī, "haīrē eṅgdas uiyā hõuidas arā bhuṇḍīn hõ piṭdas" bācā kī khōb khusmārī, annem annenum cãkhnā ullā barcā taṅgyō hõ bihnin occā kī kērā. Ekā khal khōb usskā ra'ī adin āndas "īd namhai khal ayō," khal urbar ānnar "anākō anākō Litībirī chatrī emhai khal nū cãkhdae?" Khanegā nannān āndas "īd mallī gō ahai ād namhai;" anne annem bihinin munjyas ciccas. Khanegā taṅgyō kadrārā darā āsin ḍaṅgtī khēdā helrā. Boṅgnum boṅgnum

oṇd aḍḍā daṅgrā mocā lagyar ārin ānyā "dharā khaddarō! dharā khaddarō!" khane ār āsin menjar niṅgan endrnā khīdī; ās ānyas "pottan umbalkhon ciā." Khane ār āsgē umbalkhon darā pottan ciccar. Ās kānum kānum oṇṭā cigālō gahi mandā nū kōrcas. Taṅgyō ḍāṅgtī handrā helrā khane ās ā pottan darā umbalkhon dāṅgnū leṛbheṛambācas. Antile taṅgyō ānyā "akkūgā eṅgdāsin piṭkan" darā taṅghai eṛpā kērā. Mākhā bīrī ās barcas darā "ayō ayō" bācas. Ād ānyā "ekā ortar mēkhdar? Eṅgdāsin gā piṭkan." Khane ās kānum kānum Biriṅdāban khakhaṇḍāpur ṭoṛaṅgnū kēras darā aiyam ra'ā helras. Asan mankhā kharā baggē ra'acā. Mankhā menā mōkhā kālī khane ās khaddan nõṛdas mūjdas darā man gahi ḍhodhṛō nū kōrckas ra'as. Mankhā guṭṭhī barcā darā nũṛkan īryā kī ānyā "anā bēṭā nē niman emtācā mūjyā." Khadd guṭṭhiṅ ānyā "em āsin teṅgom hole gā nīm āsin kussā kussā piṭor." Mankhā ānyā "malā piṭom bēṭā teṅgā." Pisā khadd guṭṭhi kiryā mankhtāca darā ānyā, "ī man nū ort khaddas ra'as āsim eman sēbā nandas." Mankhā āsin mannantī ettāgē ānyā darā āsin cuṅkhā ṭāṭā helrā. Antile ās nitkī dud'hī bīnā bīnā mōkhā helras darā khōb sauangyā manjas; ās gahi cuṭṭī hõ sōnā lekhā bilcā helrā. Mankhā āsgē tiriyō biddyā ciccā, darā menā mōkhā kālī, hole ā tiriyō tim enne ba'ā ba'ā mēkhālagyas: "Daṅgē daṅgē baṇḍī bhaĩsā sing lagē ḍār ṭūṭe khūrī khūnde pathal phūṭe." Khane bhaĩs menā menā barālagyā. Undul khāṛ nū emā kēras darā khajro'o bīrī oṇṭā cuṭṭī caḍṛā kērā khāne ās ādin atkhānū ṭipcas darā khār nū ambyas ciccas. Kīyā tarā bēl kukoe khaddar emālagyar, ār adin īryar darā ānā helrar "ahae khadiyō endrā barālagī barē adin dharot." Antile atkhan dharcar darā kollyar kī ērnar gā oṇṭā sōnā gahi cuṭṭī, ār adin ondrar ānyar, "ī cuṭṭī gahi ālasin beddor, hole em manḍī amm ōnom makhle malā." Bēlas caugurḍī beddāgē taiyas pahẽ nēhõ pollar beddā. Khōkhānū oṇṭa khākhā bacā "ēn beddon." Ār kharā baggē lauan iṛiyar ciccar, adin pettā mokkhā darā Birindāban khakhaṇḍāpur ṭoṛaṅg kērā kī ās gahi dūdhī bhaṇḍānū ukkyā. Ās "kahū rē" bācas darā taṅghai tiriyon libdācas. Khākhā cãdem ā tīriyon pettā darā hãḍī kērā kī ukkyā; ās khēdā kēras khane hãḍī occā; annē annenum mahalnū ondrā darā tiḍḍā darā ciccā. Khane bēlas gahi ālar pettar, ās kōrcas kī tiriyon nēcas. Khane ār ānyar "iyam ra'ā, bēl kukoen niṅgā ciom." Ās bācas "eṅghai kharā baggē mankhā ra'ī, adin ekāse ambon." Ār ānyar "abṛan hõ isanum ondrā," ās ānyas "eksan mankho'on?" Khane ār ajgar kōhā addā nū kurkhī hēcar, antile ās tiriyon nēcas darā

ūrāhelras "ḍaṅgē ḍaṅgē baṇḍī bhaĩsī siṅg lagē dār ṭūtē khūrī khūnde pathal phūṭe." Khane adin menā menā khadd darā buḍhī urmī duyārā darā sẽesõerā barā helrā.

---

20. ORT ANDHRAS DARĀ KUBṚAS.

Ort andhras arā ort kubṛās ra'acas. Kubṛas oṇṭa hõ ēkā pollālagyas, andhras oṇṭa hõ ērā pollālagyas, kubṛas ānyas "eṅgan ghōṛō argā hole ēn dahrē ēd'on." Andhras khus manjas. Annem kuddā kuddā ujjālagyar. Undul tembnum tembnum oṇṭā bēlas gahi mahal gusan kērar. Asan endran ērnar, bēlas gahi oṇṭā taṅgdā ra'acā ādi gahi mūnd tḥor chattī rải, "endrgē ennē manjā" bācas kī bēlas paṇḍit guṭhiyarin eḍḍas darā menjas. Ār ānyar "īd bēs mallī idin piṭar cī'ā makhlē nīn khē'oe." Bēlas conhātī malā piṭyas backan ānyas "idin nīkim hō'or." Backan nēhõ hō'ā malā biddyar. Khōkhānū andhras darā kubṛas gē ciccas; ār occar kī kērar oṇḍ aḍḍā toṛaṅg nū ḍērā nanjar darā khaṭā helrā. Bēl kukoe darā kubras ukkar ra'acar, andhras cicc ūrālagyas. Ūrum ūrum mojkha khan nū kōrcā darā ās khannan niṛingrā helras, āganem ās gahi khannantā jalā khacrārā, ās ērā helras; khanegā andhrā bācas "akkugā ī kukoyen ēn otkhānum uiyon īsin piṭon," bācas darā kubṛāsin lauā korā helras. Launum launum kubṛā gusan ennē latthcas ekdantī ās gahi kubṛā ujgārā kērā; idin īriya, bēl kukoe, "hae kubṛā hae kubṛā" ba'anum ēõkhan koṛrā helrā; āganem ādi gahi oṇṭā chatī korcā kērā. Antile gā īriyar ormat kōṛe manjkat khane bēlas gusan kirriyar kī tamhai urmī katthan tiṅgyar. Bēlas ajgut manjas kī andhras gē nantartī khai biddyas darā ārinum khadd lekhā uiyas darā saũsē rājin ārgē ambyas.

---

21. ORT KUKO'E GAHI KENDRĀ MANNĀ.

Oṇṭā paddā nū chau bhair ra'acar; ormartī sannī ort kukoe ra'acā; ādin ār kharrā conhā nanālagyar. Ondul ād amkhī irt'āgē aṛkhā mocālagyā, khane taṅghai aṅglin mocarā darā bācā "ī khẽson eksan cĩcro'on, eṅgdā baggar ēror, hole endr khẽsō bāor. Enne malā, ēn aṛkhā num cĩcro'on;" arā ād aṛkhā num cĩcrā. Ā amkhin taṅgdā baggar mokhar khanegā ajgut embālagyā āūgē ādin menā helrar, "ān koe innā amkhī nū endrā sajjkī?" Ād ānyā

"endran hõ gā malā." Pīsā malam pattā'anar khane tiṅgyā ciccā aṅglin mocorkan khane aṛkhānūm cīcirkan. Ār bujhrā helrar: "bhairō, idī gahi khẽsō ī kōṛhē embā laggī hole gā ahṛā adkā kōṛhem laggō." Antle ormar tḥagcarkī ādin ṭoraṅg tarā occar, asan oṇṭā macā kamcar darā punā kicrin kūrtācar kī macā nū ādin oktācar; ormar gechantī adin eṛetcār tī inja'a helrar. Kōghar ormar salah nanjar darā bariyam nantarā ceṅkcar ekāse cõkhor nakarkar ra'acar anne annem injar; khōkhānū sannis gahi pālī manjā, khane ānā helrar, "bēs lau'ā kãṛā, makhle niṅgānim lauom kī piṭom." Ās elcnātī mānim inja'ā helras, mund ī ḍaṇḍīn pāṛiyas, "Sāmbhar sāmbhar bainī koe lesār lūgā, bainī koe lesār lūgā." "Bindhū bindhū dādā tōr ekan bairī dādā, tōr ekan bairī," ennē taṅgdī ānā helrā; ennem pāṛiyas darā cāran injas, ād ādi gahi majhī khōkhānū lagyā, ād keccā kērā; khanegā taṅg dādā baggar ānā helrar "kalā kãṛā mōcā, nīn janū piṭkae," khane mucyas antle ānyas "kaṅk mallā dādā bagārō." Ār bācār "nīn janū piṭkae kādae kā," bēgar ēp āsin kaṅk oṅdrā taiyar, kaṅkan biddyas kī cīkhdas, ā ganem oṇṭā nerr barcā kī menjā, "endrnā cīkhdae?" Ās urmī tiṅgyas, khane nerr ānyā "ēn niṅghai kaṅknū pojjordan eṅgan ho'okē darā alghem uikē ci'īkē." Ās annem nanjas; antle īriyār gā amm malā ra'acā, khane aṛin satte uddū nanjar kī taiyar, tūsā gusan kēras kī cīkhā helras, mūkhā menā helrā "edrnā cīkhdae?" Ās taṅghai urmī katthan tiṅgyas, mūkhā ānyā, "injō darā kakṛō pīṭā," ās piṭyas darā mūkhā bācā: "aṛī gahi ṭokānū ēn okdan ho'okē darā alghem uikē ci'ikē. Ār ahṛā mōkhor hole nīn injon mōkhkē darā khocolan mōkhor hole kakṛon mōkhkē," ās urmin iṛryas khaṭṭyas, ār ahṛā mōkhnar khane injon mōkhdas, khocolan cābnar, khane kakṛon cābdas darā taṅghai bakhrā ahṛan darā khocolan oṇṭā puttā nū sajjas. Ā puttāntī bãs kundyā. Ā ujgom oṇṭā jugiyas tembā kālālagyas darā asan erkhā ukkyas. Bãs ānyā "Ambā erkhā, ambā erkhā; īdgā bhaiyas gahi īdkā bãs." Antile jugiyas cōcas kī ānyas "īdgā kendrā bēs banō." Ās tāryas kī kendrā gah ḍaṅḍī kamcas. Antile kōhas gahi eṛpānum tembā kēras. Kendrā kharkhā helrā: "Ambae kharkhae ambae kharkhae kendrā īdgā dokhas gahi eṛpā talī." Anne annem kōghar gahi ormar gahi eṛpā nū bācā. Khōkhānū sannis gahi eṛpā nū kēras khane bā'ī: "Kharkhae, kharkhae kendrā, īdgā bhaiyas gahi īdkā bãs." Khane sannis menjas kī jugiyasgē arkhī jharā ciccas kī uṅkhtācas. Anti ā kendran nuḍaskī nannā kendran āsgē cicas darā ās gahi kendran ek'am bīrī assdas khane taṅgdīdim goṭṭam urkhī. Jok ullā

khōkhānū ās cākhāgē taṅg dadā baggar gahi gōhlan nēcas. Ār āsin ānyar "kālā kā̃rā̃ maṇḍī bita'ā ekā gūṭī uiom." Ās bācas "hā'ī dādābaggārō bīto'on," taṅgdīdim ūlā ūlā bīta'ā lagyā, gōhlā bicchrar kī barcar khane nõdḥrar kī ukkyar; ād ūlā tarā khollā khollā ui'ī, ās ārgē ho'ā ho'ā ci'īdas. Antile tān hõ ukkyas ād jhakmakrā bilc nutim birkhā'āgē urkhā, ār īryar kī ajgut manjar darā utān khatrar helrar. Antlē ormar saṅgem ra'ā helrar darā khōb urb manjar kērar.

---

22. ORT ḌHIḌHRAS.

Ort ālas ajgut urb ra'acas. Ās ullā mākhā arkhī jharā nū mulkhkas ra'-ālagyas. Taṅghai ālī jõkhartī nalakh nanta'ā lagyā. Ekā ortos eṅgdas adin hõ modhras ēõdan arkhī jharā nū ra'acas. Taṅghai ālī undul jharā laccā darā ormā jõkhārin onta'ālagyā. Taṅghai ālāsin ānyā "ekā ortas niṅgdas sahī akhdae hole ī sarkhin pesoe kī niṅgdas gē ci'oe." Sarkhin pettas darā tarkutintim ērā helras, pahẽ cinha'ā pollas. Khōkhānū ā ālī taṅgdāsin ānyā "ērā bēṭā nimbasgē sarkhin pesar ci'ā." Ās ciccas. Ā urbas īryas eṅgdas jõkh manjas khane taṅgdas gē khai beddā kēras. Ās oṇṭā gunjan dharcas, ledrā jhapras darā kharā baggē rupīyā occas kī oṇḍ aḍḍā tūsā ḍahare nū ukkas ra'as, kukoe khaddar amm hō'ā barnar, khane gunjan ēddas darā kukoe khaddarin ēḍḍas. Ort kukoe tḥaukam gunj gane tulngācā. Ādi gahi khōkhā kēras darā ukyas. Ār āsin timbus ba'anar kī malā kacnakhrnar, pīsā ārin ānyas "ana maī nīm janū kacnakhra'ā barckan." Ār ānyar "endr nīm emāgē ḍalī ci'ā oṅgoe?" Ās bācas "ciōn." Ār oṇṭā kēṭaran ciccar darā ānyar "ondā kõran ninda'ā." Ās bācas "kēṭaran endr ci'īdar baugin sē ci'ā;" bācas kī tundyas; ond kēṭer niṅdā khacyā, īryar kī ār ajgut manjar. Pīsā khed amm ciccar, ondar mokhar kī ās calras. Ḍahrenū ācākā kecas kēras, dḥēr ullā nū mendrā "nimbas ḍahrenū kecas," khane ās urmī dhan khurjin mulkhtā-cas kī nīkim gusan jõkh ra'ā calras. Erpā erpā kuddas darā āndas "eṅgan jõkh uiyor?' Ār ānyar "ī dḥidḥras endr nalakh nanos," anne annem ās taṅgā pāhī nanjkā ra'acā ā erpānū kēras. Ā dḥidḥrasin ār khēr khēdāgē uiyar. Jõkhar uinā khalti bar'ō bīrī "guchrā, ḍaharentī dḥidḥrā" ba'anar kī lathnum kōrnar urkhnar. Khōkhānū ḍhidḥras tām urbāsin ānyas "eṅgā hõ eka'anum khal gachrar ci'ā." Ās bācas "nīn endr uiyā oṅgoe dḥidḥrā," ās ba'as "uyon,"

khane ond āḍḍā ajgut kōhā marcan gachras ciccas. Ās nītkī ond gōhlā baggē laṇḍī laṇḍī aḍḍon ho'odas darā kādas. Daharē nū oṇṭā kūtā gaḍḍas darā ānyas "eṅgāgē nē manḍī ondror, ārim mund ī kūtā ṭhokkē antlē ho'okē." Urbas gahi ānkā lekhā taṅgdādim nitkī manḍī hu'ī, undul malā ṭhokcā gechantī īrī ajgar baggē jōkhar uyāgē lakkar ra'anar. Sōnā gahi diluānū jhukurdas. Ād khōkhā kiryā kī kūtan ṭhokcā khane ormarin gohlā kuddin ugtā pagsin nunkhyas darā otkhāsim uidas. Manḍī occā darā idin nēkan hõ malā tiṅgyā, urbas undul dḥidḥras gahi khallan ērā kēras, ērdas gā khal guṛguṛrā usskā khoṭṭkā ra'ī; barcas kī taṅghai jõkharin kēbā helras, "ās otkhāsim ekā lekha'ā khallan ussas, nīm ekāse uidar?" Khane ār kōṛhē āsin kadrāra'ā helrar. Ā kukoe ā dḥidḥras gahi bheddan akhā darā taṅgyō tambas gusan ānā helrā, "ēn dḥidḥras gusan ra'on." Ār ānyar "ān bēṭī ās gusan endr irrkī ra'oe? niṅgāgē bēs sobhā jaundkhaddī beddom ciom." Ād malā pattācā backan ānyā, "ēn ās gusanum ra'on." Khane dḥidḥras ganem beñjyar ciccar. Ār irbārim tamhai khall tarām gecham ra'alagyar. Undul ās jōkharin uglācas darā tān sōnā gahi diluānū jhukra'ā lagyas aulā ās gahi khai boṅgkī kērā darā āsin khimciyā, khane ās pollas nunkhā, ād ānyā "ẽo ullā nīn niṅgan dḥidḥrā ēd'oe? akkū ambā dḥidḥrā manā." Aulantin jõkharim nitkī uyā khosā helrar darā irbārim bēlar lekhā hāthī nū argā helrar, nē nē mund āsin sadha'ā lagyā ās ārin sadha'ā helras darā khōb biṭṭḥī nanta'ā helras.

---

23. TIMBU PACCŌ GAHI KHĒR.

Oṇṭā raṇdī paccō ra'acā ād nitkī tembā kālagyā. Undul enne manjā oṇṭā eṛpānū tembāgē kērā. Ā eṛpantā ālargē ci'āgē endrā hõ malā ra'acā; anuhõ ā paccō malam pattā'ī. Khane ā eṛpantā ālī ānyā "endrā hõ malā paccō endran ci'on." Anuhõ ā paccō ni'īdim ni'ī khane eṛpantā ālī ānyā "oṇṭā khēr bī gā ra'ī paccō jok endrāhõ malā"; khane paccō ānyā "adinim eṅgā gē cia'e," antile eṛpā urbanī ā bī dim cicā; khane paccō occā kī kērā darā bācā "innā malā mōkhon nēlā mōkhon" bācā kī uiyā cicā, khane bīyantī khērkhadd urkhā darā, "ciũ ciũ" bāī; khane paccō "endrā cīkhī" bācā kī īrī hole khērkhadd raī. Khane "adin pōs'on" bācā kī ādin pōsā helrā; tembā tembā undrī darā adar guṭṭḥin khēr khaddāgē ci'ī. Ennem khēr khadd pardyā kī cīkhālagyā "Kokrõe cõe" ba'ālagyā. Undul ā khēr paccon ānyā "ēn

innā lassā kādan" bācā, khane paccō ā khēran ānyā "ī khēr ekāse lassō;" khēr ānyā "ēn janu ekāsem lasson" bācā kī kērā. Khal urbāsin ānī "eṅgan khoyāgē helāba'ōt" bā'ī khane ār ānyar; "ī khēr buid ekāse khoyō idīn helāba'ot," ennem minnum minnum oṇṭā kōhā urbas gahi khal gusan kērā darā ānyā "eṅgan khoyāgē helāba'or?" bācā, khane ār hõ ba'anar "ī khēr buyā ekāse khoyō darā idin helāba'ot" ba'anar khane khēr bā'ī "ēn janu khoyon nimāgē nalakh cār rāī kā?" bācā khane ādin khoyāgē helābācar kī tām manḍī onāgē eṛpā kērar; ār gahi onar barāgē ād khossā kī khalinū argā kī man maiñyā ukī raī. Antile bācar ērnargā khoyā gahi munjrā darā argāgē hõ munjrā. Aṅtile ā khēran ānyar, "nābom aulā mullī hō'ā barkē." Khane khēr ā paccō gahi eṛpā kērā. Ā paccō khēran bā'ī "lassā kādan bāckae okhoe mullin ondrkae?" Khēr ānyā "nābom aulā mullī hoā barkē bācar." Ār nābyar khane khērgē hāl taiyar "mullī hōāge barā." Antile khēr mullī ondrāgē kērā, khane ār ba'ānar "okho khēr endran hõ malā ondrkae, endrnū ho'oe?" Ād ānyā "ciā to ēn janu ekāsem hō'on." Ār ānyar "ēõ baggē ho'oe?" Ād ānyā "ēõ baggē ci'or ābaggē ho'on." Khane ār oṇṭā dḥēr kōhā khes kud'hān ēdar cicar. Khēr ānyā "hu kudhantā khessan eṅghai khebdānū sajār ci'ā, ēõdā eṅghai khebdānū samō aũdim ho'on" bācā; khane ār adi gahi khebdānū sajā helrar, anti khalintī khess munjā laggī pahẽ adi gahi khebdā malā nindī. Antī khalintā khess munjrā, khane khēr ā paccō gahi eṛpānū kērā darā khebdantā khessan otthrā. Anti ā paccō gahi eṛpā khess trū nindyā kērā. Anti paccō ānyā "khēr eṅgdas nalakh nanjas, akkugā khēr eṅgdāsin ēn beñjon cion," bācā kī kanyā beddāgē kērā darā ānā kuddī "khēr eṅgdāsgē kanyā ci'or?" Khane ālar ānnar "ḥãḍī paccō khēr khaddgē ekāse kanyā cior ād ekāse eṅgdan pos'ō." Enne ba'anar kī nēhõ malā ci'inar. Paccō hārcā kī eṛpā kiryā. Khane khēr ānyā "ekhō paccō kanyā beddāgē kirkī biddkī?" Pāccō ānyā "nēhõ malā ci'inar khēr bēṭā." Khane khēr ānyā "kalai paccō nīn polloe beddā, akku ēnim beddā kādan" bācā kī khēr kālā helrā; kānum kānum ond gusan cigālō khakhrā darā ānyā, "endr kādae iyār?" Khēr ānyā sasrār kādan iyār, gucā nīn kādae hole. Cigālō bācā "kālon bādan iyār pahẽ endr nū kālon." Khēr ānyā "barā iyār eṅghai khebdānū kōrā darā gucā eṅghai sasrārnū bēs bēs onā mōkhāgē khakhro'ō." Khane cigālō khēr gahi khebdānū kōrcā. Kānum kānum ond gusan lakṛā khakhrā darā khēran ānyā "eṅdr kādae iyār?" Khēr ānyā "sasrār kādan iyār, gucā kādae hole, eṅghai sasrārnū dau dau onā mōkhāgē khakhro'ō."

Lakrā ānyā "kālāgē ka'on pahẽ iyār endrnū kā'on?" Khēr ānyā "iyār kānan jhakhdae eṅghai khebdānū kōrā" khane lakṛā khēr gahi khebdānū kōrcā. Kālā helrā, kānum kānum oṇd gusan tīnī darā bhaũrō khakhrā. Ād hõ khēran ānyā "endr kādae iyār?" Khēr ānyā "sasrār kādan iyār gucā nīnhõ kādae hole." Tīnī darā bhaũrō ānyā "kālāgā beddan iyār pahẽ endrnū kā'on." "Barā iyār eṅghai khebdānū kōrā." Khane tīnī darā bhaũrō hõ khēr gahi khebdānū kōrcā. Antile kālā helrā, kānum kānum oṇd gusan cic darā amm khakhrā, khane ānyā "endr kādae iyār khēr?" Khēr ānyā "sasrār kādan iyār gucā kāloe." "Anā iyār kālāgā beddan pahẽ endrnū kālon?" Khane khēr ānyā "barā iyār eṅghai khebdānū kōrā eṅghai sasrār nū bēs bēs onā mōkhāgē khakhro'ō." Amm darā cic hõ khēr gahi khebdānū kōrcā. Anti khēr kālā helrā, kānum kānum oṇṭā bēlas gahi paddānū ãṛsyā darā oṇṭā kōhāle simbālī man gahi argā nū ukyā kī ba'ā helrā, "kokrõe cõe, bēlas khaddātim ci'idas kā eṅg gane arbā nakhardas?" bā'ī, idin bēlas menjas kī taṅghai sipāhirin ānyas "kalā, hu khēran dhara'ār kī gullē gahi dilaṅgīnū sajār ci'ā, latpatrā'ar khēānekā'ā." Khane sipāhir kērar kī dharcar kī ondrar darā gullē gahi diliṅgīnū sajar cicar. Khane khēr tīnī darā bhaũrō guṭṭhin ānyā, "urkhā iyār onā mōkhāgē īdigem gā ondrkan. Khōb mōkhā onā sẽ." Bhaũrō tīnī dumbā guṭṭhī urkhā kī urmī gullen mokhā cicā darā ādhā gullē ḍhekkā manjā kērā. Pairī bīrī bēlas ānyas "ērāto harō, khēr laṭpaṭrā kī keccā kā argī." Antle ērnargā khēr ujjā darā gullēgā diliṅgīnū malkī, arā jok jok ra'acā ād hõ ḍhekkā manjā kerā. Antile bēlasin tiṅgyar "khērgā ujjā darā gullēgā diliṅgīnū malkī, jok ra'i ād ḍhekkā lekhā manjā." Antile bēlas nannā ullā ānyā "bhaĩs kōrnā gõesālī sajār ci'ā; bhaĩs guṭṭhī bhar mākhānū tirkhō kī pīṭō ci'ō." Khane sipāhir bhaĩs gahi gõesālīnū sajar cicar. Khane khēr ānyā "urkhā iyār lakṛā onā mōkhāgē enne gem gā niṅgan ondrkan." Khane lakṛā urkhā darā urmī bhaĩsan piṭyā darā adi gahi khẽson cippyā. Pairī bīri bēlas ānyas "ērāto khēr keccā kā malā." Khane ērnargā urmī bhaĩs kickī ra'ī. Antile ānyas "innā ēṛā gõesālīnū sajar ci'ā ēṛā tirkhar kī piṭa'anneka'ā." Khane ēṛā eṛpānū sajar cicar. Khane khēr cigālon ānyā, "urkhā iyār onā mōkhāgē ennegem gā ondrkan." Khane cigālō urkhā kī urmī ēṛān dharcā dharcā piṭyā darā urmī khesan cipyā. Pairī bīrī bēlas ānyas "ērāto khēr keccā kā malā." Anti ērnargā urmi ēṛā kickī ra'i, bāckan khēr ujnam ra'i. Khane bēlas ānyas "mesgānū khuta'ār kī jurtār ci'ā." Khane mesgānū

khutcar kī jurtācar cicar. Khane khēr ānyā "urkhā iyār cic onā mōkhāgē, ennegem gā ondrkan." Khane cic urkhā darā erpānū lagyā anti erpan bassyā. Khane khēr urhyārā kī simbālē man mēyā ukyā darā ānyā "bēlas eṅgane arbānakhardas kā lardas kā taṅgdān ci'idas?" Khane bēlas āndas "ambr ciā khēr eṅgdan ciom." Khane barcas darā taṅghai khebdantā amman othras, khane cic tēbrā kērā. Antile bēlas onṭā mañdbā patāl khūtā nanjas kī taṅgdan biñjyas cicas. Khane khēras bēl kuko'en ondras kī ā timbū paccō guyā barcas. Antile paccō īryā kī khusmārā helrā kī ānyā "eṅgdas khēras gā kanyā biddyas" bācā. Antile ār ā paccō gahi erpānū ra'ā helrar.

---

24. BĀRIYĀ KUKOS GAHI ĀLĪ.

Onṭā bāriyas gahi onṭā taṅgdas ra'acas. Āsin tambas beñjā bidyas khane taṅgdas ānyas "nē eṅgan co'obīrī hõ okkōbīrī hõ lauā ci'ō adinim ēn beñjro'ōn, nē malā lauā ci'ō ādin ēn malā beñjro'ōn" bācas; antile tambas eksan eksan taṅghai arbā parbar ra'acar aiyā hāl taiyas; khane hāl mennar kī nēhõ ci'ā malā beddnar, nīkim ci'ā hõ beddnar, onṭā ālī ād āsintī kōrhe akhū rāacā adi gusan hāl kērā khane ād ānyā "ēn ās gusan kālon" bācā; khane cãḍē cãḍē samā jorā nanjar kī adin ās gane biñjyar ciccar, khane ās barāt tartī kiryas kī okkā bidyas ā bīrim lauāgē jūtan othras, khane ād bācā "ra'ā khōkhā gā lauōim pahẽ onṭā katthā menā, niṅghai arjāckā manḍī ōnon aulā laukē, akkugā paccō pacgīr gahin onālagdan." Khane ās pairim cōcas kī aḍḍōnū ālō guṭṭhin lādcas darā nalakh nanāgē kālā helras. Kānum, Kānum onṭā bēlas gahi rājī nū ãrsyas khane endraṅ ērdas khaikā khārnū ḍoṅgā kālī barī; adin īryas kī ajgut manā helras kī kaṭyas kī kēras; endran ērdas onṭā bheṭãgō khoppā darā adi gahi khanjkā bheṭãgō ond bita'ā darā adi gahi goṭā sauā hāth ra'i, idin hõ īryas kī ajgut manjas darā kēras; ēkā paddā nū ā rājintā bēlas ra'acas aiyām taṅghai aḍḍon khuṭcas khane ā paddantā bēlas taṅghai sipāhirin paddā gahi caugurdā ērāgē taiyas "ēra to namhai paddā nū ēka'am tartī nīkim barcar kī dērā nanjkar ra'anar kā malā;" khane sipāhir ērāgē kērar; khane endran ērnar, onṭā ālas gahi dhēr ladnī aḍḍō darā ās gahi muddī gutḥyar ra'anar ās gahi onṭā ghōrō ra'ī ās sōnā rūpātrū jhabrāckā ra'ī; ār kērar kī bēlasin tiṅgyar cicar khane bēlas ānyas, "kalā āsin ērāgē pāhī ci'ā" bācas; khane sipāhir kērar kī ā bāryāsin ānyar

"bēlas guiyā innā oṇṭā tamāsā manō bēlas ormārin pāhī cicas eṅghai rājīnū jetkā ālar, tamāsā ērāgē barnar neka'ā; nē malā ērā bednar ār akkunim eṅghai rājintī urkhnarneka'ā" ba'ās, khāne ā bāṛyās ānyas "bēs ēnhõ kāl'on; bēlas māyātī ēḍdas khane endrnā malā kālon" bācas; antile mākhā bīrī tamāsā nanāgē ōr nanjas khane ālar khōb baggē khondrar darā tamāsā manjā; ā khōkhānū ormar goṛgoṛā bēlas gane ukyar, khane bēlas ā bāṛyāsin ānā helras: "ē bhai ēṅgā ekā tarā hõ rājī malā kuddkan ra'adan, āũgē ēn nannā rājin baldan adi gahi cālan hõ baldan endr endr ālō ra'ī adin hõ baldan nīṅgā bīsukhindu ālay niṅgā urmī rājin aiyāntā nēgcār darā urmī ālō gutṭhin akhdae adin teṅgā," khane ās ānyas "ēnhõ baldan pahẽ niṅghai rājīnum barckan khane eṇḍotaṅg ajgut katthan īrkan," khane bēlas ānyas "endran īrkae" khane bāṛyās ānyas "oṇṭā khāṛnū khaikā calkurnū ḍoṅgā ēknā īrkan; hīṛī barckan khane īrkan oṇṭā khanjkā bhetãgō ond bittā arā adi gahi goṭā sauā hāth gahi ra'acā adin īrkan kī ajgut manjkan"; khane bēlas ānā helras "ērato īs gahi katthan nīkim patto'ō khaikā calkurnū ḍoṅgā gahi kānan arā ond bittā bhetãgō gahi sauā hāth goṭān nē patto'ō." Khane ormar ānā helrar "īs pūrus taldas khaikā calkurnū ekāsē ḍoṅgā ēkō, ond bittā bhētãgō gahi goṭā ekāse sauā hāth manō" ba'āhelrar. Antile bēlas āsin ānyas "ibṛā katthan eṅgan ēdo'e hole ēn eṅghai urmī rājin darā eṅghai eṛpānū endrim ālō ra'ī arā eṅgdā bagārin ēn eṅgan hõ niṅgāgē bīson cion, makhle polkoe ēda'ā hole ēn niṅghai aḍḍon niṅghai jõkharin darā urmī ṇiṅghai ālon ekdā aḍḍōnū barckī ra'ī niṅgan darā niṅghai ghōṛon urmī khakhon" bācas kī hārā jītā manjnakhrar, antile ērā kālā helrar. Mund bhetãgō gusan kērar khane endran ērnar bhetãgō khanjkā gā ra'ī pahẽ sauā hāth gahi goṭā mallā, khane bāṛyas īryas kī maṛkhiyas kēras anti ār ba'ānar "akkugā isan polkae ēda'ā akku gucā khāṛnū eksan khaikā calkurnū ḍoṇgā īk'ī adin eman ēda'ā" anti khāṛ gusan kērar, khanegā ērnar khāṛ niṅdkā rāī amm sõysõyri'ī ḍongā kālī bar'ī, khane ā bāṛyās hārcas kēras; khane bēlas kiryas kī ās gahi urmī cījan darā āsin darā ās gahi ghōṛon darā ālon hõ taṅguyā ocas darā ā bāryāsin kulhū pikhta'ā lagyas. Khane ās eṛpā malam kirdas khane ā bāryas gahi taṅgkhai taṅghai jīyā nū ānyā, īsin nīkim ṭhakcas āũgem malā bardas, bāckī ād hõ oṇṭā ghōṛōnū argyā kī taṅghai ālāsin beddāgē kērā, khane dahrenū īrya ōṇṭā khāṛ nū khaikā calkurnū ḍoṅgā kālī barī, khane ād ḍoṅgan dharcā kī ānyā "eṅghai barnā guṭī ennem ra'oe kā malā" khane doṅgā ānyā "ennem ra'on," khane ād ānyā "ennem

malā ra'oe hole ēn bar'on kī ṭoṅgātī palkon darā cicnū basson" bāca kī hãṛī kērā kī īr'ī oṇṭā ond bittā gahi bhetãgō nū sauā hāth gahi goṭā pañjkā. Khane ā bhetãgon ānyā "eṅghai kirnā guṭī ennem ra'oe kā malā," khane ād ānyā "ennem ra'on." Bãṛyās gahi ālī ānyā "ennem malā ra'oe hole kirron kī niṅgan kaṛkuṛ ra'ā caḍ'on" bācā darā kērā darā eksan taṅghai ālas dērā nanjkas ra'acas asānim ḍērā nanjā. Khane ā rājintā bēlas adin hõ tamāsā ērāgē pāhī nanjas khane ād hõ tamāsā ērāgē kērā; ormar tamāsā ērāgē khondrar darā goṛgoṛ'ā ukkyār, khane bēlas ā bãṛyās gahi ālin ānyas "ānā bhāi nīngā rājī rājī kuddae āugē urmī rājintā anthan ākhdae darā ērdae eṅgan hõ teṅgā" khane ād bācā "ēn hõ baggē rājī malā kuddkan ra'ādan, pahẽ niṅghai rājīnū barckan, khane khaikā calkurnū doṅgā ēk'ī darā oṇd bittā gahi bheṭãgō adi gahi goṭā sauā hāth īrkan darā ajgut manjkan" khane bēlas ānyas "ērāto harō īs gahi katthan nīk'im patto'or?" khane ormar ba'ā helrar īsgā pūrū ālar lekhā kachnakhardas." Antile bēlas ānyas "ībṛā katthan eṅgan ēdar ci'ā hole ēn eṅghai rājin darā urmi khurjin niṅgāgē ci'on" bācas khane hārā jītā manjar kī bhetãgon darā ḍoṅgan ērāgē kālā helrar; bhetãgō gusan kērar kī ērnargā oṇd bittā gahi bhetãgo darā sauā hāth gahi goṭā; antile bēlas hārcas; khāṛ gusan kērar darā asan hõ ērnargā khaikā calkurnū ḍoṅgā kālī bar'ī; antile bēlas hārcas kēras; anti ā bãṛyās gahi kha'i kiryā kī bēlas gahi eṛpānū kōrcā darā taṅghai urmi cījan othrā darā taṅghai jõkhārin aḍḍōnū ladtācā darā ārin othrā arā kiryā kī taṅghai ālāsin kulhū pīkhnā ēṛpantī heresā'ānā natigyā kī othrā darā ormārin ondra'ā helrā; antile daharē nū ukkyar khane bãṛyās taṅg khain lauā bidyas, backan ād ānyā "niṅghai arjāckā maṇḍin ōnon hole gā lau'oe, gachrkat be'edat, akkugā urmi ālō niṅghai ra'acā, eṅghai dim manjkī ra'i, nīn ekāse lauoe?" khane ās malā laucas darā irbarim conhā tule ra'a helrar kī ujjnan khēpālagyar.

---

25. IRB KHADDAR GAHI KHĪRĪ.

Irb tūar khaddar bhaiyā bahin ra'acar. Taṅg da'ī ekestīm auṛkā end khess beddar kī ondra'ālagyā. Adin taṅgḍis khā'edō bīrī khāpālagyas. Undul irbārim khes kha'ednā gusan ra'acar, aulā khākhā guṭṭhi kīndā panjkan ondrā darā ār gahi khess ārtācka gusan ṭīḍḍā ciccā. Taṅgḍi

īryas darā endr ālō bācas kī pettas. Anti khatrnakhrā mokkhar khane daule embā lagyā. Antle khākhan menā helrar. "Katai dūrē rē kauā kind pakelā, kauā kind pakelā," khane khākhā bā'ī, "satõ tungrī pār bainī kind pakelā, bainī kind pakelā." Enne ba'anum pāṛnum ēõ goṭā ṭuṅgri kaṭṭnar āõ pāṛnum kānar. Antle satõ ṭuṅgrin kaṭṭyar kī ērnar gā kharā kōṛhē panjkā dim ra'ī. Irbārim argyar darā kūl ūṛucninga'ā mokhar. Antle taṅgḍisgē ammōnkā lagyā, khane taṅg dayan ānyas, "amm ōnkā laggī dai." Ād satte goṭā auṛkan cokkhā darā cauguṛdī lebdāca darā ṭaṅgḍīsin oṇṭā dhodhrōnū nuḍḍā kī ekātarā amm kharkhyā attram kērā. Á khōkhānū sāt sai bandrā kīndā mōkhā barcā. Ábra urmī argyā kī mōkhā helrā; oṇṭā jok kāṛã ra'acā ād pollā argā, ād āsin īryā darā abrā baṅdran ānī "ci'ā se harō ēn oṇṭā jātilō oṇṭā āl khadd īrkan ra'adan." Abṛā ānyā "endr jatilō kāṛã," urmī oṇṭā oṇṭā tiḍḍā. Ád pettā mokkhā darā ā kukkosin ēdā cicā. Urmī bandrā jummrā āsin caṛriyā mokkhā, captan asānum ambyā kī kērā. Ā capṭan ort jūgyas occas darā ēktārā aḍcas darā kuddā kuddā tembā helras. Ās gahi taṅgdai amm ondrā kirkī ra'acā ayam bēlas gahi ālar emālagyar. Ád asan bīṛī lekhā ethra'ā helrā. Ār adin bācar, "gucae niṅgan bēlas ēḍā lagdas," ād ānyā, "bēgar punā kicrī darā bēgar sindrinū ekāse kā'on." Khane kicrī darā īsuṅg sindrī ondrar. Antle ānyā "bēgar ḍūlī jahāj nū ekāse kā'on," khāne ḍūlī, jāhāj, cirō lahṭī endran endran ānyā, urmin ondrar. Khane bēlas gusan kērā kī ra'ā helrā. Jūgyas tembnum tembnum ā bēlas gahi mahal kēras darā balīnū ukkyas kī assā pāṛā helras. "Ṭimkī ṭikir ṭimkī ṭikir, pānī āne gele, dīdī rājā rānī bhelē, sāto sai bandrā dīdī, cīr khālai dīdī phār khālai." Á kukkos gahi taṅgdai ā mahalnū ra'acā ād urkhā darā ās gahi assnā pāṛnum menjā darā tḥaukam yād nanjā, arā bujhur bujhur cīkhā helrā. Antile ā kendran ās gustī khindyā kī patkācā, khane ayan tim jhakrmakrā taṅgḍīs urkhas; ād āsin cīkhā ṭāṭā helrā, cīkhā taṅgdīs gahi katthan bēlas guyan tiṅgyā darā ās hõ teṅgā helras. Bēlas mayā manjas darā āsgē rājīnū pēskā ciccas.

---

26. BĪRBAL.

Bīrbal nāme ort ālas ra'acas. Ās gahi enne bān ra'acā, ekē bīrī ās alkhdas khane cēp possālagyā; ond cān ās iklam hõ malā alkhdas āttī cēp hõ

malā possā. Āsin alkhta'āgē bēlas rakam rakam gahi tamāsā nantācas annuhõ malā alkhyas. Khōkhānū bēlas āsin tanghai belkhantī othras ciccas. Kānum kānum ond addā oṇṭā maṭhnū ḍērā nanjas darā ond kõṛānū cūtkas ra'acas. Uṛuṅg manjā khane ort kusārī bīsus pēṭhentī kirrālagyas. Ās hõ oṇṭā kõṛānū cūtyas, uṛung manjā khane irb andhrā andhrī tembnum tembnum barcar darā ā māṭhnum ond kõṛānū ra'acar. Khōkhānū ort ālas taṅghai gadhan beddnum beddnum barcas, ās hõ oṇṭā kõṛānū ra'acas. Ā māṭhnū cāriyō kõṛāṅū cār rakam ālar ra'anar; adin tām nēhõ balnar, ormar bujhrnar ēnim ṭhaũkā ra'adan. Adhā idhī mākhā bīrī andhras taṅghai paccon gottha'ā nandas darā alkhdas. A bīrim paccō ānyā "akkun ekāse laggī pacgī," as bācas "ē paccō akkungā tīnō tirlōk ētthrī'ī." Ennē bācas ā ganem gadhā biddus ejjras darā ānyas, "tinō tirlōk ētthrī'ī hole ērāto eṅghai gadhā ekā tarā ra'ī?" Idin menjā kī paccō bācā, "cō'ā pacgī, cō'ā pacgī natgā, natgā," ā ganem kusārī bīsus ejras darā bācas, "khabardār ra'ā, eṅghai kusārin nēhõ ambkē natgā urmi ganackā ra'ī.' Ibṛā urmi katthan Bīrbal menā lagyas darā ā ganem alkhyas, khane ajgut possā darā bijjyā; khane ērnargā kõṛā kõṛā nū ālar ra'anar ormar taṅga'ā katthan teṅgā helrar ekāse ekāse nū isan barckam. Bīrbal hõ taṅghain tiṅgyas "mal alkhnāgē eṅgan bēlas othras cicas darā alkhkta'āgē rakam rakam gahi tamāsā hõ nantācas pahẽ mal alkhkan; pahẽ innā nīm eṅgan alkhtāckar." Antle ormar tanga'ā tanga'ā ḍahrēnū kērar.

---

27. OṆṬA LAKṚA DARĀ ṬEṬEṄGĀ.

Ort urbas gahi kharā baggē guṇḍī aḍḍō ra'acā. Khāpāgē ort kukkosin jõkh uikas ra'acas. Ā kukkos ullā ullā ṭōṛaṅg tarā menta'ā ho'ālagyas. Anne annem oṇṭā sikrā khadd biddkas ra'acas. Idin pōs'on bācas kī eṛpā occas darā aḍḍō khāpnā tartī sagarkhane ādigē carā beddā beddā ondrdas. Undul oṇṭā ṭeṭeṅgan bajhābācas darā piṭā biddyas, ā ganem ṭeṭeṅgā bācā "eṅgan amba'ā, ēn niṅgusan jõkh ra'on." Ās bācas "nīn endr nalakh nanā oṅgōe?" Ṭeṭeṅgā bācā "ninghai gāy aḍḍōn khāpon." Khane ās malā piṭyas. Nannā ullā oṅghon ṭoṛaṅg tarā occas darā oṇṭā khoppānū kapṛkas ra'acas, khane ērā helras ṭeṭeṅgā gāy aḍḍōn ekāse khāpō. Ṭeṭeṅgā oṅṭā sakhuā mannū argyā kī attrā ittrā ērā kuddī; gāy aḍḍōgā menā lakkī ra'ī. Ā ganem oṇṭā lakṛā barcā darā aḍḍō guṭṭhin dhara'āgē habrāckī kuddī. Ṭeṭeṅgā

lakṛan īryā darā ānā helrā, "eṅghai aḍḍon endrgē elkta'ādae hō muṭā, akkun kērkan hole kukkon khoṭṭon." Lakṛā menjā darā attrā ittrā ērā kuddī darā bā'ī "nē hõ mal ethernar darā nē eṅgan mīkhī." Anne annenum oṅghon ṭhaukam īryā, ṭeṭeṅgā mann mãīyā ra'i "adim eṅgan mīkhī idin elcōn" bācā kī oṅghon harbrār'à helrā. Ṭeṭeṅga bācā "endr hõ muṭā ānkan malā mendae? akkun ittkan hole piṭā khaccōn." Lakrā ānyā "barā tō ettā, eṅghai oṇṭā pall gē hõ malā khakkhro'oe." Ṭeṭeṅgā gãṛkha guṭī ittyā darā ijjā. Lakṛā "elektō'on" bācā kī angalkī ra'ī. Á ganem ṭeṭeṅgā lakṛā gahi ba'īnum ḍēgcā. Lakṛā "cābo'on" bācā pahẽ cāba'ā hõ pollā. Ṭeṭeṅgā kūl tarā boṅg kōrcā darā pottā guṭṭhin parmā helrā. Lakṛā ufṛāra'ā helrā kī bai mūiyan nīṛgirkī kuddā helrā. Idin īryas kī ā kukkos ajgut alkhā helras. Lakṛā āsin iryā darā ānyā, "eṅgan bachāba'ā bha'ī niṅghai jõkhāsin mañāba'ā, endrā beddoe ādinim niṅgā ci'on." Pisā ā kukkos bācas "angla'ā," ād anglā, khane ṭeṭeṅgā bai tartī boṅgkī urkhā darā mannnū argyā. Aulantīm lakṛā ullā ullā oṇṭā oṇṭā māk piṭā piṭā undrī ci'ī. Anti ānyā "ṭeṭeṅgā gahi katthan nē gusan hõ ambkē teṅgā, makhlē lajjābāor kī ālar bā'or sanni kunā ṭeteṅgā kōhā lakṛan ekāse piṭā oṅgā. Iklā nīk'im gusan teṅgoe aulam niṅgan piṭōn kī mōkhon ēn sagarkhane sarkha'ā kālon." Antle annem nanālagyā. Ālar māk guṭṭhin hõ ērā ērā ajgut manā helrar. Īs ekestī innelā ennē māk piṭdas. Ās lakṛā gahi piṭnā ci'īnam malā teṅgdas, backan āndas "khāpnā tarā beddā beddā īnim piṭdan." Undul eṛpānū ṭeṭeṅgā darā lakṛan bujhur bujhur ajgut alkhā helras. Khane ālar ānnar "ī ahṛāmōkhus endrnā alkhdas?" Ās āndas, "nimhai katthā guṭṭhinum menā menā alkhdan." Dhēr gahṛī honnem alkhnum ra'as. Khane bācar "teṅgā se hō, endran ā bīrīmtim ijga'ā alkhdae?" Pīsā ās ānyas "eṅghai alkhnan teṅgon hole innam eṅghai jīyā kālō;" ār bācar "nē niṅgan endr nanō, kā endrā mōkhō, teṅgā niṅgan gā em kūl ūlā nuṛukam ra'om." Khane ās tiṅgyas; "oṇṭā ṭeteṅgā oṇṭā lakṛan piṭā lagyā, adinum alkhdan." Ār ānyar "idīgem mal teṅgdae?" Ās bācas "teṅgoe hole piṭon kī mōkhon bā'ī lakṛā āũgē malā teṅgālakkan." Ār bācar "niṅgan majhī nū innā kīd'ōn darā balin ūd'om darā adhā jōhom, ekāse lakṛā isan barō." Lakṛā gā ullā ullā collā tarā sarkha'ā kālā lagyā, tiṅgyas aulā ṭhaukam menjā darā kadrārā. Ālar āsin majhī nū khati nū kīdar tīnā debbā kīyā hõ cūtyar. Adhā mākhā bīrī ormar khandrar khane lakṛā barcā darā alghē ormārin kūṭī nanjā kī khaṭi bārī cōdā kī othrā darā kummyā kī boṅgā kērā, jōk gecchā occā khane ond aḍḍā ṭhaukam ejras. Ās akkhas kī elcā helras,

khōkhānū jīyan dḥiṭḥ nanjas darā jīyā jīyā ānā helras, "mōkhō tā mōkhō tanī tamku to san'ōn kī mōkhon." Ā ganem lakṛā bācā, "akkū eksan boṅgoe, ambkē teṅgā bāckan khane tingkae." Ā bīrim cunnā othro'ō bīrī cunautī kharkhyā, khane lakṛā ānyā, "akkūn mōkhōn ba'adan khane endran kharkhdae?" ās bācas "endran kharkho'on aulantā ṭeṭeṅgā dim janu ra'ī." Lakṛā ajgut ilcyā darā okkrā kī ānyā, "ra'ā bhai akkun ambkē othra'ā, ambkē othra'ā, eṅgan jok gecchā boṅgā ci'ā." Khane ās astlem eṛpā kiryas, ormārin tiṅgyas kī ekāsenū bachrkan khane ormar ājgut manā helrar.

---

28. CIGĀLŌ.

Eṇḍ tḥaur cigālō ra'aca, mukkā cigālō taṅghai ālasin ānyā, "anā pacgī akkūgā kōṛem bedddat mōkhdat, khaddar manor hole ekāse pōs'ōt, kalā mahtos gusan bēs kunā ghāṭī ra'anā khallan gachrkē. Ā cigālō kērā darā mahtosin ollagyā darā ānyā, "gōṛ laggī dādā." Mahtos ānyas "bhaiyā kōṛem ra'akē, innāgā endr barckae, sannis gahi eṛpā tarā kōṛem ra'anar?" Cigālo ānyā, "dādā jīyā badēgā kōṛem ra'adam pahẽ niṅg bāynālī gahi ullā ãṛskī ra'ī ãũgē ānyā khaddar manor hole ekāse pos'ōt īgē dādas gusan kālā jōk'em gaḍḍī ābō khallan gachra'ā ãũgē gā barckan." Mahtos ānyas "bhaiyā ī galī ēkā khallan ci'on, ra'ā niṅgrī bagar gane bujhurnakhrā ci'ā, kalā nēl benjā guṭī barkē." Cigālō aulā kirryā. Mund ullā cigālō barcā darā mahtosin ānyā "okho dadā khaddar ciāgē bācar?" Ās ānyas "anā kō mōdharkan choṭkā nēḷā barke." Nannā ullā mahtos naib kōhā kōhā allāguṭṭḥin ocas, abṛā gahi nāme Caũrā, Bhaũrā, Tilkā darā Lodhā ra'acā. Abṛan kicrī tī jhaprā cicas. Cigālō oṅghon barcā darā gecchantī menā helrā. "Khaddar darā nāsgō āulantā katthā gahin endr bācar dadā?" "Hirī barā kō īnnā menjkan ra'adan;" cigālō heddē barcā darā ukkyā ā ganem "dēkh re, Caũrā, Bhaũrā, Tilkā, Lōdhā" bācas kī kicrin calkhas ciccas, abṛā allā khēda'ā helrā. Cigālō umlā erkhā pītā chernum boṅgā helrā, bachrā kī mandānū kōrcā. Khanegā cigālō ānyā, "endr manjā hō? endr manjā hō!" Mēt cigālō ānyā "niṅgyō gahi pōṭṭā, īḍ eṅgan khal gachrā tai'ī, eṅghai jīyā ka'alagyā, khallan ne'ēdan khanegā allan ondras kī lilyācas." Ād ānyā "ehō pacgī ennem nē akha'ā kērā, ekāsem jīyā bachrā ambā kalā, ekāsem pos'ōt."

29. IRB BHAIYĀ BAHIN.

Ort bēlas gahi satte jēn bīṛir ra'acar, ār gahi majhīnū nēkāge hõ khaddar malà ra'acar. Khōkhānū sannīgē osrā khaddar manjar, eklā nibbyā aulam abṛā bīṛir khaddarin kumb'hār gaḍḍī nū hibṛyar darā khatīnū oṇṭā lūṛhīn darā calkīn kīdkar ra'anar. Antle bēlasin tiṅgyar "idīgā khadd calkī darā lūṛhī ra'i." Ās khisāras darā sannī bīṛin mal bēs nanā helras. Abrā khaddarin ort kumb'hāras ara paccō taṅgkhai ra'acar ār occar darā posa'ā helrar ; jōk pardyar khane kumbhras ā kukkosgē kaṅk gahi ghōṛon darā kukkō khadd gē kaṅk gahi ōṛā khindyas kī cicas. Bēl mukkar pokhārī ema'ā kālagyar, khane abṛā khaddar hõ bēcnum bēcnum pokhārī taram kālagyar, kukkos āndas "Eṅghai gḥōṛō amm onae," kukoe ānī "enghai kērketā khaddā amm onae." Bēl mukkar ānnar "endr kaṅk ghōṛō amm ōnō kā, kērketā khaddā amm ōnō?" Ār ānyar "endr ālar lūṛhī kā calkī khadd pāknar?" Abṛā mukkar bujhrar "īrgā mānim abṛā khaddarim talnar, bēlas akh'os gā naman piṭos." Āũge ār ormar ārin piṭāgē amm manḍin ambyar ciccar darā bēlasin ānyar "abṛā khaddar gahi khẽsō khappom hole kōṛē manom." Bēlas cãḍem piṭṭācas darā khẽsõ ci'itācās. Ā kumbhras ār gahi mēdan pokhārī pinḍī nū manḍyas khane ayātīm oṇṭā laṛaṅg urkhā darā daule pardyā. Bēl mukkar mejhra'āgē sībā khārar darā tõkkhā kērar, khanegā astelem oṇṭā ḍanḍī mendrā, "Bainī gē bainī muddai mãgē phūl, lahas caṛhbē bainī kẽõrā phūl, bainī kẽõrā phūl." Ār ãṛsam polnar. Khōkhānū bēlas barcas darā emcas kī lēṭher ukyas, khane gā oṅghon ī ḍanḍī mendrā, "Bainī gē bainī babā mãgē phūl lahas utār bainī kẽõrā phūl, bainī kẽõrā phūl." Enne ba'anum ār ittyar darā ās tambas gahi tīnā darā ād debbā khōsgā nū ujnā manjar kī ukyar. Bēlas bujhras ibṛā eṅgdā bāgārim talnar, cīkhā helras. Anti abṛā mukkārin ormārin piṭṭācas.

---

30. UNKHŪ ĀLAS.

Ort kuṛukhas ra'acas, ullā ullā uṅkhālagyas. Oṇṭā ālas gē satte khaddar ra'acar. Ormārim biñjyas. Kōhā khedō gahi khekkhānū baugī ra'acā, adi gahi manjkātī mōkhnā onnā arjācar. Pacgis ullā ullā jhārā onā

tīkhil gahi arkhī onā lagyas, maṇḍī onā pollālagyas, ; khane oṇṭā bambhnas barcas, ṭuṅkī nū dēvtan dharcas kī tembā lagyas, khane pacgis bācas "eṅgdā eṅgāgē amm maṇḍī malā irtii" idin menjas kī bācas, "nīn niṅghai kōhā khedon othra'ār ci'ā, ād bisāhī rāī," khane ormā khaddarin oktācas darā tiṅgyas. Khane ār bācar "othra'ā ci'ā." Anti kōhas ānyās "ēõdā ho'āgē uṅgdī āũdā khess tīkhil ho'āe." Ād ond baugī ḍhibā bākyā maĩyā ãṛkō ābdā tīkhil sajjā darā ād eṛpantī urkhā; kōhas ḍahrē ēd'ā kā ãṛstā naihār kālā helras; khane kānum kānum, ḍhēr'im gecchā kērar, chinddra'ā polnā tī ukyar, khane ad pēn ērā helrā, khōkhānū ād kūgā helrā, anti ās gahi tōloṅgan kajyā kī cūtyā, khane ās jurōntā kantō tī adin mūcyas kī astile guchras darā eṛpā barcas. Khōkhānū ād ejrā darā ērā ērā cĩkhī. Anti cĩkhnum ulukhnum nantarā kālā helrā, annum bĩṛī puttyā; khane pattrā heddē oṇṭā kōhā mannan īryā kī asan cūtāgē kērā; ā mann nū ōṛā khākhā cūtālagyā. Ādhā mākhā manjā khane ōṛā ejjrā kī teṅgernakra'ā helrā "ekā tarā beddā mōkhā cērō kērkar?" Khane khākhā ānyā "uttar rājī nū oṇṭā paddā ra'ī aiyā oṇṭā bēlas ra'as, ās gahi khebdā khurpī, aiyā pocgō pucyā ād urkhī udin pet pet mokkham" antī ōṛā ānyā "ekāse kōṛē manō ās gahi khādī?" Khākhā bācā "nīd'īm namhai pīkan hō'or kī ās gahi khebdānū saj'or hole ās gahi khebdā kōrē manō." Idin ā ālī menjā darā cōcā kī ond sōṛā guhāṛin bākyā darā sōṛā nū ṭipcā darā baugī nū uiyā; bīrī argyā khane ā paddā tarā kālā helrā; kānum kānum ãṛsyā eksan pōkhārī ra'acā asan kōg'har sannir emālagyar ār tām tām kacnakhrā lagyar, bēlas īnnā khē'os kā ujjos; idin menjā kī ād bācā "endr katthan kacnakhrdar," khane ār tiṅgyar, adin bācar "ān paccō, endr nalakh nandī baugīnū endrā ra'ī?" Ād bācā "biccī mandar," khane ār bācar "paccō mandar akhdī, guca'ā eṅg bēlāsin ērā" khane ād kērā darā bēlasin īryā pocgon otthrā kī, ā guhāṛin kassār kī khebdānū ṭapa'ā nanjā, khane urmi khorop khẽs khaiyā; oṇd bīṛīnū ās cōcas kī manḍī mokhas oṇḍas; ā paccon "baid āyaṅg" bācas darā eṛpā ciccas, ād ra'ā helrā. Urmī ālon ās ci'ā helras.

Āgalim taṅg sasrus kīṛā manjas darā lēttē mandī aṛkhā cēkhel hõ malā khakkhra'ā helrā, khane khakhdārkas mōkhā onā helras. Urmī munjrā khane kaṅk bīsā ā paddā sato bha'ir saṅge ho'ār kālā lagyar, oṇṭā dhibā, dhibā eṇḍ trū bīsālagyar. Undulnum enne manjā kōhas adi gahi cālīnū ondras ā bīri ād cinhcā, ās gahi kaṅkan khindyā darā menjā, "anā pacgī kohonḍā mōkhoe, "cī'āyaṅg" bācas ād kohonḍā gahi dḥidḥrā gahi kiyā mucyā kī oṇṭā

mōhar sajjā, ultā darā ciccā. Ās occas kī kālagyas khane ort baniyas menjas "ēõ ḍhibā kohonḍā gahi?" "Mund ḍhibā gahi bācas," khane ās ciccas, taṅghai eṛpā kēras, nannā ullā oṅghon kaṅk ondras, khane ād bācā, "anā hõ niṅghai ālī ra'ī?" Ās bācas "nīn malā kadrāroe hole ēn teṅgon." Ād bācā "teṅgā mudhū." Ās bācas "nīṅim gā taldī" ā bīrim isuṅg darā bālkā darā kicrī darā amm othrā kī khajyā. Anti emtācar darā manḍī ciccā. Bēlas gusan hāl taiyā, "eṅghai ālas barcas," khane bēlas monjrā manāgē barcas. Urmī kōṛē gaṇḍan menjas kī āsin bācas, "nīm āyaṅg baṅg taldar, em khaddam, emhai nanjkan onā ra'akē." Anti ās taṅgyon bhairin tambāsin hõ ondras darā adi gahi baugī tī kōṛem ujjyar ukkyar.

---

31. TURĀ KHADDAR DARĀ TAṄGṚĪ.

Pāce jen ṭurā khaddar ra'acar, ort kukoe ra'acā, abṛār khal ukhṛī gahi tihānim ballālagyar. Ār sendrā kālā kālā ahṛā mōkhālagyar darā endrādim manō annū hõ ondim tīhā malā lagyā. Undul ād bācā, "dādā bagārō eṅgāgē ādhē pauā ci'ā, hudim nīm khata'ār mōkhā" anti ār annem nanjar darā undul enne manjā sannis luku'ī luru'ī pūpan menjhras kī eṛpā bardas. Khane ormar bācar "ambā ho'ā maīyā ērī hole nam gane bara'ā beddō."

Pahẽ ās malā ambyas, ondras khane īryā darā ānā helrā, "idi gahi man eksan ra'i?" Ās bācas "eksan ōṛā khākhā malā kā'ī darā ālar malā kānar asan." Khane ād bācā "ēn hõ asan kālon" darā nannā ullā pairim cōcar khane ād hõ tussā bekkhā lagyā. Annum kōg'har sarābācar kī mund bhāre kērar darā ās adi gahi kirta'ānānū tīryas kēras darā kānum kānum enne khaṛdyar ekatī ād taṅghai paīṛan darā balan darā muddī bichīyā haslī pūn darā khebdantā bickanī darā mūī gahi bulākī darā kapṛentā paṭbasī ho'āgē pullī, khane taṅgṛis ceḍḍas darā okoe ṭoṛaṅgnū bīrī putyā. Kōg'har malā khakhrar khane ṭoṛaṅg kandā arkhyas darā irbārim adinum mōkhālagyar; khōkhānū ās ārin beddāgē urkhas darā ekā ekā gecchā kēras.

Aulam saītnū oṇṭā bēlas ā ḍahre num beñjras kī kirrālagyas khane bācas asan ērā isan hukā onta'ā. Ā bīri attrā ittrā ērālagyar khane ortos bācas, "ahai thu'īthu'ira'ā mojkhā cū'ī." Antle kērar darā ānā helrar "nē ra'adar? Cic ci'ā," khane ād ci'ī. Khane ār niṛkhnar tuppā tuppā darā ānnar "khekkhānū

ci'ae." Khōkhānū khekkhānū cicā. Khane khapmār dharcar darā ād cīkhā helrā. Khane ambyar darā ciccan occar kī kērar darā bēlasin ānyar "ort ālī isan ra'ī, ād bīrintī koṛ'hem sug'haṛ eth'rī'ī." Khane bēlas tānim kēras darā mundtār lekhā cic nēcas; ād ās gē hõ hebṛā hebṛā ci'ī, khane ās hõ tēbdas ci'idas darā ās khekkhānū nēcas kī adi gahi khekkhan dharcas darā adin occas, khane ād taṅghai kicrin khanḍā khanḍā tiṛirkī kērā.

Antle sannis barcas darā ormā bha'ir darā ānā helras "ond bhayā jarabjurub kandā ūlā maṅkkhae" darā pãce so'iye ānyas, khōkhānū balin tisgas kī ērdas urmī ra'ī. Pahẽ ālī malkī darā ormar bācar "gucā beddā kālot" darā urkhar darā jok gecchā kērar khane adi gahi kicrī khatrkī ra'ī, ledrā manjkā khane adi gahin cincā cincā petkas kēras darā ā paddā ãṛsyas khane ās taṅghai chayan badlācas kī māk manjas darā gohom khalnū kōrcas, idin īryar kī, bēlas darā paddan tā ālar piṭāgē gaṇḍās darā ballū darā taṛrī darā barchā darā urmī piṭnā cījan dharcar kī urkhar darā ād eṛpā maĩyā argyā darā ānālagyā, "boṅgā dadā;" ās āndas "kīyā khed mulkhyā darā maĩyā marag ṭhekcā, eksan boṅgom ?" darā khōkhānū piṭyar darā ahṛan khatrār darā bēlasgē irtāgē occar; khane ād ānā darā irtā helrā "ho'ō babū duro ālar gahi ahṛan irdan" ā bīrī bēlas menjas darā bācas "nīn ender ba'ādī" anti ād tiṅgyā darā bācā "eṅg dadas māk manjas kī barcas ās gahi khẽs ahṛā talī," idin menā tapṛem urmī bitāckā ahṛā darā khẽs ra'acā adin nēcas darā khupyas darā kicrī jhapcas, ā bīrim ujyas darā taṅgṛī gahi dḥibā occas kī ra'acas aiyam.

---

32. RAṆḌĪ PACCŌ GAHI TAṄGDAS.

Ort raṇḍī paccō ra'acā ād bēlas gahi eṛpānū pellō ra'acā. Dālī gahi mõẽ guṭṭḥī arā adar guṭṭḥin ho'ār ho'ār mōkhā ōnālagyā. Bĩrir guṭṭḥiar gē pũp malkō bīri ārgē adin tõkkhā tõkkhā ondor ondor ci'ālagyā. Undul enne manjā bēlasgē sakhin mocā lagyar, khane mukkan bācar "īd malā bi'iō ambā mocā." Anti paccō īryā darā bācā "innā eṅgāgē mo'ẽ cunī ambē ci'ē pahẽ idin ci'ē," khane ār ciccar darā khane eṛpā ondrā kī irtāgē lāṛ cāṛrā darā malā mocyā darā malā amkhī irtyā; pance ullā manjā khane lajjen khōkhyā kī bācā "eṅgdā bagārō ēn aulā nēc'ān darā sakhin kukk occan pahẽ tīkhil goṭṭā malkātī malā mukkin rā'en." Anti menjar kī ār jokendrin

bakhrā adigē ond āṛkō tīkhil ciccar. Ād ondrā darā ā sakhin gahi kukkan mocāgē basgā helrā, khane kukk ānālagyā, "ān paccō mendī kā, eṅgā meñjh'oe tanī tanī basag'ai" ; ād ānyā "nē ba'ānai" bācā ultī bahrī boṅgkī boṅgkī urkhā; khōkhā kiryā darā basgī, khane annem minī; antilē basagyā dim palkā helrā, khane ād ānā helrā, "ān paccō mendī kā, maj'hinum palak maj'hinum palak" idin menjā kī maj'hinum palkyā darā endran īrī, oṇṭā kukō khadd ēkā ēkā sobhdas; khōkhā nū āsin ānā helrā "ēn betrā'on holegā ālar eṅgan ānor īd eksan khadd bidyā" ba'or kī alkhor, ennē bācā kī āsin eṛpā ultī malā othrā.

Ās eṛpā ūlā ra'ā ra'ā pairī sannī ra'adas darā kukk cappō bīrī jōkh darā put bīrī pacgī mandas darā; ād lasskā khessan khaida'āgē āsin ḍāṅgan ci'ī darā kā'ī darā ēkā ēkā manjā ; khane undul cēp poēnā ullānū adār manjkī ra'acā, adin khāp'āgē ānyā kī kērā; khane khākhā guṭṭhī barcā darā alkhran darā adran hõ mokkhā, khane paccō barcā kī keppā, khane ās aulā "ekāse rājī ra'ī" ba'cas kī eṛpantī urkhas kī ḍahrenū ukkyas kī bāgra'ā lagyas; arā ās gahi cuṭṭī dig'hā ra'acā.

Ās gahi nāmen taṅgyō Sārū kũār pinjyā darā landī luhāṛī manjā khane bēlas gahi taṅgdā ema'āgē kālagyā, khane āsin īryā darā khatrā darā mundbhāre kālāgē malā biddyā pahẽ khōkhā tarā kiryā darā eṛpā kōrcā kī cūtyā darā nāṛī kachyā darā manḍī amkhī bichrā; bēlas onāgē ukkyas adin beddā helras "kukoe okhō ra'ī?" darā bīṛī tiṅgyā endrgē ād onā malā biddī. Anti khūb menjar darā rōgen ēr'ār. Anti ād bācā "Sārū kukkosin eṅg gane beñjor holegā manḍī ōnon" bācā.

Khōkhānū ā paccon eḍarkī adin ānyar "niṅgdāsin ci'ae," ād ciccā darā rāe lekhā beñjā manjā. Ār gaṛ'he ūlam ra'ālagyar darā khadd kharrā manjar. Ā khōkhā khasṛā manjas darā ender hõ nanā poldas, khane taṅgyō khaddārin ānī "kālā niṅg māmus gusan darā niṅg ājas gusan darā māk ahṛā ne'ār ondra'ā, holegā, irton ci'on." Khane ār kērar darā undul bācar" innā hūsin hõ sendrā ho'ā darā ās gē oṇṭā licī ghoṛon ciccar mecchā partā argyar darā mund kālā māk gahi mũin darā margan darā orkhan mockas kēras; khōkhantā ālār "ēn piṭkan ēn piṭkan" bācar darā cōdkar kērar; ne'okhrā, khane bācar "amm onkā laggī" darā urmī mākan khonḍar darā āsin keppar; khane ās urmī mũī margan ēdas. Antle ekā gusan amm onā kānar asānim sansanra'ā khā'ī, khane khōkhānū oṇṭā gaḍḍī pokhāri nū kērar, ād hõ khaiyā, khane bēlas ānā helras "cī pokhārī amm ēn mankhā ci'on, ēn

merḥō dāṛẽ ci'on." Anti nannas ānyas "ēn khēr ci'on," darā ormar bācar. Khōkhānū ās ghōṛō argkā bārī ānā helras, khane ās gahi ghōṛō gahi khedṛ mulkhā helrā darā anti mūkā anti kaṛmā anti kūl anti ēõkh; enne mannum mannum urmī mulkhiyā khane amm urkhā darā ormā ālar ondar darā eṛpā kālā helrar; mund bēlas ãṛsyas khane taṅgdā ānā helrā "okhō baṅg sārūs" darā ormā nātā ālārin menjā, khōkhānū taṅgṛis tiṅgyas; khane āsin beddāgē kālā helrā darā kānum kānum āsin mulkhkā pokhārī gusan kērā darā ānā helrā "okhō eṅghai Sārū kũār rā'ādae"? khane āsin nād pokhārī ultī urkhā malā ci'ī; ād ās gē mōkhā onāgē ci'ālagyā. Anti ās undul bācas urmī mōkhtācā, pahẽ sannī injō malā mōkhtāckī, khane ās injō beddā helrā. Ā bīrī ād nū ac hiṭiṅgyās, ās cãṛe urkhas darā irbārim barcar kī kōṛem ra'ā helras.

---

33. ORT KUKKOS ARĀ LAKṚĀ.

Oṇṭā ālas gahi ort rot'ō taṅgdas ra'acas darā ās kundras ā mākham lūr uiyur asan barcar, khane tambas menjas, "ī khaddas gahi ekāse ekāse ullā kā'ō." Khane lūruiyur panḍit guṭṭhiyar bācar "īsgā jok ullā gē iyām barcas, ennegē ekā ullā īs gahi beñjā manō aulam lakṛā ho'ō." Idin menjas kī tambas darā taṅgyō sendrā kālā malā ciccar darā ṭōṛaṅg aḍḍānū otkham malā ambyar.

Pardyas, anti beñjā gē kharā baggē ālon khondyar. Naumahlā kamtācas kī barāt occas darā ekā kōṛ'hē ōhmā gane kēras darā beñjā manjā darā aulam rokkā bidā manjas. Barnātī darā ḍahrenū ās jahāj ūlam bācas, "innā gem ānyar lūr akh'ur eṅgan lakṛā dharo'ō, pahẽ kōṛem urmī manjā kērā darā daule kālagdat;" khane ād bācā "takhlē gā nīn lakṛātī kharā elcdae hũtā?" Ās bācas "ēkāse muṭhan trū ād ra'ī adin ērā hõ argan." Anti ād bācā "ēroe?" Khane ād bālkā asmā khaskā gahi eṅgarkā u'ikā ra'acā adin dharcā kī dōlī ūlam kamcā kī ēdā darā ciccā. Ād ā ganem ujnā manjā kī āsin dharcā kī dōlintī urkhā darā āsin occā darā ṭoṛaṅg kōrcā; muntā ānkā lekhā manjā.

34. BABHNAS GAHI KATHĀ.

Oṇṭā babhnas ra'acas, ās ullā ullā tembā tembā taṅghai kūlan urdālagyas. Undul ās tembāgē oṇṭā paddānū kā'lagyas. Āsgē ḍahrenū oṇṭā ekkā khakhrā, ās bujhras innāgā bēs tembon kī ahṛā mōkhon. Annem ba'anum ba'anum ās oṇṭā khāṛ gusan ãrsyas. Khane ā ekkā ānyā, "ana babhnā'oe ī khāṛ gusan eṅgan u'iār ci'ā hole khāṛ nū baṛhī nindō hole ēn arg'on kī kaṭṭā'on ci'on." Khane ā babhnas bujhras, bēsim bā'ī "eṅ gā ullā ullā tembāgē bardan," enne bujhras kī asanim u'iyas ciccas. Pardyā khane undul baṛhī nind'ā khane ekkān eḍḍas, anti ekkā barcā darā babhnasin argā kī hō'ā helrā; majhā majhīnū kērā kī ā babhnasin ānyā "ana babhna'oe aulāgā mōkhā beddālakkae innā endr, innā mulkhto'on ci'on." Babhnas ānyas "ṭhaukam mulkhta'ā pahẽ tanī hū manan menā endr bā'ī. Anti mulkhtā'āgē bā'ō hole mulkhtoe ci'oe." Manan menāgē kērar khane man ānyā "mulkha'ar ci'ā." A ḍahrenū oṇṭā Sirūpãḍes barālagyas. Anti babhnas bācas "ṭhaukam mulkhtoe gā mulkhtoe, pahẽ Sirupãḍesin menā anti ek'am nanoe." Sirūpãḍes ā babhnasin bachāba'agē tihā nanjā. Ekkā menjā "endr Sirūpãḍē ī babhnasin mulkhto'on, aulā eṅgan mōkhā beddālagyas." Sirūpãḍē menjas anūhõ bēgar menjkā manjas kī ekkā sin ānyas "tānī kūṭī nū ondrā endr ba'adae, kathā mal mendri'ī." Anti ekkā oṅghon tanik kūṭī nū barcā kī menjā. "Endr ī babhnasin mulkhto'on, undul eṅgan mōkhā beddālagyas." Sīrūpãḍes ānyas, "tanik kūṭī nū barar kī ānā hole mendro'ō." Ennem Sirupãḍē ṭhaknum ṭhaknum ekkān kūṭī nū eḍḍas. Anti kūṭī nū barcā khane babhnasin Sirūpãḍē ānyā "ḍēgha'ā babhna'oe endran ērdae." Babhnas cãḍem ḍēghcas ciccas. Anti ekkā Sirūpãḍen dhirāba'ā helras darā ānyā "amm onā kāloe hole ēn asan niṅgan dhar'on." Sirūpãḍē amm onā kērā khane ekkā adi gahi kheḍḍnim dharcā darā ānyā, "dharckan eksan kāloe?" Sirūpãḍē ānyā "dhara'āgā polkae; pōṛoe jaran gā dharackae." Khane ekkā cãḍe cãḍe kheḍḍan ambyā darā pōṛoe jāran dharcā. Anti Sirūpãḍē boṅgā kērā. Antle ekkā bācā "ērkē nīn ḍhēkārī sekrā kāloe asan niṅgan dhar'on." Antle Sirūpãḍē ḍhēkārī sekra'ā kērā, asan ānyā, "hō dinkī ī aḍḍā okkā okkā bā'ī pahẽ innāgā endr hõ malā bā'ī." Khane ekkā asan barackī ra'acā, adim ba'āhelrā, "okkā okkā." Anti Sirūpãḍē bācā, "ha'ī asanim ra'adae." Sirūpãḍē asti boṅgā. Ekkā ek'ām ōr tī Sirūpãḍen pollā dhara'ā. Antle endr bahānā nanjā, taṅgdā bagārin ānyā, "kalā babū sirūpãḍesin

ānkē, gucā iṅgyō keccā mãḍāgē gucā." Ekkā gahi khaḍḍ taṅgyō gahi ānkā lekhā sirūpãḍē gusan kērā darā ānyā, "gucā iṅgyō gā keccā kērā." Eṅgdā bagārin sikhābāckī ra'acā, "nīm mãḍā hō'ō bīrī kukk tarā dharta'ākē hole ēn āsin dhar'on." Sirūpãḍē ānyā, "endr mānī keccā?" Abṛ'ā ānyā "ha'ī mānī keccā;" hole gā Sirūpãdē barcā kī kukk tarā malā dharcā, pahẽ taṅgdā bagārinim dhartācā. Anti mãḍā ho'ō bīrī bācā "mār rē keckā gā khanan aṇḍrā'ī, īdgā minkhkī ra'ī." Anti ekkā menjā kī khhanan andra'ā helrā. Anti Sirūpãḍē uiyāgē bācā, uiyā darā kōhāle pakhnan cōdas darā adi gahi kukknū kacṛācas. Ekkā keccā darā kērā. Ad adin ekam ōrtī dhara'ā pollā.

---

35. IRB BHAIR GAHI KHĪRĪ.

Kãnā darā Kujā irb bhair ra'acar. Kãnāsin ēṛā khāpta'ālagyar darā Kujāsin khadd bēstta'ālagyar. Eṛpantā ālar nalakh nanā kānar ā bīrī Kujāsin ānyar, "bābūs erkhos hole pakṛa'ākē" darā Kãnāsin ānyar "nīn ēṛan māsī khalnū ghāsī ra'ī ayam menta'ā ho'ōkē." Khane Kãnās māsī khalnū ēṛan menta'ā ocas. Khane aiyā māsī guṭṭhī cankārkī ra'acā, khane Kãnās māsin cājdas mōkhhdas, khane ēṛā hõ māsīnim kaṭarkuṭurrā pesī mūkhī, khane Kãnās ānyas, "ēṛā eṅgan bēsta'ā" bācar kī urmī ēṛan piṭa'as eṛpā kēras. Khane endran ērdas Kūjas? Lēllēs irkha'as, khane pakhrācas kī thelthelambācas kī jhaṭṭā nū ārtācas ciccas. Kujas menjas "ekhō Kãnā ēṛā hō" khane Kãnā ānyas "ēn māsī mōkhdan khane bhēsri'ī, khane urmin piṭkan cickan." Kãnās menjas, "anā hō khaddas jē hō," ēhō irkha'as khane pakhṛāckan darā jhaṭṭānū artāckan ra'adan." Anti Kãnās bācas "ānā Kujae niṅgan kicrin pakhra'āgē bācar khane khaddasin pakhrāckae, niṅgan lauor eṛpantā ālar baro'or hole." Khane Kujas ānyas, "ānā hō niṅgan ēṛā ment'ā taiyar khane piṭkae; niṅgan hõ janu lauor; gucā hō boṅg'ot hō." Khane Kānās ānyas, "anā hō boṅg'ot hole endran ōnot hō?" Khane Kujas ānyas "gucā hō piṭkae abṛā ēṛan ho'ot kī abṛānim mōkhot." Khane oṇtā ēṛan occar kī ṭoraṅg tarā kērar. Anti ēṛan mōkhō bīrī pollar mōkhā khane ānyar "barā harō heddē nū nīkim ra'adar hole ahṛa mōkhā." Anti lakṛā barcā, ādigē mōkhā cicar. Mokhā khane adin ānyar, "lagēhō ajjō khīri teṅgā." Khane ad ānyā "lagē natī nīm teṅgā;" abrar ānyār," lagē ajjō nīnim teṅgā." Khane lakrā ānyā "Kãnā kē karāb kaluā, Kujā kē karāb

biyārī." Antī ārin ānyar "akkū lagē nīm teṅgā nattī," khane ār bācar, "Kãnā dharī kangōjā, Kujā dharī pūnc; mār sār kē" bācar khane lakṛā boṅgā darā kālā helrā khane ār ānyar, "boṅga hō ajjō khār boṅgoe holegā cambī malā ethro'ō dara pakhnā pakhnā boṅgoe hole cambī ethro'ō, hole cõ gecchā boṅgoe em khēd'om," lakran khēda'ā helrar, backan ād manḍā nū kōrcā, khane pollar; ār ā poṭṭan saṅgem occar kī khēda'ālagyar. Khōkhānū mākhā manjā khane oṇṭa mann nū argyar darā endr manjā, ā mann gusanim ort bēlas beñjrā kālagyas dērā nanjas. Ormar khandrar darā bēlas gahi khaṭṭī ṭhaukam ajgom attkā ra'acā, ekā ajgō Kãnā Kujā aragkar ra'acar. Ormar khandrar, khane Kãnā Kujasin ānyas, "anā dadā poṭṭan ṭiḍ'on?" Kujas bācas "ambā hō, lauor." Anuhõ Kānās tiḍas ciccas, darā ṭhaukam bēlas gahi kūlnum khattrā, pahẽ adin nēhõ balnar. Mākham ortos ejras kī bēlas gahi poṭṭa urkhā īryas; anti ormar cōcar darā urmin ambā boṅgar. Khane ār ityar darā Kãnās dharcas dhulkin darā Kujas dharcas ḍhāl taṛrī darā kālālagyar, kānum kānum dahrenū jetkā dumbā darā bhaurō khakhrō adin Kãnā taṅghai dhulkī nu sajjas darā mundcas. Kānum kānum oṇṭa bēlas gane laucnakrnā manjā darā ā bēlas gahi dhēr baggī paikar rāanar. Īr Kãnā darā Kujā irb rot'ō. Kãnas khōb dhulkin asdas darā Kujas ḍhāl taṛrī trū uchlār uchlār nāldas. Ekā bīrī ār maī'ā khōb banduk gahi gulī hebra'alagyā ā bīrī Kãnas taṅghai dhulkin umpyas khane anthannum dhēr baggī dumbā bhaurō ār tarā kēra darā ārin parmā utgā helrā. Khane ār bācar "ērā Kãnā Kujā eman bachāba'ā, em nimāgē rājī ci'om" khane Kãnās gahi tīnī bhaurō dumbā barcā darā dhulki nū kōrcā darā ārgē kaikō gōṭaṅg paddā khakhrā darā ār paddā trū ujjā okkā helrā.

---

36. SATE BHAIR GAHI KATHĀ.

Sāt bhair ra'acar, sāt jan nū chau jan beñjrkar ra'acar darā sannis ḍinḍam ra'acas. Sannis landī ra'acas. Ās iklam nalakh nanā malā kālagyas, pahẽ taṅgnāsgō bagar gane eṛpā nū ra'alagyas; khanem khhanem ōnālagyas darā cūtkam ra'alagyas. Ās gahi bhair īryar kī khisāralagyar pahẽ endrhõ pollā nannā lagyar. Anti undul enne bācar "gucā īsiṅ ujṅā bārī kūbī sajōt darā mãḍot ci'ot" darā ār annem nanjar darā ās umpyas kī urkhas darā ārtī mund eṛpānū barcas ra'as. "Mār rē īsin mãḍkat ekastī barcas."

Anti bācar "gucā undul ṭōṛaṅg kālot darā lakṛātī īsin dhartā'ōt" darā āsin otkhāsinim ambyar darā tām ond cokh manjar darā āsin ambyar ciccar. Anti āsin oṇṭā lakṛā dhara'āgē barcā, khane ās bācas "oṇṭā lakṛā endrgē barckī; kalai sau mund barkē hole eṅgan mōkhā oṅgor." Khane ḍhēr ekan lakṛā barcā darā āsin mōkhā beddā lagyā darā ās urmī lakṛānū oṅṭā oṇṭā ugtan laucas darā abṛar saṅgem tān hõ eṛpā ondras kī barcas, ālar darā taṅghaī bhair īryar kī elcā helrar pahẽ ās ugtan ettācas darā urmī lakṛan ambyas darā ciccas darā abṛā taṅgā aḍḍānū kērā. Ḍhēr ullā khōkhānū endr manjā, ār oṅghon ṭoṛaṅg kērar bãs ondra'āgē darā kūm kama'āgē. Ar kērarkī āsin ambyar darā cãḍe cãḍe khardyar darā kērar, ās otkhāsim ṭoṛaṅg nū ambras kēras darā ṭoṛaṅg nū bãs khoppā gusan kādas darā ennē ba'adas "hīrā bajhaba'ā oṅgoe." Bãs ennem bācā "sausē ṭoṛaṅg nū kalār darā menkē" ās kudyas, khōkhā oṇṭā bãs gacchrā, khane tāryas kī ondras darā kūm kamcas, ār āsin eksan hõ īca'ā mālā ci'inar tām injō bajharnā khal nū icnar. khane ās ond āḍḍā eksan khūrītā amm ittī āsan iccas; khane ār injō khettā khettā ondrnar darā ās gahi nū oṇṭā hõ malā bajhra'ā lagyā. Baggē ullā khōkhānū ās gahi kūm nū oṇṭā hīrā bajhra'ā kērā; injō bīsā bīsā ḍhibā khoṇḍar darā ormar mēlā kērar ghōṛō khendā darā dahrenū oṇṭā sāt pursā gahi ḍãg ijtācar darā tām tām salah nanjar idin ḍēghnā lekh'ā ghōṛō khendot darā mēlānū ãṛsyar; ār gā kōhā kōhā ghōṛon khendāge ērā kudnar, pahẽ ās urmi ghōṛon kāl'ā kāl'ā menjas, "endr ghōṛō sāt pursā gahi ḍãgan ḍēgh'ā oṅgoe?" ekdā hõ malā gacchra'ā. Khōkhānū oṇṭā ṭiṭū ghōṛō gacchra'ā darā bācā "ēn ḍēgh'on." Anti ās adinim khindyas. Ḍahrenū dãg gusan ãṛsyar kī ormar taṅga'ā taṅga'ā ghōṛon ḍēghta'ā helrar pahẽ nēkhai ghōṛō hõ pollā ḍēgh'ā. Khhōkhānū kharḍyā darā ormar gahi ghōṛō gahi khedḍ esrā darā keccā darā ālar hõ asanim keccar kērar. Anti khōkhānū ā ṭiṭū ghōṛō dēghdā helrā darā kaikō bēr ḍēghcā kērā darā ās kōṛem kōṛem eṛpānū ãṛsyas darā taṅg nāsgō bagarin tiṅgyas darā khōkhānū ormārin tānim pōsas.

---

37. OṆṬĀ LAKṚĀ DARĀ BAṚIYAS.

Oṇṭā lakṛā oṇṭā kūbī gusan amm ōnāgē kērā, khane ād ek'am ōrtī kūbī nū khattrā kērā darā kūbī ūlam ra'ī. Ā kūbīnū oṇṭā baṛiyas amm ninda'āgē

kēras darā lakṛā āsin īryā darā nēā helrā, "ana baṛiyae eṅgan otthr'ā ci'ā;" khane ās menjas "ekāse otthr'on?" Khane lakṛā bācā, "kālā niṅghai giṭhyan ondrkē hole ēn aiyā kōr'on hole natag'oe." Ās kēras darā giṭhyan ondras darā kiyā etṭācas darā ciccas. Lakṛā giṭhyānū kōrcā, khane ās natagyas darā maĩyā othras darā khōkhānū endr manjā? lakṛā ā baṛiyasin mōkhāgē igiṛ jigiṛ nanī. Khane ās bācas "ēn ottharkan darā eṅgā nīn mōkhā beddī?" Ar irbārim aḍḍon panc badcar. Aḍḍō lakṛan bāca "mōkhāe ci'āe baṛiyāsin eman sagar khane dik nandas mēdnū laddas darā khesērtī hõ natagta'as." Anti khōkhānū ṭaṭkhā manan panc badcar khane ṭaṭkhā mann bācā "mōkhāe cī'ae lākṛā baṛiyasin eṅgan dik nannar, khanjon annū hõ onṭan gā eṅghai khanjan mōkhnar onṭon gā lebdā'anar." Khōkhānū oṇṭā sirūpãḍen badcar. Sirūpãḍē barcā kī ānyā, "nīm kōṛe kōṛe taṅg'ā taṅg'ā katthan teṅgā, hole bā'on." Khane ār taṅgā'ā taṅg'ā urmi katthan tiṅgyar ciccar. Anti sirūpãḍē lakṛan bācā," ekāse kōrckī khane niṅgan otthras?" Khane lakṛan giṭhīyānū kōrcā kī ēd'ālagyā, khane baṛiyasin bhiṛtācā ciccā; arā ās laucā darā piṭyas ciccas.

---

38. PACCŌ PACGĪ DARĀ CĪGALŌ.

Oṇṭā eṛpānū paccō darā pacgis ra'acar. Pacgis nitkī pār Gaṅgā u'iyā kālagyas darā paccō nitkī khīṛī manḍī ho'ar ci'ā lagyā; undul oṇṭā Sirūpãḍes khakkhyas darā menjas "endr kādī paccō?" "Ana babū pacgīsgē manḍī hō'odan ci'īdan." Sirūpãḍes bācas, "ē paccō, paccō ālī hikdī darā khāṛnū baggē amm ra'ī anti ekāse kāloe, bār ēn kāṛtāa'dan ci'īdan" arā ānyā "ān paccō maṇḍin ēn kumēn nīn khōkhānū kholan dhar'āe;" ennem nanjā, khanegā kaṭnum kaṭnum manḍin adhā ondā ciccā. Nannā ullā hõ ennem nanjā darā ullā ullā ā paccō khīrī manḍin ho'ālagyā. Anti pacgīs menjas, "an paccō endrgē nitkī koc'ā nandī kī manḍī ondarḍī?" paccō ānyā, "ē pacgī oṇṭā cīgalō janu ḍahrenū tḥak'ī darā ūnī." Khane pacgis ānyas, "ē paccō lagē nēlā ēnim eṛpānū ra'adan" annem nanjar. Pacgis eṛpānū ra'acas darā paccō toṅkā kērā, luhāṛī bēṛānū pacgis kukkan bāgras darā kicrin kūryasoṇṭā khollā kanton cakcas darā manḍin kumyas kī kā'lagyas. Dahrēnū Sirūpãḍē khāṛ gusan khakkhyas darā menjas, "endr kādī paccō," pacgis bācas, "ē babū pacgisgē manḍī ho'odan ci'īdan." Sirū pãḍē bācas "khāṛ nū

amm baggē ra'ī, ekāse kaṭoe ēn kumon manḍin, nīn kholan dharae" darā mund lekha'ā manḍin onā lagyā; ās kanton otthras darā kholānim mucyas ciccas, khane sirupāḍē kirr īryā kī cinhcā pacgis hēkdas darā ānyā, "ra'ā pacgī niṅghai ugtā pagsī nū corgon." Pacgīs pannā gahi khutī kamtācas darā ugtā pagsī nū thōkcas ciccas, khane sirupāḍē corgā kērā, curgī khanegā lindīnim hotrācā, khane Sirupāḍē bācā, "ra'ā pacgī ṭhaka'ckae, niṅghai khēran ēn khaṛ'on." Undul dḥēr cīgalon occā darā khēr khaṛa'ā kērā. Mund pacgis khēran guchābācas darā tātran dharcas darā kuslī gusan ukyas, mund nannā nannā cīgalō kērā khane pacgīs abṛān tanī tanī ṭhōṭhcas khane abṛā ba'ā helrā "anā harō ajgaṛ kōhā gayā ra'ī, ajgut jōr tī ṭhōṭḥ'ī." Urmintī khōkhānū baṇṛā cigālō kērā khane gā adin jōrtī ṭhōṭṭhcas darā ciccas khane ād ba'ā helrā, "khēr ba'adar pacgis ukkas ra'as kā harō." Anti ād ba'ā helrā "ra'ā pacgī niṅghai kohḍan khaṛon," khane ā pacgis urmī kohdan cokkhas darā cindan khasras darā mesgānū nuḍarkas ra'as. Cīgalō saṅgī occā darā kohḍā khaṛa'ā kērā ekdā mesgānū argī adinim tukdas ci'īdas, khane cīgalō guṭṭḥī ba'ā helra, "anā harō pacgīs gahi kohḍā gā ajgaṛ kussī" anti khōkhānū baṇṛā kērā khane adin kōṛ'hēm tukyas ciccas. Anti ba'ā helrā "nīn ba'adae pacgis gahi kohḍā kussī ba'adar, pacgis hikdas kā harō." Anti pacgis hõ eklam ōrtī cīgalon piṭā pollas darā cīgalō hõ ās gahiṅ endran hõ khaṛa'ā pollā. Anti khōkhānū ba'ā helrar, paccō pacgī "ekāse cīgalon ṭhak'ot, antī endr ōr othrōt?" Paccō ba'ā helrā "pacgīs keccas kēras ekāse nanon?" Cīgalo ānyā, "bhōjē nanae" darā ānyā, "an paccō bhōjē onāgē eḍ'oe kā malā?" Paccō ānyā "endrgē malā ēḍon nattī?" Paccō endr nanjā ḍhēr baggē gõṭhā khoṇḍā darā pakhnā darā undul pacgīsin nuṅḍā; cīgalō guṭṭḥin urmin bhōjē ōnāgē eḍḍā, khane ādi gahi eḍkā lekh'ā cīgalō guṭṭhī barcā. Anti paccō endr nanjā gõṭhā kudhā nanjā kī adin dagcā ciccā darā pakhnā ocā; khane othar othar amm nū saj'ā, khane choyẽ goṛgoṛ bā'ī, hole abṛā cīgalō bā'ī "eṅgā cī ajjī eṅgā cī ajjī," paccō bāī, "ra'ā naṭṭī bi'ā cī'or hole janū ormargē manō hole khatton." Ennem kaikō bēr nanjā darā ḍhēr gahṛī manjā khane bācā "barā naṭṭī bagārō akkū biccā"; abṛā barcā khane endr ba'ā helrā "ē naṭṭī bagārō annem ra'or holegā nīm baccānakro'r kā arbānakro'r āũgē barā ormārim pāghātī khūṭ'on" darā urmī cīgalon pāghātī khuṭcā; backan baṇṛan sikṛītī khuṭcā darā pãtī pãtī oktācā darā mēkhā helrā. "Pannā kotogā cãḍē barkē janū pacgī hō hō!" Cīgalō guṭṭḥī bā'ī "endr ba'adī paccō?" Paccō bācā "ẽ naṭṭī ēkh janū

mīkhkan," ennem mund mīkhyā; mundtāgē eksan pacgīs kaparkas ra'acas asantī kōhāle mugaron otthras kī barcas kī urmī cīgalon tarkūtintī lauā helras darā urmintī khōkhānū baṇṛā gusan ãṛsyas darā adin laucas khane sikrin esā dara urmī cīgalō pāghaṅ natga'ā darā khacā khacā ekātarā ekātarā boṅgā.

---

39. ORT CIHUT ĀLAS.

"Ḏahre ēkóe hole saṅge ēkkē, eksa'ānim okko'e, hole kapkr kī okkē, nanna gui'ā kālo'e, hole cihut tī ra'ake."

Ī ānkan parkhāgē oṇṭā ālas urkhas. Ās ghōṛōnū argyas darā kālā helras. Kānum kānum ond addā ās amm ōnāgē kēras darā amm onḍkā khōkhānū ḍobhānū oṇṭā kakṛō īryas darā ānyas "ānkā ra'ī ḍahrē ēkō bīrī saṅgē saṅgē ēkkē" darā eṅghai saṅgē gā nēhõ malkar āũgē ās ā kakṛānim pettas darā taṅghai kuk hē'enā nū gusyācas darā jōk gechā kēras darā ontā mann gusan ghōṛon khuṭcas darā tān ond aḍḍā cūtyas darā khandras kēras; khandras khane oṇṭā ajgaṛ nerr asānim ra'acā āsin nunkhāgē bara'ā helrā; ekannē ekannē heddē bara'ālagyā annēm annēm ba'īyān kōhā aṅglālagyā, ā ālas gā khandrālagyas darā ās gahi saṅgē nēhõ malā ra'acar; ā kakṛō kuknū ghusiyāckā ra'acā, ād īryā darā nerr ekannē ekannē heddē bara'ā lagyā annem annem kakṛō, pagāntī urkhā darā taṅghai bakkān anglā helrā darā nerr bācā "āsin parmōn" bācā ā ganem kakṛō nerr gahi phēnim parmyā, khane nerr ajgut ufṛār ufṛār asanim keccā kērā, ā khōkhānū ās ejrās darā īryas ajgut manjas darā kakṛō gahi nalkhan bujhras, darā kakṛō eksan ra'acā asanim uiyas ciccas, khane ās ī katthan parkhācas, "dahrē ēkōe, hole saṅgē saṅgē ēkkē" darā ās mund bhārē kālā helras. Kānum kānum ond aḍḍā ḍhēr ekan ṭhakbar ukkar rā'accar. Ār dahrē īkū ālarin phasta'ālagyar, asanim ās hõ ãṛsyas; ṭhakrū āsin hõ asan okkāgē ēḍar. Ār endr nanjkar ra'acar, oṇṭā kūbin patgālī trū aḍar darā ā māīyā piṭrī aty'ar darā tām kūṭī kūṭī nū ukkar ra'acar darā nīk'īm bar'or hole ārin majhīnū okta'ālagyar darā ār kūbī nū mulkhar kālālagyar darā ār gahi lattī pattī jetkā ra'ī adin hō'alagyar; khane ās ãṛsyas khane okkāgē ēḍḍar darā ānyar "nīn majhinū okkā." Ās ond kūṭi nū dharcas darā cōcas khanē ormar kūbī nū khatrar kērar. Khane ās īryas, "eksa'anim okkoe hole kap'erkē kī okkē" darā. Ās astekī hãṛī kēras darā oṇṭā paddā ãṛsyas khane bīṛī pūtyā

kērā, khane ās ā paddānum dērā nanjas darā kumbhrār gu'iyā khaṭṭū tauā nē'āgē kēras, endran ērdas kumbhras gu'iyā cīkhnār olkhnar darā āsin bācar "innāgā em gu'iyā kaṭṭū tauā malā innā emhai kukos gahi jīyā kālo." "Ekāsenū" menjas khane ās tiṅgyas "oṇṭā bēlas gahi taṅgdā ra'i ād rakas ra'ī adi gane oṇṭā kukkos gane pātī pālī bhar ṭōlantā ālar gane beñjā manī darā ād bhar mākhā piṭī darā ci'ī darā innā emhai kukkos gane beñjrnā gahi pālī ra'ī. Innā eṅgdas gahi jīyā kālō āũgē em cīkhdam olkhdam." Anti ās bācas, "eṅg niṅgdas gahi badlā bēl kukoe gane beñjrā kālon, eṅgāgē ci'ā." Á kumbhras khus manjas kī eṅgdas gahi jīyā bachr'ō darā ās gē ēōdā cār lagyā āsgē ciccas darā ontācas mōkhtācas, ūkhyā khane beñjrāgē barāt urkhā. Kumbhras ā nannāsinim sapṛācas kī occas darā ās ganem beñjā manjā darā biñjyar darā oṇṭā erpānū kīdar ciccar. Adhā idhī mākhā bīrī adi gahi mu'ītī eṇḍotā nāg nerr urkhālagya, adin ās ērdas darā, kukkan othrā khane ās kaincītī kukkan khaṇḍyas ciccas darā nerr ufṛārā darā urkhā kērā darā, ād nīman manjā kērā darā mund lekhā āsiṅ mōkhā pollā. Pairim ālar khonḍrar nitkī gahi manjkā lekh'ā mãṛan othra'āgē pahẽ ār nicōt khandra'ālagyar. Ormar ajgut manjar innā endrgē malā tisgī; urkhar khanegā irbārim urkhar. Anti khōkhānū ās idin īryas "nannar gu'īyā kāloe hole cihut tī ra'akē" darā adin ondras darā taṅghai erpā barcas.

---

40. OṆṬĀ LAKṚĀ DARA ĀLKHADD.

Ort ālī ṭoṛaṅg kērā kharrā ondra'ā, kharrā hõ bēsīm baggē khakkhrā kẽrā, ād baggẽm mūcyā darā tētrā hõ pollā, khane oṇṭā lakṛā asanim ra'acā adin ā ālī ānyā "ē babu bara'ā tẽt'ā" lakṛā bācā "endrā ci'oe darā paccō" ā ālī bācā, "ana babū endrā ci'on idīgā othā ēkh ra'i, kukoe manō holegā beñjon ci'on darā kukkō manos hole saṅgī jōrtōn." Anti lakṛā tēttā ciccā. Jok ullā kẽrā, khane lakṛā oṇṭā khākhan menāgẽ taiyā endr lellē manjā, ālī gusan barcā khane tingyā "kukoe dim manjā." Baggē ullā kirkī ra'acā, khane lakṛā oṇṭā khākhan ẽrā taiyā, ẽ'ō kōhā pardyā. Khākhā īryā darā tiṅgyā, "akku tanī tanī amm guṭhī undrī" darā. Oṅghon ẽrāgē taiyā, khanegā khākhā īryā darā tengr cicca "akkū kanyā manjā." Anti lakṛā tānim kẽrā darā beñjrā darā ondrā helrā; ondornum ondornum ond aḍḍā maĩyā darā ḍippā darā

kiyā gaḍḍī ra'acā, asan lakṛā ā kukōe'n endr bācā "lagē nīn isan kaḍarkā nanae darā ēn attrā bahrī urkhā kā'adan" darā ād mũhī mũjhra'ālakkī ā bīrim adi gahi khan ba'ī nū sagrī umblā ciccā, khane ād andhrī manjā kērā ; khane lakṛā asanim adin mokhā. Anti taṅghai sasrārnū kērā darā taṅg sāsan ṭhak'ā helrā "An ayō niṅgdā gēgā kālā khanemtī khan nunjnā manjā urmi nalakh ukyā kērā, jok ullā khatrī sannī eṅgsāṛīn susar nanāgē taiyā'e." Adi gahi ānkā lekhā sannī taṅg sāṛīn taiyā ciccā darā kālō bīrī ḍahrēnū dhicuā ōṛā ḍanḍī pāṛī "Boṅgō'e kō'ē coṅgō'e kōe hudin epṭā lekh'ā khōlā, guṅgū lekh'ā kukk." Ā kukō'e lakṛan menjā, "hudā bhaṭu hu ōṛā endr bā'ī bhātū?" Ād bācā "endr bā'ī, mai guca'e"; ennem kaikō bēr ā ōṛā pārālagyā. Eksan adin mokkhā ā aḍḍānū ãṛsyā darā ā kuko'en kaḍarkā nanāgē bācā darā tān maiyā tarā kērā; mũhī mũjhra'ā lagyā, ā bīrim maĩyā tartī umblā cicca khane ād hõ andhrī manjā kērā darā lakṛā ityā darā mokhā ciccā. Khane ād sasrār nū kirrā darā taṅg sāsan bācā, "ē ayō majhlī hõ kērā kī adigē nāṛītī unguṛ hõ ausāndim malā, āũgē sannī maiyan taiyae ār gahi susār nanō." Taṅg sās pattācā darā taiyā ciccā. Ḍahrēnū kālō bīrī dhicuā ōṛā ḍaṅḍī pāṛī, "Boṅgōe kō'ē coṅgō'e koe, hudin epṭā lekh'ā khōlā, guṅgū lekh'ā kukk." Taṅg sāṛī menjā, "hudā bhāṭū endr ba'ī hū ōṛā bhāṭū?" Ād bācā "endr bā'ō mai gucā'e," kērā kī ā aḍḍā nū eksan irbārim ukkī ra'acā asan adin hõ kaḍarkā nanāgē ānyā darā tān kērā bahrī urkhā darā mũhī mũjhrō bīrī barcā darā umblā ciccā khane ād andhrī manjā, khane adin hõ mokkhā cicc'ā. Anti ās sasrār kiryā darā taṅg sāsan bācā sannigē hõ kūl nunjnātī ufrāṛā kī kuddī, kōhā dādāsin taiyā'e malā ra'os ēros kī baros." Adi gahi ānkā ād kōhāsin hõ taiyā ciccā. Ās ḍahrē khisārnum kālālagyas darā dhicuā gahi ḍanḍī pāṛnan menjas darā urmi katthan bujhras darā sōttan cēḍas darā kērā darā ād ānyā, "lagē dādā nīn isan kaḍarkā nanā ēn bahrī urkhā kādan darā ās chāchem daraṅgā hēddēnū kaparkas ra'cas darā ekā bīrī barcā kī umblā lagyā ā bīrim kukknim passas; ād keccā kērā darā khōkhānū āsan mũhī mũjhra'ā helras, khane taṅgrī bagar gahi punan īryas darā kollam manjas darā taṅgyon urmī kathan tiṅgyas ciccas.

---

41. DĀNO DA'ĪT.

Oṇṭā bēlas raa'cas, ās gahi mahal ṭōraṅg ūlā ra'ācā. Undul oṇṭā Dāno da'ĭt barcā kī ā bēlasin darā bĭrin irbārinim mokkhā ciccā. Ār gahi irb khaddar ra'acar, oṇṭā kukos darā sannī kuko'e. Irbārim bahri urkhar darā cīkhnar. Ghōṛō menjā "endrge cīkhdar ?" Abṛā khaddar tiṅgyar ciccar "Dāno dăĭt embāsin darā iṅgyon mōkhā laggī darā khōkhānū eman hŏ mōkhā biddī." Khane ghōrō bācā, "eṅgan kollā darā irbārim eṅg maĭya argā" bācā; khane ār adi gahi ānkā lekh'ā nanjar, khane ghōrō ārin occā darā boṅgā helrā. Dāno daĭt ārin mukkha capyā darā abrā khaddarin khēda'ā helrā; khēdnum khēdnum ăṛsā helrā khane oṇṭā bassar gahi jhuṇḍnū enne ba'anum kōrcar "Bassar khoppā hikdī holegā eman bachāba'oe." Bassar ḍhēr kōhā aḍḍā nū ra'acā darā Dāno da'ĭt ăṛsyā khane addā mundhrā kērā. Anti bassar khoppā ūlā kōr'āgē addā beddā kudyā; pollā beddā khane băsnim kaṭṭā helrā darā tāryā darā ārin ăṛsyā; khane ghōṛō urkhā darā arin boṅgta'ā helrā; boṅgnum ond addā lau laṛang ra'acā āsan ghusyārar; khane Dāno da'ĭt beddā pollā, backan ḍhēr gahṛīnū khakhyā. Khane ghōrō oṅghon ārin boṅgta'a helrā pahĕ asan lau laṛaṅg argāgē manālagyā; Dāno da'ĭt argā lagyā khane laṛaṅg khacrā kērā darā ād ārin khēda'ā pollā. Ghōṛo boṅgnum boṅgnum ond aḍḍā dhakarkātī khattrā darā keccā kērā. Khane ār ghōrō gahi khebdan darā adi gahi khedḍan occar darā khedḍan ēret darā khebdan dhāl kamcar darā ār ā ṭoṛaṅgnum ra'ā helrar, ra'anum ra'ānum māk guṭṭhin lauc lauc mōkhā lagyar darā undul ā rājintā bēlas sendrā bēcā kēras, ṭoṛaṅgnū ās gusan cicc ghaṭrā kērā, khane taṅghai ālarin cicc beddā taiyas darā ār mann nū argyar kī ērā helrar eksan cicc gahi mojkhā cū'ī. Ār ond aḍḍā nū cicc gahi mojkhā co'onan īryar darā asan ondra'ā kērar darā ayā abṛā bhaiyā bahin gahi eṛpā ra'acā darā kērar kī cicc nēcar khane cicc ci'āgē bāhrī urkhā khane ār adin īryar darā tamhai urbāsin barcar kī tiṅgyar, "niṅghai tatkhā hŏ adī lekhā malā jumro'ō;" khane ās adigē taṅg dādāsin eḍdas darā ās gustī taṅgṛin nēcas khane ās malā ciccas. Khane ās āsin piṭa'āgē tihā nanjas āsin piṭ'on darā taṅgṛin u'iyon, darā āsin bācas "eṅghai rājīnū ujdae kalā engāgē māk piṭā ondra'ā." Khane ās māk piṭa'ā kēras. Taṅghai ā ghōṛō khedḍ ēṛeṭan occas darā ekā bīrī oṇṭā māk maĭyā ēṛeṭ calābālagyas ā bīri oṅṭā halmān maĭtī ās gahi ēṛeṭ gahi ṭōpīnū umblā ciccā khane

ēṛeṭ gahi sõernā hõ malā minrī darā māk boṅgā darā calā kērā. Anti ās annem hõ ā halmānan ēṛeṭ tī tukāckās kuddas, khane halmān bācā "endr lauā beddae nīn bā'oe ā lekham nanon, eṅgā ambā lauā." Ās bācas eṅgan bēlas māk lauā taiyas khane nīn eṅghai ēṛeṭ nū umbulkī cickī." Khane ād bācā, "gucā anti ēnim bēlas gusan kādan" bācā ās gusan kērā. Ārsnā bēṛānū bācā "eṅghai khessēr nū pāgā lagāba'ā darā bēlas gusan ho'ā" darā ās ghisyār nūtim kālālagyā; kēras kī bācas "idin eṅgan māk lauā malā ciccā;" khane ās irbārinim ambyas darā ā kukkosin bācas "kalā darā lakṛān lauar ondra'ā, "lakṛā āsin mōkhō hole adin ēn u'iyon" ās halmānan bācas "akkū endr nanon?" Halmān bācā, "eṅgāgē nau man gahi oṇṭā mugrā kama'ā darā gucā lakṛān lauōt." Sarnān tāiyas darā mugran kamcas darā halmān saṅgē kērā. Ā ṭōṛaṅgtī nannā ṭōṛaṅg kēras darā ṭhauk'am ārin Dāno daît khakkhyā darā āsin mōkhāgē kērā; dharcā khane halmān taṅghai mugrantī ond mugrā laucā. Khane 'Dāno daît' "ambā lauā, bā'or endrim bā'or ēn nanon ci'on;" halmān bācā, "lakṛā lauāgē mugran kam'āe." Adi gahi ānkā lekh'ā mugran kamcā darā lakṛan laucar darā bēlas gusan ondrār. Anti bēlas ek'am ōr tī āsin piṭ'ā pollas darā taṅgrin hõ occa pollas. Khane bēlas ās gane laṛa'āgē ṭhancas darā āsin ānyas "lagē eṅghai darā niṅghai majhinū laṛā'ī nanot." Ās gā otokh ālas darā ās gahi phaud hõ malā ra'acā, darā ās halmānan menjas "ekāse nanāgē manō?" Halmān āsin bācā, "ēn phaud khonda'ā kādan" bācā darā ā Dāno daît gusan kērā darā ānyā "jetkā niṅghai sanger ra'anar ārin khonḍā'e!" Ḍhēr ekam Dāno da'ît guṭṭhin khonḍā darā oṇṭā tuṅgrī nū laṛā'i nanāgē kērā darā urmi Dāno daît guṭṭhin ijtāca darā halmān bācā "ekātarā hõ ambkē kalā eṅghai bēgar ānkātī" darā tān oṇṭā khoppā kōrcā darā tamāsā īrī darā kukkos khebdā gahi ḍhālan dharcas. Maj'hī nū ijkas ra'as, āũdā baggē cār calābācar pahẽ oṇṭā hõ āsin malā lagyā. Ā khōkhānū tām tām kaccnakhra'ā helrā "ī baggē cār munjrā laggī pahẽ āsin oṇṭā hõ malā lagyā," adin halmānan menjā. Anti Dāno da'ît guṭṭhin ānyā "innā ẽ'ō baggē mōkhā oṅgdar ā baggē innā mōkhā." Anti urmi Dāno dā'ît guṭṭhī phaud tarā kērā darā jetkā ālarin dharcā dharcā carrā carrā mōkhā ciccā. Anti ā kukkos ā rāji gahi bēl manjas darā ā rājīnū rājī nanā helras.

C.—TRADITIONS AND LEGENDS.

42. RŪIDĀS TĀ KUṚUKH BĒLAS.

Ort bēlas arā bīṛī ra'acā, ārge oṇṭā eklā taṅgdas ra'acas. Ā bēlas bhagat ra'acas darā nēt nēg uiyū darā andhrā laṅgrā tḥutḥā guṭhiargē ciū khaṭṭū ra'acas. Ekam ortar tembā barālagyar, hole ārin nīdī khekhā malā kirrā ciālagyas; nīk'im oṇṭā ḍhibā nēālagyar, hole ḍhibā eṇd ciālagyas, nik'im onḍ ānā nē'ālagyar, hole ārgē cār ānā ci'ālagyas; nīkim pance auṛkā khes nēālagyar, hole ārgē dasse auṛkā ci'ālagyas. Nēkhain hõ baccā puccā malā nanālagyas, muhin ērā ērā raibāṛī hõ malā nanālagyas, baccā puccā kacnakhrā hõ malā ciālagyas; ās emar darā ullā ullā pairī bīrī ciā khaṭṭālagyas. Undul enne manjā Dharmes tembū ālār gahi mūtḥan dharcas kī bēlas gahi gaṛhē gusan kēras darā balī gusan ijjas kī tembā helras. Khane bēlas uṛuṅg menjas darā urkhas darā bācas, "endrā bēddae je ēn niṅgāgē ci'on?" Ās bācas "Anā bēlāyō ēn teṅgāgē carmārdan endr ākhōe ci'ā oṅgoe kā polloe." Ās bācas "ēn pollōn ci'ā darā nē ci'ā oṅgō eṅghai gā urmi ra'ī; anti ḍhēr tembū ālargē cicckan hole niṅgā ciā pollōn? Neā akkun ēn niṅgāgē ci'on." Khane tembūs ennē baggē ḍhibā nēcas ās ci'ā hõ pōllā helras. Khane gā endr nanjas, taṅghai eṛpā aḍḍō mekhō mankhā bhaisā hāthī ghōṛō guṭṭhin urmin bīsyas; anū hõ ci'āgē malā manī, khane munjā nū taṅghai ālin khaddāsin Tillī eṛpānū bīsyas darā tān oṇṭā ḍōmas guyā bīsras darā tembūs gē ḍhibā ciccas. Ā bīrī nīk'im khēālagyar, hole dōmārin bassālagyar. Ā ullā nū ī nēgdim ra'acā, ār ḍhēr gecchā gecchā bīsīrkar ra'acar; āõgē ērānakhrā hõ pollālagyar. Bīsirkā gaḥi ḍhēr ullā khōkhānū undul ennē manjā bēlasgē taṅgdas bēmar manjas kī keccas darā kēras mākham mākhādim keccas. Mākham ḍōmar gusan bassāgē cēḍor kī hō'ā helrar. Ā bīrī bīṛī khōkhā cīkhnutī kālā helrā. Adhā idhī mākhā ḍōmas gahi eṛpā ārsyar darā mēkhā helrar khane urb dōmas cōcas darā adi gusan ḍhibā nēcas, khane adigahi bakhrānū taṅghai urbar ciccar; ās ḍhiban occas darā ā bēl jõkhāsinim ḍōmas bassāgē cōdas. Ās ciccan dharcas kī ārgane masṛā kālā helras. Ḍahrēnū adi gahi cīkhnan menjas kī āsgē sōggē lagyā darā adin menā helras, ennēgē ās adin lakhā pollas, bīsirkā ullantī

ērāhõ mal nakhrkar ra'acar arā Tilliyār lekham adi gahi kicrī hõ marakhkam ra'alagyā; ād hõ cīkhnātī lakhā pollā, ās hõ hēbḍērkā ālar lekhā ethrālagyas, āõge ās menjas khane ād hõ cīkhā cīkhā urmī katthan ōrentī tiṅgyā; ās menjas kī tān hõ cīkhā helras darā cīkhnum cīkhnum bācas, "ēnim ra'adan." Khane irbārim khūb cīkhā kalpārā helrar. Ā bīrim oṅghon Dharmēs timbū ālar gahi muṭhan dharcas kī ityas dāra ār gusan kēras kī bācas, "nim eṅgan khūb lōla nanjdar kī mānckar, āõgē ēn hõ nimāgē dau ci'īdan" bācas kī keckā khaddasin ujjtācas darā ānyas "kālā ī Rūīdasin hōar kī nimhai dim rājī manō." Antile ayaṅg baṅg guṭhyar khaddāsin occar kī kērar darā taṅgdas gahi nāmetī Rūidās nāme oṅṭa punā gaṛhen kamcar ekdā innā gūṭī rai; antile ḍhēr ullā rājī nanjar darā kōṛim keccar.

---

43. CIC CĒP.

Hullō bīrī oṇṭā kōhā nād ra'acā, ād ālar gahi kānā barnā ḍahrē nū aṅglkī ra'ālagyā. Ād kōhā ṭuṅgrī lekhā kōhā ra'acā; adin ballālagyar āũgē adi gahi bai nū kōrālagyar; ēõdā ālar ā ḍahrē nū kālagyar āũdā ālar malā kirrālagyar. Khane Dharmēs ānyas "ī ḍahrē nū ḍhēr ālarin nitki nitki kānā ērdan anti oṇṭā hõ kirnā malā ērdan." Antile Dharmēs ārin beddāgē ityas. Khane kōhā mudda'in īryas ēõdā ālar ā ḍahrē nū kānar ār ormar ā nād gahi kūl num kōrnar. Khane Dharmēs ālar gahi muṭhā nū manjas darā oṇṭa kōhā aḍḍō nū nau nau man gahi ēṇḍ balaman laccas kī kēras; ād ãrsā helrā, khane; "arē baṇḍā aḍḍō" bācā; antile ā nād gahi kūl ūlā kēra kī oṇṭā balaman kīyā jobcā darā oṇṭan maīyā jobcā; khane ā nād keccā kērā; kittā helrā khane adi gahi gamkārnā merkhā gūṭī ãṛsyā. Khane Dharmēs ānyas "idin cic trū malā bass'on khane ḍhēr ullā gūṭī gamkārō" bācas kī cic taiyas, cic tainantī mund halmānan ānyas "ana bhagnā ēn nād bassāgē cic cēp taiyon, ād ōlō darā cic sagrō, aḍrā lagā helro'ō hole damuān ḍhokkē hole ēn cican tēbo'on." Antile Dharmēs cic cēp taiyas darā ā nād ulliyā darā urmī khēkhēl nū aḍrā laggā helrā. Halmāns oṇṭā tēlā man nū khōb tēlā paṅjkī ra'acā adinim mōkhānū lōbhras kēras, damuān tḥoka'āgē mōdhras kēras; cic aḍrā lagnum urmi khēkhēl binḍrā kērā. Halmān gahi mochā endrā jholrā kērā. Khane halmān taṅghai mochan tēlā mannnū nirgrā khane tēlā man mōkhārō manjā darā innā gūṭī ennem lakkā bāri ra'i. Ānti saũse rājī darā saũse rājinta ālar darā urmī ālō ullyā; ā bīrim bhayā bahinī

sirāsitā nāl nū kakṛō latā nū kōrcar kī cicantī bachrar, khōkhānū Dharmēs "caũra" "bhaũrā" "tilkā" "lodhā" allan ocas kī sirāsitā nāl nū kuddā kēras, endrā hõ malā khakhrā urmi ullyā kērā; ekā aḍḍānū bhayā bahin ra'acar, ā aḍḍānū allā guttḥi bãrnum bãrnum ãrsā helrā, khane abṛā khaddar kakrō latā nū kōrāgē kālalagyar. Dharmēs iryas kī ānyās "ambā elcā, ambā elcā" bācas khane latānū malā kōrcar. Anti Dharmēs ārgē bihini cicas darā ānyas "akugā bihni khakhrā ī latānum nim ra'ake" bāca's anti Dharmēs tān kēras; aulantim dinkī dinkī Dharmēs ār gusan kālā barā lagyas. Antile abṛā khaddar jok jok pardyar khane Dharmēs oṇṭā dhiṅgran ār gusan ocas kī ā kukosin ānyas "idi babū ort dhiṅgran tī ī pakhe cūtkē ort ā pakhe cūtkē, nin dhiṅgrān tī ā pakhe ambkē kalā" bācas kī Dharmēs kēras. Khane abṛā khaddar Dharmēs gahi ānkā lekhā dhiṅgrā gahi ā pakhe ort ī pakhe ort cūtā lagyar. Anti khōb kōhā manjar khane undul ā kukos dhiṅgrān kaṭyas khane ā kukoe ēkh manjā darā ār gahi khaddarin saũse khēkhēl nū niṅdyar ār gahi bārenū oṇṭā ḍanḍi paṛnar: "Bhayābahin purukhār koe; sirāsitā nālenū ra'anar, kakṛō latā eṛpā koe: sirāsitā nāle nū ra'anar."

---

44. LODHĀ DARĀ ASSUR GAHI KHĪRĪ.

Bārā bhāi Lodhā tērā bhāi Assur ond ullānū kūṭī dhukālagyar, khane mojkhā merkhā nū argyā. Adin Dharmēs sah'ā pollas darā dhicuān manā nanā taiyas; khane ār adi gahi ānkān malā pattācar kī ā dhicuan ānyar, "i sār dhicuā manā nanā barcā" bācar kī adi gahi kholan sãrsī tī dharcar, ā bīrim dhicuā gahi kholā khambhā lekhā manjā darā innā gūṭī annem ra'ī, ā khōkhānū baklān taiyās, khane adi gahi khesran sãṛsī tī dharcar kī natagyar khane baklān gahi khēser dighā manjā darā innā gūṭī dighām ra'ī; annu hõ ār malā pattācar; ā khōkhānū kerkeṭān taiyas; ād barcā darā manā nanā helrā, adi gahi katthan hõ malā menjar, backan adi gahi narṭīn sãṛsītī pēdkhar aulantim kerkeṭa gahi narti gusan mokhārō manjā darā innāgūṭī mokhārim ra'ī. Antile Dharmēs manā nanā hārcas darā tānim khaṡrā khudrū kukos lekh'ā manjas kī barcas darā ār gahi kūṭī dhuknā gusan kēras khanegā endran ērdas bārā bhā'i Lodhār darā tērā bhai Assurar mukkar bārī kūṭin dhuka'āgē lakkar ra'anar, khane khasrā khudrā kukos ārin ānyas "nīm ekāse kūṭin dhukdar darā pannā cãṛe malā bi'ī, eṅgan kūṭī

ūlā kōrā ci'ā" bācas kī kōrcas. Kōrnāntī mund ānkas ra'acas, "cic khōb handkāro'ō hole punnā āṛī nū khēnā amman ondarkē darā echkē" bāckas ra'acas. Khane cican darā kuīlān kūṭinū sajjar kī khōb dhuka'ā helrar arā cic khōb handkārā helrā, khane punnā āṛī nū khēnā amman ondrar kī echa'ā helrar kī dhukā lagyar. Annem annem urmī kuilā ōlā ōlā cind manjā; khane kūṭin calkhar khane Dharmēs khasrā khudrū manjas kī kūṭī nū kōrckas ra'acas ās sōnā rūpā trū khōb jhabrāras kī urkhas darā ārin anā helras, "ērā gā nīm ekāse poldar dhukā, ērā ēn akkun bēs bēs ālon bidkan kī jhabrārkan darā urkhkan. Akkun nīm hõ khakhdar, hole lagē kūṭī nū ormar kōr'ā nimhai mukkar dhukōr" bācas khane abṛā bārā bhāi Lodhā darā tērā bhāir Assurar hõ ormārim kūṭī nū kōrcar. Khane ār gahi mukkar kūṭī nū kuīlan darā cican nindar kī dhuka'ā helrar, cic handkārā helrā khane ār ōlā helrar darā ūlā ūlā kāir kõēr manā helrar darā upaṛārā kacṛār'ā helrar, khane Dharmēs āndas "khōb dhuka'ā akkun ār kacnakhrā'ā lagnar baggē baggē hō'āgē," khane ār gahi mukkar khōb dhuknar ēõdā ār upaṛārnar āũdā adkō capuān dhuknar. Khōkhānū urmī kuilā ullyā kī cind manjā, khane kūṭin calkhar darā ērnar gā ormar ullyar kī cind manjar; khane ār gahi mukkar āsin dharcar kī malam kālā ci'īnar darā ānnar "nīn emhai mētārin ṭhakackae darā kūṭīnū dhuktāckae darā eman niṅgāgē pōsnā manō; akkū niṅgan em malā kālā ci'om" ba'anar kī āsin mallam ambnar; antile Dharmēs hārcas darā abrā mukkārin ānyas "akkū nīm toṛaṅg nū kālār kī kaisaigō khopā manā, hole nimāgē onāgē khakhro'ō" bācas kī pēsās; khane abṛā mukkārim ṭoṛaṅg nū kirkī darā kaisaigō khopā manjār; āũgem akkū guṭī ālar ṭoṛaṅg kānar hole kaisaigō khopānū aṛjhārnar; ād ār gahi khedḍan khāsī kī khẽs urkh'ī. Dharmēs bār cickas ra'ādas āũgem ālar karam ullā kaisaigō khopān darā tēlā khopan saṅgem gaṛnar darā gaṛ'ō bīri arkhin bhel mūnō jhāran adi maĩyā tundnar kī kabsī khal nū gaṛnar kā rō'ā khal nū gaṛnar.

---

45. KUṚUKHAR GAHI RUIDĀS TĪ BOṄGNA.

Hullō bīrī Kuṛukhar Ajab gaṛhnū ra'acar aiyāntī boṅgar kī Hardiban barcar; ēõ ullā gūṭī ayā ra'acar, ānun tī boṅgar kī Pipripāṭ barcar. Aiyā ra'acar; aiyantī boṅgar kī Ruhidās nū ra'ālagyar darā kōṛem kōṛem onālagyar.

Antile khōkhānū Kurur gane lagānakrnā manjā, khane khōb laṛcar darā adin iklam hõ harāba'ā malā cicar. Khōkhānū ārgē endr hõ ōr nanā pollar, khane oṇṭā mãhrā mukkan gaĩsī lagabācar ; ā mukkā ullā ullā dudhi bīsā gē Rohidās nū kālālagyā; ḍhēr cān tī kālagyā āũgē ād aiyantī urmī nēgcāran akkhī darā īrkī ra'acā; ār gahi majhī nū ennē nēgcār ra'acā: Ār saũsē rājintā ālar oṇṭa candō darā oṇṭa ullānū khaddī manālagyar, arā khaddīnū urmī erpānū ḍhēr ḍhēr jhārā lada'ālagyar darā arkhin hõ kam'ālagyar ; khaddi ullā khōb ōnā mōkhāllagyar darā unkhā unkhā ormar keckā lekhām manar kālālagyar; adin mãhrā mukkā īrkī ra'acā āũgē Kururin ānyā "nīm ārin auhārī ullānū harāba'ā pollar," khane ār menjar kī ānyar "antī ekā ullānū ārin harāba'ā oṅgom," khane ād ārin ānyā "ekā ullānū khaddī manō āullā kāor, hole ārin harāba'ā oṅgor;" khane ār khaddī manjar kī jharā darā arkhin ondar kī khōb unkhyar, khane Kurur tamhaī gchondan ondarkī barcar darā Rohidās rājīnū kōrcar; ērnargā ormar unkhyar kī keckā lekhā manjkar ra'anar. Antile Kurur Kuṛukharin lauā piṭā helrar, khane mukkar ērnar mētar ormar unkhkar ra'anar arā dokhar barcar kī ormā mētarin piṭālagnar, mukkarim kareyā cōc cōc tuṛsin darā manan dharcar laṛā helrar darā Kururin harāba'ā malā cicar; anti mãhrā mukkan ānyar "nīn eman ṭhakackī" bācar khane ād ānyā "thū thū nīm mukkar gane laṛa'ā poldar," khane ār ba'anar "nīn ānkī rackī khaddī ullā ormar jhārā arkhī onnar kī keckā lekhā mannar bāckī, okhō unkhyar, ormargā ērdim laṛnar," khane mãhrā mukkā ānyā "nīmgane laṛnar ār mukkar talnar ār gane nīm laṛā poldar," ār ānyar "anti kareā gā cōckar ra'anar" khane ād ānyā "mukkarim kareā cōcar tũṛsī darā manan dharcā dharcā laṛnar nīm eṅghai katthan malā pattā'adar hole ērā kālkē kaṇḍarkā nanōbīrī ekāse mũhin mūnjhurnar oṇṭā khekhā trū mũhi mūnjhurnar hole gā mētar hēknar kā eṅḍānim khekhātrū mũhi mūnjharnar holegā mukkar hēknar," anti joha'a helrar, khanegā ērnar mukkarim kareā cōckar ra'ānar darā eṇḍānim khekhātrū mũhin mūnjharnar; antile akkar kī kiryār kī Rohidāsnū kōrcar darā lauā lauā piṭā helrar. Ābīrim ortos nijaṛyas darā boṅgā helras; buṅgnum buṅgnum Nāgpūr nū barcas ār āsin khēdāba'anutim ondrā helrar; ā bīrī Nāgpur nū Mundā bha'ir ra'ālagyar ār ḍaṅgrā passkar ra'acar darā ḍaṅgrā ahṛān mōkhāgē khondrkar ra'acar ; ā bīrī Kuṛukhargē janai ra'aca āũgē ormā mētar janai taṅgālagyar, ekā ortos Nāgpur nū boṅgkāsim barcas ās gusān hõ

janai taṅgckā ra'acā; boṅgkāsim ā ḍaṅgrā muncur gusan barcas ārin ānā helras, "eṅgan bachāba'ā bhairō, eṅgan bachāba'ā bhairō;" khane ār ānyar "niṅghai janain hebṛā darā emhain mōkhā holegā niṅgan bachāba'om, niṅghai janain malā hebṛoe darā emhai ḍaṅgrā ahṛan malā mōkhoe hole gā malā bachāba'om." Khane ās elcnā trū taṅghai janain hibṛyas kī ḍaṅgrā ahṛan hõ mokhas cicas antile ār asin khēdnum ondra'ā lagyar; ār ãṛsyar kī ānā helrar "ijgōnū ortos boṅgkāsim barālagyas ās nimgusānim barālagyas, āsin nīm eksan nũḍkar?" Khane ār ānyar "nēhõ itrā malā barcar, ērā saĩ isan gā emhai ālarim ra'anar," Kuṛukhargā janai taṅgnar ērā se nēkhai dim ra'i hole." Khane ērā kudnar khane nekhai hõ janai malā ra'acā, khane ār kērar. Antile ās Nāgpur num ra'āhelras darā ās gahi khaḍḍarin akkū Nāgpur nū baṛhkar ra'ānar.

---

46. KARMĀ DARĀ DHARMĀ.

Karmā darā Dharmā nāmē irb bhair ra'acar. Dharmās khalukhrī nanālagyas, backan Karmās malaṅg lada'ālagyas. Karmās malaṅg lada'ā kēras khane Dharmās taṅghai eṛpam bārīr saṅge bhādō candō gahi ekādasī ullā nū karam tāryar kī ondrar darā cālīnū gaḍṛar kī kīṛā amm onkā nemhā tī ādi gahi nēgcār nannar, adi gahi mundbhāre pāṛnar bēcnar Ā bīrim khaṛdkā kīṛāsārkā Karmās hõ barcas darā cālīnū ḍahūṛā gaḍṛkā īryas darā menjas "īd endrā talī?" Ār ānyar "Karam gōsãĩ talī." Ās kadrāras darā bācas "ort Karman ēn, nannā ekā karam isan ra'ō." Caḍḍas kī, hibṛiyas ciccas. Anūtim Karmas gahi kapṛē bagṛārā, pahẽ Dharmas gahi nalkh pard kī kālā helrā. Ās kīṛā manā helras darā āsgē onāgē hõ mal khakhṛa'ā helrā. Undul Dharmas gahi rōā īdnā ra'acā, khane Karmas taṅghai paccon ānyas "ana paccō gucāe innā gā namhai guṭyās gahidim ra'ī, ēn bīṛā chiṭ'on nīn īd'ōe hole pachaiṭ gā cior." Irbārim kērar darā ās bīṛā chiṭdas, ād īd'ī. Put bīrī Dharmas ormārin pachaiṭ onāgé eḍḍas, pahẽ īrin malā eḍḍas, "eḍḍā bar'or" ba'anar kī pāb ērnar pahẽ malā eḍḍar. Karmas kadrāras darā taṅghai paccon ānyas, "an paccō gucāe nīn ekā ujgō iddkī adin caḍ'ōt ci'ot, ormargē ciccar naman endrnā malā eḍḍar." Ād kērā darā tamhai iddkā ujgōntan caḍa'ā caḍṛ'ā hebṛā helrā. Īdi gahi khōkhānū Dharmas gahi ālar oṅghon barcar kī īryar kī ādin ānyar "nīn ekā urtī hīk'dī?"

Ad ānyā "ēn Karmas gahi ālī taldān" ār bācar; "nīm endrnā iddkā rōan caṛdar?" Ar bācar "em irbānim tān iddkam, eman pachaiṭ onāgē ēḍḍa'ā hõ malā eḍḍar." Dharmas gahi jõkhar ānyar "nimhai kapṛē bagṛārā nīm karam gosãĩn ōhmā malā nanjkar, nīm karam gōsãîn gahi ōhmā nannōr hole nimhai kapṛē paltāra'ō." Khane Karam Gosãĩn beddāgē kēras. Kānum kānum kharā kīṛā sārkas ra'acas. Oṇṭā dumbārī mann nū khanjkā īryas kī kēras. "Oṇṭā dumbārin mōkhōn" bācas kī caṛṛyas darā ērdas gā aiyā pocgō ra'ī. Malā mokkhas, hibṛiyas ciccas. Kānum kānum ajgut kōṛhē ammōnkā sārka, ra'acas. Anti ērdasgā ort mãhrās dūd'hī bīnā bīnā jūtan ōpdas, ās gusan kēras darā ānyās "ē bhaī eṅga tanī kunā dud'hī ci'ā kharā ammōnkā sārkan ra'adan," mãhras ōnāgē cicas, onāgē baī gusan ocas hole ērdasgā ād khēsõ manjā darā kērā, adin hõ malā ōndas annem hibṛiyas ciccas. Kānum kānum ērdas gā Gaṅgā niṅdkī ra'ī darā ā pakkhē karam mann ra'ī. Ās mēkhā helras, "ē Karam gosãĩ bara'e ēṅg gusan; niṅgan hibiṛkan aulantin eṅghai dasā bagṛārā aũgē niṅgan beddā barckan. Innāntim annem malā nanon." Karam Gosâî ānyā, "ēn niṅgusan malā kāōn, hō'odae hole nīnim bararkī eṅgan cōnhātī cōda'ar kī ho'oē." Khane ās ammnū helras darā khane mulkhdas khane urkhdas, annē annem ajgut gahṛī nū ãṛsyas kī adin ollagyas kī cōdas darā ondras. Aulantim ormar cān cān Bhādō gahi pun'intī ulmund mundim Karam Gosãĩ gahi ōhmā pūjā nannar darā Karmās gahi dasā hõ palṭārā darā urb manā helras.

D.—DESCRIPTION OF KURUKH CUSTOMS AND USAGES.

---

47. PACBĀ ĀLAR.

Ort ālas undul bemār manjas kī keccas kēras; khane āsin bassāgē masṛā occar darā basyar ciccar; antile putbīri dālī manḍī occar darā sōṛā patgālī guṭṭhīnū khaṭṭā khaṭṭā uiyar ciccar, enne bācar kī eṛpā barcar; "hudī pacbā ālarō nimāgē ciar kāldam, mōkhkē ōnkē darā ra'akē." Itī ort ālas bācas "pacbā

ālar ōnnar mōkhnar ba'anar adin ēn ērā kālon," bācās darā kēras darā masṛā gustā onta mann nū argyas darā ērā helras; mākhā maṅjā khane endr ērdas, pacbā ālar urkhar darā kachnakharnar kachnakharnar darā khaṭrnakrā mōkhnar ōnnar. Khane ort pacbā ālas bācas "anā harō, ortos gē gā mōdharkar;" ār bācar "nēkā?" Khane ās bācas "adā mann maitas gē" khanegā ormar ērā helrar; khanegā ās ittyas capyas kī boṅgā helras darā eṛpānū kēras kī ba'āhelras: "mānim harō pacbā ālar ujjnar darā khaṭrnakhrā ōnā mōkhālagyar, adin īrkan ra'adan;" anti keckas gahi bhais ānyas "bhōjē gā bākim ra'i, īgē undul ās gahi nāmetī ontō'on ci'ōn." Aulantī keckā taṅg bhaīs tamhai eṛpā mākhā mākhā barāhelras; khane ekā bīrī ormar cūtnar ā bīrī ālar lekham ēknūtī bardas darā tamhaī allā hõ malā bhũkī pahẽ ekāse ujjnā ra'acas ā bīrī ās gane leṛheṛ kī kudkī kuddālagyā; annem manālagyas ennēm dinkī bardas khane jōhā helrar kī sachem ērnar āsim talyas; khane dharā beddā lagyar, hole chayā manar kālagyas, eṛpanū hõ balī latantī kōrālagyas darā mundantā lekhā āl man'ar kālagyas. Antile ōkkā kā cūtā kā ijkas rāalagyas hole āsin dharā beddā lagyar; khane cãḍem bali latantī kōrdas kālagyas, ennēm ekā gūṭī malā bhōjē nanjar ā gūṭī barālagyas; antile bhōjē ās gahi nāmetī nanjar; khanegā aulantī malā barcas āõgē ālar bā'anar "ekā gūṭī bhōjē malā nanor ā gūṭī ār āse nannar;" āôgē bhōjē nannar darā pacbā ālar ujjnar bā'anar kī parb tihānū asmā kienar darā khēkhēl nū arkhi kā bōre' tundnar, anti mōkhnar darā onnar.

---

48. KARAM PARAB.

Kuṛukhar gahi majhīnū Karam oṇṭā kōhā parab ra'ī, adigē mūndim tim nahrā mannar kī samā nannar; ondrkā khaī guṭṭhiyārin mundim naihārnū ãṛst'āro'ō cior. Id Bhādo candō gahi ekādasī ullānū manī. Karam ãṛsnantī āṭh ullantī mund jauā khopnar, adin calkurnū eṛpānū khopnar darā ullā nitkī bālkā amm chĩchṛa'ānar adin parbb ullā mējherā gē; iklā karam gaṛnar adintī mund ullā khuṛtī bīrī dālī injō darā rakam rakam gahi arkhā kamnar darā aulā pakkā uṛucniṅga'ā onnar, īgē pairintī gā ubusnā manō; arā ennem kukkō kukoe khaddar darā jõkhar pellor hõ nē ubsā beddnar ār ubsnar. Karam gaṛarnantī mund mākhan sanjōt ba'anar. Pairī bijgharin tim bēcāgē nādṅar, darā paīrī bīrī tim jhanā ḍinḍā khaddar

karam tārā kānar, pahẽ ā ganem malā tārnar kānar kī asānum khāpnar, "emhai karman nēhõ ambnar khaḍnar neka'ā" bācar darā paddā nū ra'ū ubsur bīṛī dū pahar mannā gūṭī ākhṛā nū bēcnar. Bēcō bīrī khēl sõykō jhājh jhālī singār nanjar bājā assnar. Ārsō bīrī manjā hole bēcnantī uḍrāra'ōr taṅga'ā taṅga'ā eṛpā kānar. Bēgar kanḍrkā nanam nīdī jharā amman eklā ōnōr. Antlē karam ondrā kānā bērā manjā hole jõkhar assnā bājā darā siṅgār ghughrī caũr darā kicrī hōor' kī kā'ōr darā pēllar hõ isuṅg sindrī hō'or darā ormā jõkhar pellar sert'o emnā khajrnā aḍḍānū kanḍrkā nanōr em'ōr khajrōr kī bēcnā aḍḍā nū kālor. Aulā khōb rijh nanōr darā tamhai urmī attnā pundūrnān attōr darā bēcōr. Ēō gahṛī karman ondrōr kī malā bar'ōr, ā gūṭī bēcnum ra'or. Karam ārsyā hole punā ubsūrim karam nū sindrī cito'or darā baggē nēg cār nannar.

Nē nē pūrnar idāto cuṭṭē kollorkā bārī attrā ittrā boṅgor nakhrkār kuddnar. Bīṛī putbīrī karman ormar majhyāckar tīnā ḍebbā assnum pāṛnum bar'ōr darā ākhrā nū gaṛ'ōr kī uṛuṅg bēcōr darā taṅga'ā tanga'ā eṛpā kālor. Arā ortosin khāpāgē asan uiyōr, āsgē oṇṭā jhārā ci'or, darā jhārā' guṭhī ōnōr darā ākhṛānū khonḍōr darā assā pārā pārā ukkā bārī mēkhnar. Kuk'ōe khaddar punā baugī nū ekdan karam dōṛō ba'anar aiyā oṇṭā billin kisgō attkhatī kullnarkī ondrnar darā karman ond bērā kirrnar kī taṅga'ā aḍḍānū okknar. Ormar khonḍnar khane oṇṭā mancī darā kullā ondrnar kī nīkim cān cān khīrī teṅgdas ās maṇcī nū okkos darā kullātī ēkh manōs kī khīrī teṅgā helrōs. Khīrī munjurkantī ormā ubsū kukōe khaddar ā khīrī tiṅgusgē alakhṛā īsuṅg māsī ci'īnar darā ormar uruṅg bēcōr kī taṅga'ā taṅga'ā eṛpā kālor. Antle asmā, bōṛē, arkhī onar mokhar kī oṅghon bēcā bar'ōr, makhle uruṅg khandrnar kī bijta'ā gūṭī nālnar bēcnar. Nannā ullan parnā ba'anar ānu jõkhar caḍ'ōr darā jõkhar pēllor mojrōro'or kī bēcor; parnā ullā elkhrnā bēṛā gūṭī bēcor sannī kā kōhā ormar darā mal ubsūr aḍḍō mankhā tarā kālor. Putbīrī manjā hole karman caḍ'or darā mund naigas gahi panbharās gahi mahtos gahi eṛpā kutt'or. Anne annem saũse paddānū khūṭ khūṭ nū assnum pāṛnum kuttā'ānar. Urmī gusan pūrcā hole assnum pāṛnum bōhāb'āge kānar. Bōhāba'ō bīrī urmī atkhān cōkhnar darā kaknā gutḥī endrā endrā taṅgcā bārī ammnū hebeṛnar ci'īnar darā kanḍrkā gutḥī nanor; khed khekhān nõrḥrōrkī āsan alkhṛā gutḥī mōkhōr darā kukōe khaddar gahī palkhanjō ra'ō adin khadd kamnar. Antle taṅga'ā taṅga'ā eṛpā kāor kī jharā asmā manḍī amkhī ōnor mōkhor.

49. KUṚUKHAR GAHI JATRĀ KA'ANĀ.

Kuṛukhar gahi majhī nū jatrā ka'anā khōb manī. Nik'im Kuṛukharim kā Khaṭṭarim gahi majhi nū khōb urb manjar darā taṅghai ōhmā cō'dā bīdyar ār jatrā lagāba'anar darā jatrā cō'āgē tamhai khurjiṅ hõ utḥāba'anar. Ār paddā paddantā ālarin eḍar ci'inar kī ārgē tīkhil dālī, arkhī, bōḍē mankhā ōnā mōkhāgē ci'inar. Anti jatrā ullā jatrā ṭoṅkā nū nād pūjā nannar ekāti laucnakrnā amban manānekka'a darā ormar bēs bēsim eṛpā kirrnarneka'ā, īgē nād gē dãṛe ci'inar. Akkugā ennē jatrā guṭṭḥī Kuṛukhar gahi majhī nū ḍhēr ra'ī darā abṛā nū hõ ekdā ekdā gā khōb naujadī ra'ī, īdatō Muḍmā darā Guṭuantā jātrā abṛā ullā darā mākhā hõ lagī. Neḍḍā ullā nū Kuṛukhar jātran cōdnar darā mākhantim ullā bīrī adhā bīṛī gūṭī khōb bēcnar. Antile udhrārnarkī manḍī ōnā ka'anar, darā manḍī onnarkī aṛtī bīrī mukkar mētar khaddarin ho'onarkī jatrā gē urkhnar darā jõkhar tām gane bairakhī, tōpor, khēl, damuā, jhãjh, sōẽko, dḥōl; dḥãk, peṅḍre, bãk, tiriyo, murlī ho'onar kī ka'anar. Ibṛāgā urmī surrā saprau ṭalī, ormar ibṛan hō'ā oṅgnar darā nēkhai pãṭī ra'i ār kãṛã bairakhī rampācalpā, kaṅk gahi lakṛā, aḍḍo, siṅgbahādur, mākmarg, teṅgrā, kullā, injō, gōdō darā temdāṅg darā endran endran jējētā argnar. Ibṛan nīk'im punā kamnarkī jatrā ṭoṅkā nū argnar hole khōb launā manī, darā jiyā kānan hõ balnar annem laucnakrnar darā jatrā ṭoṅkā num sendra toṅkantā khisan khettnar. Ibrā metā likhekā urmī saprau Kuṛukhar ho'onar kī jatrā ṭoṅkā argnar darā asan ãṛsnar kī oṅghon hohkārī nannūtī jatrā ṭoṅkan kindrārnar, antile taṅga'ā taṅga'ā buhī manḍnar kī urmī bairakhī guṭṭḥin majhī nū uīnar darā ormā jõkhar pellor dharnarkī ḍanḍī pāṛā pāṛā bēcnar. Bīṛī puttobīrī ormar udhrārnarkī nē gā pāhī ka'anar nē gā eṛpā kirrnar darā paddā barnar kī ākhṛā nū hõ adhā mākhā gūṭī bēcnar; arā aulā khōb bōḍe arkhī onnar darā pāhī ērāgē ār gē khēr, kisš piṭnar darā ondkā mokkantī pāhiar eṛpā kirrnar mak'le ullenḍ gūṭī hõ pāhī onnar.

---

50. KUṚUKH BEÑJĀ.

Pūse anti Māghe candō nū Kuṛukhar beñjrnar. Mundā beñjaṅtī mund beñjru'u kukkos gahi tambas pāb īd'us gahi lēkē ek'am paddantā ek'am ortos gahi taṅgdan ānta'adas; ās kādas arā kukoe gahi taṅgyō kā tambāsin mendas,

"ek'am tartī ī niṅghai kukoe ge ãṛsor hole bēcor kā malā?" Antile kukoe gahi taṅgyō tambā ānnar "ek'am tartī idnam ãṛsor holegā kukoen bīsom." Khane pāb'īd'us end tartā kathā guṭhin atrā itrā ho'odas ondrdas anti end tartim kathā ukkī hole pāhī gē kānar barnar. Kukkos kā kukoe tartile kālō bīrī ālar sagun īrnum kānar, attī ār ērā anti akh'ā beddnar īr gahi beñjā ṭhaukam manō kā malā. Kānum kānum eksa'anum chucchu kā coṭṭo keckā khakhor kā ēror hole ba'anar "ibṛar gahi beñja dau mal manō" pahẽ annuhõ beñjro'or hole kukkos kā kukoe nīd'im cãḍē gā khēor kālor, ī caḍḍē ibṛar ambarnakhrnar. Mundā kālō bīrī murkhur dhicuan mennar, hole ba'anar "idgā anthan dau sagun manjā," ittī ār oṛgnar "ī punā khai khōkhā nū oṇṭā narmiyā, dhirijā, conhā anti nalakhnanu ālī manō." Pābe nū eksa'anum mãṛã bassnan ērnan hole hõ ba'anar "ibṛā punā biñjr'ur gē kharā dau talī," ār ghokhnar "ibṛā kukkō kukoer gahi punā kundrnā manālagī, īr irbārim pacnā gūṭī juṛi pãti ra'a oṅgor. Eṛpā ãṛskantī barōbīrī endran endran pābē nū menjar kā īryar abṛā guṭhi teṅgnar arā mennar. Punā pāhiyar gahi barckō bīri amm aṛī khottro'ō kā billī tēbro'ō hole hõ "sagun bēs mal manjā" ba'anar kī kacnakhrnar, mundā ennē malā manō hole gā daulem onā mōkhāgē ci'inar. Ār pāhiyārin khedḍ nōṛhnar anti khedḍ nuṛhu ālī gē pāhiyar oṇṭā dhibā ci'inar. Khōkhānū kukkō arā kukoe tartar ond aḍḍā num oknar darā kacnakhrnar. Pāhiyar gē arkhī ondrnar kā eṛpānū jhārā tundnar, antile ormā mukkar mētar onnar mōkhnar, kukkō kukoer gahi bārē nū mennar arā teṅgnar. Gōtr end tūrtādim oṇṭam manō hole gā beñjā malā cicnakhrnar. Ār orgnar "ibṛargā oṇṭā eṛpantā talnar, īr gahi beñjā ekāse manō īr īr'barim ond kūliyar manjar," mundā nannā nannā gōtrantar gane beñjā cicnakhrnar. Kukkō arā kukoe gahi kundrkā cān guṭhin mennar teṅgnar. End tartarim pattārnar hole pattārkā gahi cinhā ēd'āgē end tartā kheppar co'onar arā samdhī samdhī ba'anum baṛin dharnar antile eõkhon emsernakhrnar anti okknar. Ondkā okkā khōkhā taṅg'ā taṅg'a eṛpā kirrnar kānar. Enmem beñjā argō mannā gūṭī end tartim pāhī ka'anar barnar, beñjā gahi ullan cājnar. Pāhī eḍkā kukkos tartile hõ eṛpan arā kukoen ērāgē ālar kānar, ār hõ sagun guṭhi ērnum kānar pābē nū urmidim kōṛe kōṛem manjā hole kukoe gahi eṛpā gūṭī ãṛsnar anti kukoe tartar hõ ārin khedḍ nōṛhnar arā pāhi khōjnar. Ībīrim dālī ḍhibā gahi kathā othornar, ābīrim end tartarim anā manā alkhna gahi kathan kacnakhrnar. Kukoe tarta kheppar mennar anti kukkos tartā kheppar teṅgnar.

Kukoe tartā kheppar: "Nīm ekā ortar taldar, ekā tartī barckar, anti endran beddar, em niman baldam." Kukkos tartā kheppar; "Ēm kharā gechantī barckam, gollas gahi cirkhī ondrkam be'edam, pūttbīrī iyā ãṛskam, ī paddā nū ha'ī ī eṛpānum emhai ontā osar bachiyā kanyā kōrcā, em īrkam, ād ēõdā ēõdā ulantī ibsirkī bi'ī innā em adin iyā khakhom."

Kukoe tartā kheppar: "Anti niṅghai osar ekāse ra'ī, khẽsō kā mokhārō kā paṅdrū endr adi gahi marag hõ ra'ī, nīn adin akh'ā oṅgor?"

Kukkos tartā kheppar, "Ha'ī, mānim em adin akhdam, ād eṅghai dim talī."

Kukoe tartā kheppar, "Akkun endr ā osar gahi mullī ci'ā oṅgor, em adin bidkam, pōskam be'edam, adi gahi kharā baggī dḥibā manō," ba'anar darā "bisoy eṇḍ doye, kā bisoy eṇḍ ūrū kā ond bisoy doye rupiā ba'adam" ba'anar.

Ennem kachnakhrnum, alkhnum dḥiban etta'anar arā pãce rupiā dālī dḥibā manī, adan hõ doye nākhe annan oṇṭā rupiā kamnar, idī lekh'ā nū rupiā nākh anti so'e annā manī, anti idim Kuṛukh beṅjā gahi ḍāl ḍhibā talī.

Beṅjā ullā heddē bar'ī hole kukkos gahi tambas kukoe gahi tambas gusan pāb'ēd'us tī ānā taidas, anti ās meṅdas "beñjā iklā manō?" Khane kukoe tambas teṅgdas "eṅgdā hannī ullā kundrā anti āulā adi gahi beñjā mal manō," anti beñjrkā khōkhā tainā ullan hõ mundim cājnar arā ānnar "ī ullā taiyā gē thaukam manō, ād dau mal manō." Ibṛā urmī manjā ā khōkhā nū barāt kālāgē sapṛārnar. Beñjā kālōbīri jōk jharā amm khēkhēl tuṅdnar pacbālargē, antile khusmārnā gahi cinhā gē kãṛsā cōdnar, kānantī mund uṛuṅg cālīnū assnar, pāṛnar, nālnar. Kãṛsa nū oṇṭā khaj gahi bhanḍā tali adin khes gahi bāl tī tessnar, pũp mējhnar anti orot mēt arā ālī adin kummū darā naltā'ī, antile barāt kālī. Beñjr'ū kukkos anti oṇṭā khaṅḍā anti oṇṭā firin ho'odas arā kāadas; ibṛāgā mēt arā saũgiā mannā gahi oṇṭā cinhā talī. Beñjā ālar paddā gusan barnar hole kukoe tartar hõ nālnutim urkhnar anti eṇḍ tartarim ond aḍḍā num khoṅdrnar, arā nālnar, asan uṛuṅg paikī ḍēgnar, ā bīrim kukoe tartīlē mukkar lōtā nū amm ondrnar arā ṭaṭkhā ḍahurātī beñjru'ū kukkosin arā pāhiyārin chiṭka'ānar antilē ār eṛpā kōrnar. Beñjr'ū kukkos taṅghai khaṅḍan anti firin dharar chāchem ijkas ra'adas, khane kukoe tambas kā taṅgdādas barar kukkosin pākdas antile maṅḍbā ūlā ho'odas asan ās gahi khedḍan nōṛnar

khōkhānū āsin erpā ālā kukoe gusan mankhnar. Kukkō kukoe irbarim ijnar, kukkos kukoe gahi khōkhā tarā ijdas, antile tanghai end khedd gahi anglītī kukoe gahi gudkhin emserdas, kukkos gahi ennē nannā kukoen tanghai ālī kamnā gahi cinhā talī, anti kukoe āsin tanghai gudkhin emsera'ā ci'ī īd tābē nū mannā gahi ontā cinhā talī. Ennē manjkā khōkhā ār irbarim ontā pitrinum okknar, ā pitrī kiyā maitā jargan u'inar, ennē mannā ābrā irbārim mukkā mēt mannā gē asan gachrta'anar. Kukkos tanghai debbā khekkhā gahi nākhtā anglītī kukoe gahi kaprēnū isung arā sindrī tuddas, anti kukoe hō tanghai debbā khekkhantā nākhtā anglītī kukkos gahi kaprē nū isung arā sindrī tud'ī, īd gā tām tām nū beñjrnā gahi ontā cinhā manjā. Beñjā addā gusan ontā ugtā anti ontā pagsī kukkos gē, kukoe gē patcācā ontā, ontā lurhī u'inar, ugtā arā pagsī mētas gahi cirkhī anti nalakh gahi, patcācā arā lurhī mukkā gahi kumnā darā nalakh gahi cinhā gē ra'ī. Asan katikunā dubbā jargan endrnar, ittī punā beñjr'ur gē ujnā baggī ullā mannan ēdnar, kā īr irbarim kōre kōrem arā khusmārnum tamhai ullan khēp'or. Beñjro'o bīrī kicrītī ārin ochor nannar, antile beñjā gahi nēgcār ort paccō ālī nanī, adi gahi mētas ujnum ra'adas, hole ā paccō kukkosin arā kukoen benjō bīrī beñjā gahi kathan jōk tingāba'ī :—

Kukkosin, "Erā Hanni ( ) īd hannī ( ) ninghai mukkā manjā; nalakh nanō bīri kā arkhā tokkhō bīri manntī khatro'ō arā khedd khekkhā esro'ō, kā kādī kā sōdī manō, kā ek'am sastītī adi gahi mūhī muttḥan bigrārō, anū hō idin ambkē ambā, endr'ānim īd ninggāgē bīt'ō, adinim onkē mōkhkē arā tarkae ra'ake anti nannā ek'am ortī tarā ambkem ērā."

Kukoen "An Hannī yō—ērā'e Hannīs—ninghai mētas taldas, ās nalakhgē kā sendrā bēcāgē tōrang kā partā kālos, ās gahi khedd kā khekkhā esro'ō kā kādā manos, hole nīm āsin ambkē ambā, endrānim ās ondr'os adinim bit'ākē arā ci'īkē anti nannā ekam ortos tarā ambkē ērai."

Beñjā manjkā khōkhā nū ormā ālar onnar mōkhnar. Idhī mākhā bīrī kukoen tainar ā bīri erpantār nīd'im adīn pāknar arā jok gechā paddāntī othornar ci'inar. Antile kukkos tartar adin pāknar arā ho'onar, khane kālō bīrī kukoe ennē bāc bāc cikhī, "an ayō, anā bābā hoe, anā dādā bagārō, nim engan chipā lōtā lekh'ā erpantī othorkar, khal sārē lekh'am engan hibrkar." Aulā ālī gane irb nub kukoe bagar kānar anti jōk ullā adi gahi argī hēbrnā gutī ra'anar. Antile khōkhānū ād otkhīdim kālī bar'ī.

51. KHADDĪ PARAB.

Phagū kerkā khōkhā nū khaddī candō ãṛsī hole ār khaddī mannār. Khaddī bīrī urmintī kōrḥe jhakkran kā cālā paccon ōhmā nannar, anti adi gē dãṛẽ argnar. Iklā khaddī manā gē ōr man'ī aulam Naigas arā Iṛbus, anti ār gahi mukkar pairī bīrintim ubsnar. Naigas anti Iṛbus irbarim paddā nū eṛpā eṛpantī jōk jōk ābdā tīkhil ūjnar, anti mukkar ābdā tīkhil Naigas arā Iṛbus gusan ondrnar, Naigas jōk ābdā tīkhilan mukkar gē kirta'adas, ennē mannātī Naigas urmī eṛpantā khurjī pãjā nū dau ci'idas. Mukkar Naigas gustilē iṅjrkā tīkhilan eṛpā ondrnar arā taṅghai eṛpā ūlā cãkhnar, ār orgnar "ennē nanā khane eṛpantā khurjī pãjā baggē manō." Kukk cappō bīrī Naigas anti Iṛbus anti ẽõdā ālar nēg gahi ālon jhakkrā kā cālā paccō gahi nemhā aḍḍā gusan ho'onar, idāto khēr ābdā tīkhil, ābdā mēr punā aṛī, kaṭṭū, tauā, ḍābnā anti isuṅg arā sindrī, punā kāntō, kalchur anti naur pũp, oṇṭā kēter ād can biṛdantim Naigas gē cickā ra'ī, ās ā kēternum jōk ābdā tīkhil arā naur pũp u'idas, jharā arā arkhī jōk ābdā tīkhil guṅḍā, ibrā urmī ālon Naigas sapṛ'ādas antilē nēg nanā gē ōr nandas. Iṛbus idhī mākhā ond cirkhī amm punā aṛī nū ninddas arā jhakkrā gusan ãṛstādas. Mākhā bīrī nindkā amm aṛintā jōk battī hole ālar ānanr "idnā cēp jukkī manō," mundā aṛintā amm mal battī hole ālar ba'anar "idnā baggī cēp põeō." Naigas mund emdas antile nēg nanā gē ōr nandas. Urmintī mund Naigas jhakrā mann mūlī nū ābdā tīkhil guṅdan bīḍdas, antile ābdā tīkhilan aḍī mūnd jōk jōk khaṭṭdas arā u'idas, adin khēr pittī mūkhī, hole ālar kachnakhrnar "jhakkrā pattārā." Ā khōkhānū Naigas jhakkrā man mūlin isuṅg arā sindrī tuṅḍdas, pār mund ābdā mēran mannū pojdas idāto jhakkran punā kicrī kurṭādas, adin beñjdas, khōkhānū tān isuṅg sindrī kapṛē, end baṛi ẽõkh arā khebdā guṭhi nū ṭuḍurdas. Khēran asan eṛbdas arā Naigas gohrārdas arā ba'adas, "Anai jhakkrā paccō nīn kōṛē, kōṛem idnā cēp amm taikē, paddā eṛpā pallī, khal ukhṛī anti urmī khurjī pãjā nū dau ci'īkē;" antile urmī nād guṭhī gē oṇṭā oṇṭā khēr asanum eṛbdas. Punā aṛintā annutī Iṛbus suṛhī maṅḍī bit'ādas. Maṇḍī argī bi'inā gūṭī Naigas jok kheppar gane paddantā khūrī khūrī kuddas arā mukkar gē naur pũp khaṭdas, arā cālā gusan kirrdas, ennē Naigas kheppar gane assnum pāṛnum kēter arā pũp ho'odas anti mētarin suṛhī manḍī onā ē

ērāgē paddā kordas. Ennem ās arā kheppar pār mund paddā kānar barnar, kālō bar'ō bīrī ennē ḍaṅḍī pāṛnar :—

Sarindā gosāī sārem
Hiyō hī daldal hiyō hī,
Harē khaddī nanōt
Harē faggu nanōt
Hiyō hī daldal hiyō hī
Sarindā gosāī sārem
Innā khaddī kērā
Nēlā faggu kērā
Hiyō hī daldal hiyō hī.

Suṛhī manḍī bickā khōkhā nū nubb kā pañce ceplō guṭhiyar mund onnar, ā bīri Naigas urmī nād guṭhī gē khēr gahi umbalkhon arā suṛhī manḍin argdas, antile ormā kheppar onnar mōkhnar.

Bīṛī puttī khane ortos Naigasin pākdas arā eṛpā ondrdas, cālī nū ās gahi khedḍan Naignī nũṛī, anti ās eṛpā kōrdas. Aulam Naignī hõ paddantā ormā mukkar anti khaddargē taṅghai eṛpā nū manḍī bīt'ī arā ormārin ont'ī mōkht'ī darā khusmārt'ī. Anti putt bīrī Naigas taṅghai eṛpānū naur pũp kherrdas. Pairī bīrī ās ormā addiyar gahi eṛpantī ōr nanar gauror gahi eṛpā gūṭī naur pũp kherrnūtim kādas, ā bīrim mukkar Naigas anti Iṛbus gahi khedḍan nõḍnar arā ond auṛkā ābdā tīkhil arā oṇṭā dḥībā ci'inar, khane Naigas passtī nū injrdas pahẽ jok tīkhil arā pũp ās mukkar gē kirt'ādas, adin ār tamhai kēternū injrnar; ā bīrim Iṛbus mesgā maīyā amm tuṅḍdas adin mukkar taṅghai kēternū injrnar arā eṛpā maṅkhnar, ennē nannā tīle abṛar oṛgnar "em Naigas tartile dau khakkhdam." Naigas ibṛā urmī nēgcār naṅjkhacdas, khane taṅghai kēteran oṇṭā khēr eṛbdas arā taṅghai eṛpā ūlā okt'ādas, anti ād cān malā birdā gūṭī ās gahi eṛpānum ra'ī. Ennē ennē nēgcār nannātī Kuṛukhar oṛgnar "akkū urmī nād guṭhī taṅg'ā taṅg'ā aḍḍā nū ukkyā khēkhēl beñjrā." Ār taṅghai nalakh nanāgē ōr nannar, arā ba'anar "ui'ā khosā bihnī cãkh'ā, akkū endr elcnā hõ malā manō, onā mōkhā, kōṛē kōṛem ullan khepp'ā."

---

52. KURUKHAR GAHI KUṆḌĪ.

Kuṛukhar nid'im khe'enar hole aulam bassnar. Obā kā mātā tī khe'enar ārin māṅḍnar ci'inar, antile ciṛdī gali ār gahi mãṛan bassō bīrī kukkan khedḍ cappō tarā mannar arā bassnar, ulkā khōkhā nū kukk, khedḍ, khekkhā anti raggantā oṇṭā oṇṭā khocol pesnar. Mãṛan bāssnantī mund emt'ānar arā isuṅg khassnar kapṛenū sindrī tuṅḍnar anti bainū mandī arā dḥiba tiṅdnar. Paddantā ormā paccō mukkar jōk jōk khess keckā ālas kā ālī gahi cālī nū ondrnar arā ās kā adi gahi eṛpantī hõ jōk khess oth'rnar antile mãṛan kicrī bãcnar darā sãṛe nū ceḍnar darā masṛan gusan ho'onar, asan kaṅktī oṇṭā sarā kamnar darā mēdan bassnar. Kālō bīri jōk jōk khess pāb nū cãkhnutiṃ kānar. Eṛpantile mãṛan othrnar hole eṛpan ēgnar arā cindan binḍnar arā balin mucnar. Masṛā gusan ãṛsnar darā kaṅk maĩyā mãṛan u'inar, antile eṛpantā urbas pār mund keckas gahi baī nū cic tī dāgdas, khōkhānū goṭṭā mēdan oldnar. Masṛā gusan ḍiṅḍā kukkō, kā kukoe khaddar kā pellō alī guṭḥyar mal kānar. Mēd oldkā khōkhānū mukkar khedḍ khekkhā nōḍhornar darā eṛpā kirrnar. Balin tisignar arā ērnar eṛpā ūlā cindnū endr endr cambī manjā kā malā, cindnū ālar gahi kā berkhā gahi khedḍ cambin ēror hole ba'anar "īsin kā idin bis'hā guṭḥi kā nād mokhā," mundā cindnū mēr gahi cinhā ērnar khane orgnar kā "isin īdin Dharmē occā." Mētar hõ khōkhānū eṛpā barnar, asan ār keckā ālas kā alī gahi nāmētī oṇṭā kissan piṭnar arā adi gahi jōk ahṛan pannpīk gane mocnar arā eṛpā balī gusan maṅḍnar. Paddantā ormā mukkar pacbā āl tīkhīl ondrnar. Mētar muṅd goteṅg ciṭkhā atkhā tī oṇṭā dhukṛī ojnar ayā oṇṭā kā munḍōṭe iṅjō arā kaṭikunā baṅgur arā manī sajnar anti jōk goṭmāsin pūkhnar arā manḍī gane abṛan mund gotaṅg patgālī nū khaṭnar arā kēternū u'inar arā khocol pesā kālō bīrī mãsṛā gusan ho'onar daṛā kukk tarā u'inar ci'inar, mãsṛā kālōbīrī pacbā āl tīkhilan cĩkhnum kānar. Keckar gahi urmī pōrentā oṇṭā oṇṭā khocol pesar punā saṅjgī nū u'inar, antile eṛpā gahi khōkhā tartā cankhī gusan maṅḍnar. Khocolan kũḍī nū argī huḍāba'anā guṭī ullā ullā khocol maṅḍkā aḍḍā gusan ond khētā manḍī ãṛsta'anar. Cīrdī khocolan ār kũḍī nū huḍāba'anar. Kurukhar cirdī galī keckā ālar gahi anti Pūsē candō beñjā gahi nēg nannar. Kurukhar oṛgnaṛ kā keckā ālar gahi khocolan kũḍī nū argī huḍāba'anā gūṭī

erpā arā ālar sottrā mañjkar be'enar, aũti beñjantī mund ārgē nemhā mannā cār ra'ī. Khocolan kũḍī nū ho'onā gahi nēg ennē nannar, maṅḍkā punā sañjgin othrnar arā adin pũp mejhnar, anti asmā kuḍnar arā atti pūn kamnar darā adin atta'anar antile khocolan kũḍī nū etta'āgē assnum pārnum khocol gahi sañjgin nalta'anutim kānar. Umdā mund kũḍin ēgnar, balkā amm ēchnar astā cācānū siṅdrī tūḍnar arā aḍḍan nemhā nannar anti khocolan huḍāba'anar. Ibrā urmī nēg gā keckā ālarin pacbā ālar gusan ãṛsta'agē Kuṛukhar nannar. Kũḍī khāṛnū kā nālnū kamckā ra'ī. Nē tamhai addi paddā nū malkar ār tamhai keckā ālar gahi khocolan adi paddantā kũḍī nū ãṛsta'anar. Pahẽ akkū tamhai ra'anā paddānum addiyar gustile aḍḍā khēṅdā khēṅdā abgam ālar tamāgē kũḍī kamnar. Ī nēg nanō bīrī hõ kharā baggē onnā arā mōkhnā manī.

E.—RIDDLES = AKHNĀ KATHĀ.

No. 1.

Pandrah bhair ra'acar, ār gusan oṇṭā asmā ra'acā, adin caudā bhair ugin kocā mokhar darā kōhasgẽ phin sausem cicar, endrā talī ? Candō.

No. 2.

Oṇṭā ālī oṇṭādim khadnum paccī; endr talī ? Kērā.

No. 3.

Oṇṭā kukkos kundras, khane cār tḥur khedḍ ra'acā, jõkh manjās, khane eṇḍ khedḍ manjā, pacgī manjas, khane muṅd khedḍ manjā. Ālas.

No. 4.

Ūlā kukk darā maiyã panjrā, adi maiyã ērā poṭṭā. Carkhā.

No. 5.

Kiyā ṭhaṭhrā, maiyā̃ hõ ṭhaṭhrā, maj'hīnū nālī mokhāra paṭhrū. Kiorī essnā ḍoṅgī.

No. 6.

Koṅkṛō boṅkṛō dasse bhair ārgē kukk malā darā kūlnū bai ra'i. Kakrō.

No. 7.

Taṅgyō bhaku'ā taṅgdā ṭhaku'ā. Magī.

No. 8.

Khoṭka khasī, merkhā tarā mēn īrī. Khess nāṛā.

No. 9.

Nannā paddānū cic lagyā, nannā paddānū mojkhā cu'ī, nannā paddānū gohār nannar. Endr talī? Hukkā.

No. 10.

Ontā ālas taṅghai ālō nū cio lagābācas darā alkhdas: akkū eṅgāgē ḍhibā khakhrō. Kumb'har.

No. 11.

Ālarin īrī kī balin mucī. Ghuṅghī.

No. 12.

Ujō bīrī oṇṭā nāme, piṭkantī sahasr nāme. Endr talī? Bā̃s.

No. 13.

Ulā ahṛā bahrī poṭṭā. Mōṛā.

No. 14.

Ulā khāmī bahrī kāth korōbā. Guṅgū.

No. 15.

Oṇṭā pũp ullā bīrī dolkh dolkhī, mākhā bīrī bindri'ī. Endr rāi? Piṭrī.

No. 16.

Oṇṭā pũp ullā bīrī bithrārī, mākhā bīrī domphi'ī. Kullā.

No. 17.

Oṇṭā mann nū bāgrkādim bāgrkā. Kōrnjõ.

No. 18.

Ort kukkos pairī bīrim duban maṅdas, kukk cappō bīrī urkhdas. Endr râi? Osgī.

No. 19.

Ort kukkosin pāknar khane cīkhdas, kīdnar khane chachem ra'adas Endr talī? Dhãk.

No. 20.

Ort kukoe ir'rī nippī kī collā nū ukkī ra'ī. Endér? Bāgarkā.

No. 21.

Ort kukkos kōhā sauṅgiā, khōb jōr uiyu ālarin hõ patkādas. Nē taldas? Bōṛ'ē.

No. 22.

Ort kukkos koṅkō soṭṭan ceḍkas kuddas. Ēkam ortas? Allā kholā.

No. 23.

Ort bēl kukkos endran hõ malā sahdas. Nē hēkdas? Khann.

No. 24.

Urmī pũpantī ekdā sobhi'ī? Kicrī.

No. 25.

Kālō bīrī kērā, bar'ā pullī. Endēr rai? Cār.

No. 26.

Kālō bīrī khaikī kāī, bar'ō bīrī dḥirdhirkī bar'ī. Endr talī? Aṛī.

No. 27.

Khackā kaṅkaṅtī amm pajhrār'ī. Kōlhū.

No. 28.

Cughuī Cughuī coṅgnā kukk maíyā̃ fudnā atkhā kītan. Nē akh'ī? Nerr.

No. 29.

Chipī chipī amm nū gisō iṅjō ufṛār'ī. Faṭkhā.

No. 30.

"Nīn isānīm ra'ā, ēn rājī kuddā kādan." Ennē nē bā'ī? Cambī.

No. 31.

Bēlas gahi barchan nē dhara'ā oṅgō? Cic.

No. 32.

Muṭhī nū sam'ī, muṭhī nū malā sam'ī. Endr ra'i? Kullā.

No. 33.

Mokhārō khasī gahi paṅḍrū ahṛā. Adin akhdar? Māsī.

PART II.

SONGS=DAṆḌĪ.

1. SARHŪL JĀTRĀ GAHI DAṆḌI.

No. 1.

Dhīrem cũjoe Corēyā pellō
Mētās niṅgan bhokṛoṅtī ērdas
Pairī bīrī Corēyā pellō
Mētas niṅgan bhokṛontī ērdas.

No. 2.

Dhīrem ṭhokā gisō chailā
Mainā pellō niṅghai ērāla'ī
Pairī bīrī ṭhokā gisō chailā
Mainā pellō niṅghai erāla'ī.

No. 3.

Dhīrem ṭhokoe bhejolī gō
Dhūlī ṛĩṛõ argālaggī
Paīri bīrī bhejolī gō
Dhūlī ṛĩṛõ argālaggī.

No. 4.

Nanē nanē pōk arkhā
Jīyā niṅghain koe pōso'e kā mal'ā ?
Pairī bīrī pōk arkhā
Jīyā niṅghain koe pōs'oe kā mal'ā ?

No. 5.

Nannar gahi maṇḍī kōṛē kā koe
Partā heddēnū nari'ālagdī
Pairī bīrī kōṛē kā koe
Partā maīyā nari'ālagdī.

No. 6.

Namāge cãuar khenḍā kēras
Iklā malā iklā bar'os
Kalkattā cãuar khenḍā kēras
Iklā malā iklā bar'os.

No. 7.

Namāgē paggā mallā tā
Namāgē paggā bandīdim ra'ī
Pairī bīrī paggā mallā tā
Namāgē bandī paggādim ra'ī.

No. 8.

Namā hõ kōrā kēras
Iklā baro's iklā malā
Nannar gahi āsē nan'ēn
Iklā malā iklā bar'os.

No. 9.

Nalakhan nanā koe laṅḍī pellō
Huduṛ huduṛā nū kīrā bar'ālagī
Pairī bīrī kōe lañḍī pellō
Huduṛ huduṛā nū kīṛā bar'ālagī.

No. 10.

Namāgē beñjroe koe
Diṅḍā pellon bhejjā dhar'oe
Pairī bīrī beñjroe
Diñḍā pellon bhejjā dhar'oe.

No. 11.

Nāmē jagarkī kundī pellō
Niṅg mētāsin cullō tī lauckī
Hai khaddī pairī kundī pellō
Niṅg mētasin cullō tī lauckī.

No. 12.

Nāsgō gahi punā kicrī
Pokoe põḍoe manālagī
Bhejjā bēcō bīrī tokoe
Pokoe põḍoe manālagī.

No. 13.

Niṅgan ērēdan ērēdan
Malā etherdae eksan ra'adae
Bhejjā bēcāgē ērēdan ērēdan
Malā etherdae eksan ra'adae ?

No. 14.

Niṅgan koe niṅgiyō
Kuhū lekh'ā jogābā'ī
Jõkhar gē niṅgiyō
Kuhū lekh'ā jogābā'ī.

No. 15.

Niṅgāgē erkhō, nāṛī kūr'ī
Eṅgāgē erkhō, kollam laggī
Pairī bīrī erkhō, nāṛī kūr'ī
Eṅgāgē erkhō, kollam laggī.

No. 16.

Niṅgyō koe pellō saihā nanjā
Ṭhaṭherā balī nū sindirī ra'ī
Pairī bīrī saihā nanjā
Ṭhaṭherā balī nū sindirī ra'ī.

No. 17.

Niṅgiyō, paccō kecā darā kērā kō
Niṅgāgē deõṛā, nēhõ tihā malā nannar
Pairī bīrī keccā darā kērā kō
Niṅgāgē deõṛā, nēhõ tihā malā nannar.

No. 18.

Niṅgiyō pellō kharā rijhābā'ī
Bijim'ta bhejā dhamesā laggī
Pairī bīrī kharā rijhābā'ī
Bijim'tā bhejā dhamesā laggī.

No. 19.

Niṅgiyō hole kēbō koe
Nimbas hole mugarā tī lauos
Pairī bīrī kēbō koe
Nimbas hole mugarā tī lauos.

No. 20.

Niṅgis khedō do ayāṅg
Tūsā kērā darā malam bar'ī
Aṛin khuṭiyā do ayāṅg
Tūsā kērā darā malam bar'ī.

No. 21.

Niṅghai eṛpā raṅḍī paccō
Niṅghai eṛpā nū kharā joro manī
Nannā mēt nanna raṅḍī paccō
Niṅghai eṛpā nū kharā joro manī.

No. 22.

Niṅghai dulhas koe pellō
Terhai barsī nū paredālagdas
Dhirijā nanai koe pellō
Caudhai barsī nū paredālagdas.

No. 23.

Niṅghai pārikān pellō paṛiyā
Polloe ko'e dharnā muṇḍṛī pāṛā
Pairī bīrī dharnā muṇḍṛī pāṛā
Niṅghai pāṛikan pellō paṛiyā

No. 24.

Niṅghai mukkā pareā manī kō
Nīn mētāyō muguran dhār'ā
Pairī bīrī pareā manī kō
Nīn urbāyō muguran dhar'ā.

No. 25.

Nīn urbāyō bōṛ'ē jharā ondae
Kaṛāpī gamak bar'ā laggī
Pairī bīrī bōṛ'ē jharā ondae
Kaṛāpī gamak bar'ālaggī.

No. 26.

Nīn kō mahtō jõkhai
Niṅghai dharnā pellon siṅgār nanā
Pairī bīrī mahtō jõkhai
Niṅghai dharnā pellon siṅgār nanā.

No. 27.

Nīn koe beñjerkā pellō
Nīn koe munugā khaṛāgē kādī
Pairī bīrī beñjerkā pellō
Khuṛtī bīrī munugā khaṛā'gē kādī.

No. 28.

Nīn guīram cāl malā nandai
Khane bēkār ekan laggī
Pairī bīrī cāl malā nandai
Khane bēkār ekan laggī.

No. 29.

Nīn chailā kōṛā kādai
Niṅghai dharnā pellon nē siṅgār nanō
Pairī bīrī chailā kōṛā kādai
Niṅghai dharnā pellon nē siṅgār nanō.

No. 30.

Nīn bhaiyā rē khūrī ra'adai
Pellō niṅghai ākhṛā nū ēralaggī
Pairī bīrī khūrī nū ra'adai
Pellō niṅghai ākhṛā nū eralaggī.

No. 31.

Nīn bhaiyā hãsā pōsdai
Hãsā niṅghai ghurrī okkālaggī
Pairī bīrī hãsā pōsdai
Hãsā niṅghai ghurrī okkālaggī.

No. 32.

Nundim khōrē dimbō bōhā
Pellō maiyā hilō ḍōlō manī
Pairī bīrī dimbō bōhā
Pellō maiyā hilō ḍōlō manī.

No. 33.

Nēkā talī ko guṅgū jaunī
Nēkā talī ko raṇḍī pellō
Pairī bīrī nēkā talī guṅgū jaunī
Nēkā talī ko raṇḍī pellō.

No. 34.

Ān khadarō baredar
Cāli nū tiriyō ra'i
Jõkhar pellor baredar
Cāli nū tiriyo ra'i.

No. 35.

Nēkāgē uiyā kādai
Nēkāgē khosā kādai
Niṅgiyō nimbā malā beñjor
Nēkāgē khosā kādai.

No. 36.

Nēkhai mokhārō mankhā
Bēlas gahi hajurē piṭar'ālaggī
Namhai mokhārō mankhā
Bēlas gahi hajurē piṭar'ālaggī.

No. 37.

Paciyas ba'adī koe khayā rõyrā pellō
Lauon pellō cepetē nanon
Pairī bīrī koe khayā rõyrā pellō
Dhīrem lauon koe cepetē nanon.

No. 38.

Pachī rē gōlā naḍḍō
Goṅdrī biyan tirikhālaggī
Hāy dharmē ender nanon
Goṅdrī biyan tirikhālaggī.

No. 39.

Paṅḍrū khākhā mokhārō bakilā
Ekesan beddoe paṅḍrī pellō?
Pairī bīrī mokhārō bakilā
Ekesan beddoe paṅḍrī pellō?

No. 40.

Paṭran kībā laucā
Pellōgē dau bana'ālaggī
Pairī bīrī kībā laucā
Pellō gē dau bana'ālaggī.

No. 41.

Pāṛā cī to koe Murtō pellō
Ḍaṅḍin menoe arā dhīrem ṭhokoe
Bhejjā bēoo bīrī ḍaṅḍī menoe
Anti dhīrem ṭhokoe.

No. 42.

Pārus gahi rōbā īd'ā
Pellō ambkkē kālā
Bhejjā bēcō bīrī malā dhardas
Pārus gahi rōbā īd'ā ambkē kālā.

No. 43.

Punā khaiyan ullā mākhā
Hai rē bhosõḍī parmālaggī
Pairī bīrī ullā mākhā
Hai rē bhosõḍī parmālaggī.

---

2. CIRDĪ ḌAṆDĪ.

No. 1.

Kōṛā rājī kerkai kō
Bujhur bujhur jīyā kalpālaggī
Pairī bīrī kerkai malam bardai
Bujhur bujhur jīyā kalpālaggī.

No. 2.

Kōṛe kōṛe ḍaṇḍin pāṛā kō pāṛū
Pacbāl ērāgē kālot
Mal kōṛē ḍaṇḍin pāṛā kō pāṛū
Pacbāl ērāgē kālot.

No. 3.

Koṅklō koe pellō rōbā īd'ā kērā
Bakilā lekh'ā layā koyā manī
Sāban Bhādō rōbā īd'ā kērā
Bakilā lekh'ā layā koyā manī.

No. 4.

Koroñjō pũpan kuṛdī koe
Ekā lekh'ā rijhubar mandī
Kēter kẽsō bīrī kuṛdī
Ekā lekh'ā rijhubar mandī.

No. 5.

Koroṅjō mann nū
Teteṅgā aregālaggī
Mai kukoe kholānim dhareeā
Teteṅgā aregālaggī.

No. 6.

Khatardī hole khatar ṭaṭkhā
Malā hole kirim bi'ōn
Pairī bīrī khatar ṭaṭkhā
Malā hole kirim bi'ōn.

No. 7.

Khaddī caṅdō ēdā koe pellō
Naur pũp tilāīdim raī
Pairī bīrī ēdā koe pellō
Naur pũp tilāīdim ra'ī.

No. 8.

Khāṛ nū onṭā iṅjon koe
Kirkirā munjiyā mokhā
Bār ēroe cẽḍā pellō
Kirkirā munjiyā mokhā.

No. 9.

Khūrī khūrī pellō man beddā kādī
Man niṅghai pellō kõḍā nū raī
Mētaṅgū pellō man beddā kādī
Man niṅghai pellō kõḍā nū ra'ī.

No. 10.

Khedḍantā dhūlin kheter koe
Niṅgyō kharā kēbālaggī
Nimbās gā malā kēbdas
Niṅgyō khara kēbālaggī.

No. 11.

Khōkhā tarā ambā bēcā ambā hō
Jiyā eṅghai pellō bēkār ekan laggī
Pairī bīrī pellō biedī koe
Jiyā eṅghai pellō bēkār ekan laggī.

No. 12.

Khōkhā tarā pellō bīcī kā
Karrī ghōṛō lekh'ā lathar'ālaggī
Bīṛī argō bīrī bīcī kā
Karrī ghōṛō lekh'ā lathar'ālaggī.

No. 13.

Gaṅgā tīrē nān koe pellō
Nāṛī kōrnā niṅghai kōṛē manō
Pairī bīrī nān koe pellō
Nāṛī kōrnā niṅghai kōṛē manō.

No. 14.

Barekē barekē ba'adai jurī
Bardan khane Jhariyā ka'adai
Hē pairī bīrī ba'adai jurī
Bardan khane Jhariyā ka'adai.

No. 15.

Bar to koe bannā kicrī pellō
Bar to koe bhejjā janū tōkto'on
Jātrā pairī bannā kicrī pellō
Bar to koe bhejjā janu tōkto'on.

No. 16.

Bar to koe bhejjā dhardan
Khekkā dharnāgē ender manō
He pairī bīrī bhejjā dhardan
Khekkhā dharnāgē ender manō.

No. 17.

Bās'ī gulaīcī pũp
Dhīrem nukar'ālaggī
Pairī bīrī argō bīrī
Dhīrem nukar'ālaggī.

No. 18.

Biṇḍo bīsiyā biṇḍō bīsiyā
Manekhā khendāgē kālī
Pairī bīrī biṇḍō bīsiyā
Manekhā khendāgē kālī.

No. 19.

Bīārkhō machindar dēōtā
Kaṇḍō lekh'ā urukhālaggī
Kāl pellō ērāgē kāl koe
Kaṇḍō lekh'ā urukhālaggī.

No. 20.

Bēcā gā cickat bhāī
Naṅgāgē nē maṇḍī ci'ō
Pairī bīrī bickat bhāī
Naṅgā gē nē maṇḍī ci'ō.

No. 21.

Boṅgā boṅgā pellō naihar kādī
Ayōdular pellō ēõ ullā ra'ō
Sāsudulār pellō janm jugā
Ayōdulār pellō ēõ ullā ra'ō.

No. 22.

Boṅgoe koe laṅdī pellō
Telg'ae khaṇḍā tī launar
Hairē pairī bīrī laṇḍī pellō
Telg'ae khaṇḍā tī launar.

No. 23.

Bolō bīrī uiyā kādai
Hilō ḍōlō namboe manā
Saban Bhādō uiyā kādai
Hilō ḍōlō namboe manā.

No. 24.

Bhāiyā bahin urkhar
Sirā sītā nālē num ra'anar
Kaṅkrō latā erpā
Sirā sitā nālē num ra'anar.

No. 25.

Bhallem kirā bicā pellō
Bhallem sotorā manjkī
Mānim khūrī kuddā kādī
Bhallem sotorā manjkī.

No. 26.

Bhaũrō beddā nū koe
Jhiṅgā pũp kanyā annem ra'ī
Ērā ērā pāhī nānā
Jhiṅgā pũp kanyā annem raī.

No. 27.

Pāhī nanjkā ḍhibā kiriyā
Mãṛā niṅghai olan koe ṭahilō pellō
Pairī bīrī ḍhibā kiriyā
Mãṛā niṅghai olan koe ṭahilō pellō.

No. 28.

Mukkān pakkā lauā bhaiyā
Mukkā bhaifuṭ nanālaggī
Ayaṅgan ambā kēbā bhaiyā
Kharā khilpat pōsālaggī.

No. 29.

Musuṛ kūṭā lauālagnar
Hairē dadā eksan ra'adai
Pairī bīrī lauālagnar
Hairē dadā eksan ra'adai.

No. 30.

Mokhārā kicrī mokhrārdai
Hairē bhaiyā rē cinhā hõ polkan
Rājī kīṛā nū mokhrārdai
Hairē bhaiyā rē cinhā hõ polkan.

No. 31.

Ratā jhiṅgā panjā hole
Mukkā mēt khoyāgē kānar
Pairī bīrī panjā hole
Mukkā met khoyāgē kālor.

No. 32.

Bhutaṅglō amkhī bēk malā
Pellō gahi panjerā bilicālaggī
Pairī bīrī bēk malkā
Pellō gahi panjerā bilicālaggī.

No. 33.

Bhejjā dhar'āgē jõkhan ba'adai
Ugutan ṭhok'āgē baledan ba'adai
Khūṛtī bīrī jõkhan ba'adai
Ugutan ṭhok'āgē baledan ba'adai.

No. 34.

Bhejjā dharackā pellon bhalē bichrkai
Dhanī niṅghai bēṛā kō eõ ullā ra'ō
Pairī bīrī pellon bhalē bichirkai
Dhanī niṅghai bēṛā kō eõ ullā ra'ō.

No. 35.

Raf rafrā gulaicī buiyā
Pellō maĩyā hilō dōlō manī
Ērā khanem jiyā sal'ī
Pellō maĩyā hilō dōlō manī.

No. 36.

Rājī gahi bēlas koe
Hāthī maĩyā cauran koe dhuk'ālagdas
Hairē rājī ērā urkhas koe
Hāthī maĩyā cauran koe dhuk'ālagdas.

No. 37.

Rim rimra'ā biṛ'ālaggī
Pellōgē ammōnkā laggī
Pairī bīrī biṛ'ālaggī
Pellōgē ammōnkā laggī.

No. 38.

Gudlū panjā bēṛā manjā
Pellō gahi captā nukra'ālaggī
Pairī bīrī bēṛā manjā
Pellō gahi captā nukr'ālaggī.

No. 39.

Gollāsin bēlāsin
Bhũsuṇḍī parmālaggī
Pairī bīrī bēlāsin
Bhũsuṇḍī parmālaggī.

No. 40.

Gauṛīyāsin hēār lauā
Surlī nū nādan rasāba'adas
Pairī bīrī hēār lauā
Surlī nū nādan rasāba'adas.

No. 41.

Cān mund bhejjā dharcas
Idnāgā jōkhas lajera'ālagdas
Pairī bīrī bhejjā dharcas
Khuṛtī bīrī jōkhas lajera'ālagdas.

No. 42.

Cālī balī nū ambā pāhī nanā
Cālī balī bēkār ekan laggī.
Cālī balī nū ḍhībā kirriyā
Cālī balī nū bēkār ekan laggī.

No. 43.

Ciā campā muddin eṅghain
Ender ender sasurār kādan
Jharā mallā gunḍā mallā
Ender ender sasurār kādan ?

No. 44.

Ciō ciō malā ciō
Kalā to kō samdin menar barā
Boṛ'ē ciō maṇḍī ciō
Kalā to kō samdin menar barā.

No. 45.

Cūjā kālō bīrī loslosordī
Bhejjā bēcō bīrī jhamjham'arā ṭhokdī
Pairī bīrī koe loslosordī
Bhejjā bēcō bīrī jhamjham'arā ṭhokdī.

No. 46.

Cũjā laṇḍī tī boṅgā darā kērā
Laṇḍī pellō gē nē maṇḍī ciō
Pairī bīrī boṅgā darā kērā
Laṇḍī pellō gē nē maṇḍī ciō.

No. 47.

Ceṇḍā jõkhas bara'ālagdas
Kaṭṭū ci'ī koe karkõyā pellō
Pairī bīrī bara'ālagdas
Kaṭṭū ci'ī koe karkõyā pellō.

No. 48.

Ceṇḍā pellō pārā pullī koe
Kaṭrārā pellō kō nitkī pārī
Pairī bīrī pārā pullī koe
Kaṭrārā pellō nitkī pārī.

No. 49.

Ceblō dahuṛā cirō cilpī
Mainā juṛō nū bilicālaggī
Pairī bīrī cirō cilpī
Mainā juṛō nū bilicālaggī.

No. 50.

Cō koe boṅg koe bariyār pellō
Coṭṭō aḍḍō tirikhālaggī
Pairī bīrī bariyār pellō
Coṭṭo aḍḍō tirikhālaggī.

No. 51.

Cō pellō cũjā kāl koe
Hardī raṅgā bīṛī gā aregālaggī
Pairī bīrī cũjā kāl koe
Hardī raṅgā bīṛī gā aregālaggī.

No. 52.

Cō pellō cũjjāgē kalai khēr cīkhālaggī
Uḍḍū nū khess kõṛā nū man ra'ī
Cō pellō bijiyā khēr cīkhālaggī
Cō pellō cũjjā gē kalai bīṛī argnā gūṭī cūtkīdim ra'oe?

No. 53.

Caũrā ba'adī koe caũrā manekhā lekh'ā
Dhīrem dhames'ā laggī
Jõkhas lekh'ā ba'adī koe caũṛā manekha lekh'ā
Dhīrem dhamesa'ā laggī.

No. 54.

Chāchem kalā barā bhāī
Pellō kõṛā nū ra'ī
Pairī bīrī kalā barā bhāī
Pellō kõṛā nū r'aī.

No. 55.

Sanni ekan dimbō pellō
Jīyan eṅghain patiyārālaggī.
Bhāī bhejjā malā dharnāgē
Jīyan eṅghain patiyārālaggī.

No. 56.

Sanni bhaiyā rallin urū kheṅdoe
Kā mukkan urū kheṅdoe
Rājī kīrā rallin urū kheṅdoe
Kā mukkan urū kheṅdoe.

No. 57.

Jatrā ṭoṅkā nū bhaiyā rē
Jõkhas jhikā tīrā nandas
Pellō gahi bāgrkā khattrā
Jõkhas jhikā tīrā nandas.

No. 58.

Janī sikār bara'ālaggī
Kissan mōkhoe hē cēḍā pellō
Pairī bīrī bara'ālaggī
Kissan mōkhoe hē cēḍā pellō.

No. 59.

Jīno jīno koe ṭhikārī nū ra'ī
Coppō injō koe jaṛpā nū ra'ī
Pairī bīrī koe ṭhikārī num ra'ī
Coppō injō koe jaṛpā num ra'ī.

No. 60.

Jūṛī jūṛī nōl khañjā
Oṇṭā cī to koe tuhilā kam'on
Pairī bīri nōl khañjā
Oṇṭā cī to koe tuhilā kam'on.

No. 61.

Jūṛī jūṛī bhejjā bēc'ēn
Beñjrkā mētas gandhūp nanālagdas.
Satte gōṭā ḍaliyā kērā
Beñjrkā mētas gandhūp nanālagdas.

No. 62.

Jõkhāsin mãyā nandī
Niṅg mētasin mãyā malā nandī
Khuṛtī bīrī mãyā nandī
Luhāṛī bīrī mãyā malā nandī.

No. 63.

Jhiko jõkhae uiyā baldai
Pellō gane maserat nandai
Pairī bīrī uiyā baldai
Khuṛtī bīrī maserat nandai.

No. 64.

Diṅḍā gūṭī cikan man'oe
Pisā gā pellō ropoṛō manoe
Pairī bīrī cikan man'oe
Pisā gā pellō ropoṛō manoe.

No. 65.

Dimbō bōhā nambā caḍ'ā
Oṇd ullā kharā nalakh bar'ō
Pairī bīrī ambā caḍ'ā
Ond ullā kharā nalakh bar'ō.

No. 66.

Dombō madgī dō ayaṅg
Rāsē rāsērā khatera'ālaggī
Bēṛā kērā dō ayaṅg
Rāsē rāsērā khatera'ālaggī.

No. 67.

Taṅg mētas kōṛā kēras
Taṅg mukkā bhejjā bēcālaggī
Pairī bīrī kōrā kēras
Khuṛtī bīrī bhejjā bēcālaggī.

No. 68.

Tīle tīle hō'ā bardai
Malā taiyon harō eṅgdan kalp'ālagdai
Pairī bīrī hō'ā bardai
Malā taiyon harō eṅgdan kalp'ālagdai.

No. 69.

Tūsā ḍahrentī bhalū cōcā
Biṅḍō bhokoṛoṅtī īrdī koe pellō.
Pairī bīrī bhalū cōcā
Biṅḍō bhok·ṛontī īrdī koe pellō.

3. KARAM DAṆDĪ.

No. 1.

Akkun jōṛī cotor koe ba'adai
Pisā jōṛī barākē ba'adai
Khanḍiyan attā'oe barekan jhaproe
Kullātī ohārī nanoe.

No. 2.

Asār Sāban nū cēp põeyī
Ender hõ mal ithrī khēkhēl nū
Eõ kōḍẽ khāṛ baṛa'ālaggī
Khāṛan kaṭṭā gē pollot.

No. 3.

Ēn malā kāon koe cēḍā, bhariyā
Ēn malā kāon koe kum'ā, bhariyā
Jõkhāsin te'yo'e cẽḍā, bhariyā
Pellō niṅghain teyoe kum'ā, bhariyā
Jōṛā jōṛā kālon cḍā, bhariyā
Jōṛā jōṛā kālon kum'ā, bhariyā.

No. 4.

Karam bēcō bīrī maḷā bardai
Jhapī bēcō bīrī gotta'ā nandai
Nēḍ pellō mānō hole kuṛiyā khāpoe
Diṅḍā bēṛā niṅghai nēõ ullā ra'ō
Gucā koe pellō nadā ērā kālot
Diṅḍā bēṛā rijhan baldas ba'adī.

No. 5.

Kāl koe kāl maĩ baṛiyam taidan
Kāl koe kāl maĩ bariyam taidan
Karam gē barkē ba'adan
Karam gē barkē ba'adan
Kāl koe kāl maĩ baṛiyam taidan
Kāl koe kāl maĩ baṛiyam taidan
Jitiyāgē barkē ba'adan
Jitiyāgē barkē ba'adan.
Bar'ā gā bar'on dadā naiyō babā kēbor
Bar'ā gā bar'on dadā naiyō babā kēbor
Nē niṅgan dhirjā nanor
Nē niṅgan karjā nanor.

No. 6.

Kahu rē khākhā kahu rē khākhā.
Gudlun mūkhdī gudlun mūkhdī
Sonā gahi ṭaḍē rūpā gahi mancī
Okkon arā khendo'on.

No. 7.

Kahu rē khākhā khessan eṅghain mōkhdī
Kahu rē khākhā gudlun eṅghain mōkhdī
Khēdā koe maĩ gō bār'hai hāth dāṅgtī
Khēdā koe maĩ gō tēr'hai hāth dāṅgtī
Khēdā koe maĩ bār'hai hāth dāṅgtī.
Khessan eṅghain mūkhī
Khēdā koe khēdā maĩ bar'hai hāth dāṅgtī
Khēdā koe khēdā maĩ tēr'hai hāth dāṅgtī
Bārhai hāth dāṅgtī
Irkīdim khēdā tēr'hai hāth dāṅgtī
Nitkīdim khēdā.

No. 8.

Kālō bīrī īrkam khaikā khāṛ
Kirrō bīrī eṅdiṁ khāṛ nindyā
Ondā sẽyam keõṭā eṅghai sonā gahi muddin ci'adan
Eṅgan kaṭ'ta'ar ci'ā.
Malā ho'on muddin niman kaṭto'on.

No. 9.

Kūl kīṛan bujharkī koe aṅglō pellō aṅgalki ra'adī
Pairī bīrī koe aṅglō aṅgalkī ra'adī
Kuhuṛ kuhuṛ uiyā kādan koe
Dalai dalai amm ho'okē
Amm naṅgā maṅdī ho'okē koe
Karmā nū bēk marcā
Pairī bīrī uiyā kādan koe
Aṛti bīrī amm ho'okē
Amm naṅgā manḍī ho'okē koe
Kaṛmā nū bēk marcā.

No. 10.

Khūrī kādai sagrī khūrī kādai
Pellō khūrī ambkē kālā
Pellō khūrī ambkē kālā
Pellō khūrī nū gā alkhnā dumbī manī
Pellō khūrī ambkē kālā
Pellō khūrī ambkē kālā.

No. 11.

Khēl khendoe Lalu bhaiyā rē
Mukkā ra'anā lekhā laggō
Khēl khoṭro'ō Lalu bhaiyā rē
Mukkā kerkā lekhā laggō laggō.

No. 12.

Guc koe pellō nad ērā kālot
Diṅḍā bēṛā niṅghai ēõ ullā ra'ō
Jõkh mēt koe guṅgū kam'ā balī
Pacbāl gusanim kāloe
Pacbāl gusanim kāloe.

No. 13.

Cāriyō kõḍā cēp gā pũĩ'ī
Nam gusan iklam malā pũĩ'ī
Ender gē cēp iklam malā pũĩ'ī
Badālī iklam malā murrī
Eṅdergē badālī iklam malā murrdī
Mūkhā iklam malā cĩkhī
Ender gē mūkhā iklam malā cĩkhdī
Ḍoḍō nunkhā gem biddī.

No. 14.

Jhiṭir jhiṭir cēp gā bar'ī
Hairē jūṛī eksan ra'ot
Hairē juṛī eksan ra'ot
Khaṅdiyan aṭṭot barkan jhapro'ot
Kullātī nohārī manot,
Kullātī nohārī manot.

No. 15.

Gucai koe ba'adan
Cotor ko ba'adī
Pisā juṛī barkē ba'adī
Pisa juṛī barkē ba'adī
Cūtā hõ cūtōt ; khandrā'a hõ khandro'ōt
Anti janu dhiyā (hani) manō.

No. 16.

Nayō gē guṅgū babasgē kullā
Kullā tī rōbā nīd'ā malā ban'ī
Bijā put'ā cēp gā põĭ'ī
Ēn ender nanon nīn ender nanoe
Dharmē ī dasā nanjā namā nē maṅḍī ci'ō
Khaddāsin ērēn khaddan hõ̃ ērēn
Ēnim ender nanon
Tambas hõ̃ kēras darkas
Khaddar hõ̃ kalbalarnar.

No. 17.

Niṅgan dadā ba'ālakkan hō
Nīnim purukhā manjkai
Nīn ekā tarā hō ēn ekā tarā
Dharmē ennē dasā nanjā.

No. 18.

Bichra'ā kō bichra'ā juṛī
Baṛid eṅghai khacra'ā laggī
Baṛid eṅghai khacráā laggī.
Bichra'ā gā bichro'on juṛī
Hairē eṅghai dasā dim mallā
Hairē eṅghai dasā dim mallā.

No. 19.

Bichirā bhaiyā bichirā kō
Pun khocol bhaiyā khacerā laggī
Ayō hõ̃ mallā babā hõ̃ mallā
Dharmē hõ̃ mallā conhā nannī
Ohārī malkar dehārī malkar
Dharmē hõ̃ mallā conhā nannī
Kũár bārī ambiyar kī kērar
Dharmē hõ̃ mallā conhā nannī.

No. 20.

Boṅgā pellō naihār kā'oe
Nayō dular niṅghai nēõ ullā ra'ō
Nayō dular niṅghai nēõ ullā ra'ō.
Malam ra'oe pellō naḍḍo keddal kālō
Pañcē rupaiyā dālī nēõ ullā ra'ō.
Nayō dulār niṅghai nēõ ullā ra'ō
Nīn pellō ra'oe ēn jõkh ra'on
Nayō dulār niṅghai nēõ ullā ra'ō
Nayō dulār niṅghai nēõ ullā ra'ō.

No. 21.

Rājī nū koe cēpgā pũi'ī
Naṅgusan jhalā malā nanī
Naṅgusan jhalā malā nanī
Nīn purab tarā ēn pachim tarā
Dharmē ī dasā nanjā
Nīn pel ēn jõkh ra'on
Jogā jogī ullā dim kālō.
Jogā jogī ullā dim kālō.

No. 22.

Khēl khoṭorkā dḥiban cẽḍē cī koe
Jõkhar kharam dhirābānar
Cẽḍā cẽḍā jõkhārin pai'īk lagāba'ānar
Pacgī jõkhar ne'okhtārā barnar.

No. 23.

Ān koe raṅḍī paccō
Taṅgdā kom arkhan mōkhdī ;
Ghōṛā lekh'ā khandardī, cuñjā lassā baldan ba'adī,
Bīrī bīrī kom arkhan mōkhdī
Ghōṛō lekhā khaṅdardī, cuñjā lassā baldan ba'adī.

No. 24.

Bhalē niṅgan dadá ba'ālakkan kō
Dharamē ī dasā nanjā
Nīn ekā gusan kō ēn ekā gusan
Dharamē ī dasā nanjā
Pairī put bīrī dadā ba'alakkan kō
Nīnim purukhā manjkae.

No. 25.

Bhalēā nandī gō nandī ender nandī
Ender malā khaddim taṅgyō khēran hõ piṭyā
Jholoī hõ malkar moco'ī hõ malkar
Gallen kappā kappā cīkhī.

---

4. BEÑJĀ DAṆḌĪ.

No. 1.

Ayō hõ kībī kībī
Babā hõ kībī kībī
Urkhon arā kālon
Holē ayō hõ cīkhō
Babā hõ cīkhos.

No. 2.

Oṇṭā aḍḍā mal kā'on
Nannā khal lassā kā'on
khaddā cīkhō mullī khakhro'ō
Kuṭṭā cuñjnum ullā kā'ō.

No. 3.

Ond khettā arkhā ond laṭum asmā
Dharmē hõ mal mayā nanī bhāī
Nurbar gā lassābā'ar khōkhā kassā
Dharmē hõ mal mayā nanī bhā'ī.
Ond laṭum assā ond khettā arkhā
Hay Dharmē mayā malā nandī
Dadās hõ kēbdas nasgō hõ kībī
Nayō hõ kībī babas hõ kēbdas
Kakas hõ kēbdas kakī hõ kībī
Ontim gotaṅg bhaiyāsin nērā khane
Jīyā kirrī malā holē urkhon kī kālon
Cī nayō khoṭor tumbā
Ēn nayaṅg jōgī mannā kālon.

No. 4.

Kōṛē nayō kōṛē nayō
Khōkhā tarā kōṛē nayō
Chamhē tarā kōṛē nayō
Chamhē tarā kōṛē nayō
Gayā Gaṅgā kā'on ayō ;
Gayā Gaṅgā kā'on nayō
Kir'on ayō kir'on ayō
Bārā bacar kir'on ayō
Tērā bacar kir'on ayō.

No. 5.

Choṭēkunā rādan dadā hoe amboe bīsā
Dadā hoe ambōe bīsā
Man khaddā khendoe dadā hoe cũjon bēcon
Dadā hoe cũjon bēcon
Kēter khaddā khendoe dadā hoe kēson bēcon
Dadā hoe khōyon bēcon.

No. 6.

Pōs'ā pard'ā uikī nayō akkun uiyā pulkī
Neṅgā nuiyā pulkī
Undim khaṇḍā kicrīgem nannar cālī nanjkī
Nannar balī nanjkī
Nundim tippā siṅdrīgem nannar cālī nanjkī
Nannar balī nanjkī.

No. 7.

Bābus cēḍas pannā tempan
Maĩyā kumiyā bannā ṭuṅkin
Bābus cēḍas pannā tempan
Maĩyā kumiyā bannā ṭuṅkin.

No. 8.

Rājī rājī kuddiyān nayaṅg
Dēsē dēsē kuddiyan
Koṅkō mētan biddiyan
Boṅkō mētan biddiyan.

No. 9.

Hairē ayaṅgō hairē ayaṅgō
Kukoe bārī raṅḍī manj'ēn
Guṛkhuṇḍī kicrin kuri'ēn
Kukoe bārī raṅḍī manj'ēn
Cocārē carai'ī baḍī rē ceṭā
Khijurē patai'ī dḥilbā jhulai
Raimon cara'ī dadī rē golā
Khijurē patai'ī dḥilbā jhulai
Khijurē patai'ī dḥilbā jhulai.

No. 10.

Hairē eṅgdan hairē eṅgdan
Gōl beñjnā biñji'an ayaṅg,
Bēl beñjnā biñji'an nayaṅg
Neṅgdā kerkā dahrē ṅū ayaṅg
Cīrō baṛuṅg kundiyā ayaṅg
Poṅḍrā ḇaduṅg kundiya ayaṅg.

No. 11.

Hairē eṅgdā ēṛā khāpu
Hairē eṅgdā mēṛḥō khāpu
Endran beddā kērā endran ondrā dō
Kha'ī kukoen beddā kērā
Pellō buyan ondrā dō
Maī kukoen beddā kērā
Paccō buyan ondrā dō.

No. 12.

Gucai ayō bidā cī do nīn ayō eṛpānū ra'oe
Niṅgdan cickī niṅgdāsin biddkī
Nīn eṛpānū nicot ra'oe.

---

5. JĒTḤ JĀTRĀ GAHI DAṆḌI.

No. 1.

Halu malu Tillā pārū ghōṛō maīyā nariyālagdai
Pellō niṅghai khēkhēl kīyā ghōṛō maīyā nariyālagdai.

No. 2.

Kaṅk gahi ghōṛō nū nē argō nehālū pāṛū
Kaṅk gahi ghōṛō nū pellō argō nehālu pāṛū.

No. 3.

Kir Laliyā ender kādī, malā kirron nan tarā kādan
Jūṛī jõkhas kōrā kēras malā kirron nan tarā kādan.

No. 4.

Niṅghai pāṛkan pellō paṛiyā polloe kō dhanāmudī pāṛū
Pairī bīrī pellō paṛiyā polloe ko dhanāmudī pārū.

No. 5.

Balī kamā hō balī kamā pell eṛpā ḍaṅglō ra'ī
Jõkh eṛpā riṅgī ciṅgī pell eṛpā daṅglō ra'ī.

No. 6.

Ēkā'm sāheb itiyas Panārī pargan nū barāldas
Rassal sāheb itiyas Panārī pargan nū taileṅgarin ondrdas.

No. 7.

Rājā hō rājā Jagarnāth rājā niṅghai rājī nū larekā manjā
Niṅghai rājī Bhũḍū Tāmāṛ niṅghai rājī nū larekā manjā.

No. 8.

Bēlas gahi kukk maĩyā kãṛesā jhilmilirālāgī
Cẽḍā pellō mār laucā kãṛesā jhilmilirālāgī.

No. 9.

Endergē pellō kabrā khēran arigta'adī
Jõkhar pellō bhejā malā dharnar
Adi gem pellō kabrā khēran arigta'adī.

No. 10.

Niṅgan koe pellō Naipāl ērāgē ho'on ḍhibā ci'ā ci'ā
Hār mānālagdan niṅgan koe pellō Naipāl ērāgē ho'on.

No. 11.

Hairē eṅgdā gaṅgō pellō gaṅgela chōrē jhūr nū ra'ī
Gaṅgelā khoyā kērā gaṅgelā jhūrē jhūr nū ra'ī.

No. 12.

Ayaṅg gā kecā kērā bhaiyārē nēkan ayaṅg bā'ot.
Dharmē tu'ar naṅjā bhaiyārē nēkan ayaṅg bā'ot
Hairē ayaṅg baṅg malkā hairē bēkār ekan laggī
Hairē ender nanot hairē bēkār ekan laggī.

No. 13.

Kalā hudin ho'ar barā, hudi ganē ullā malā kālō
Tīnā khedḍan dḥĕkoe nanī, hudi gane ullā malā kālō.

No. 14.

Hīṛī bar koe bannā kicirī pellō; niṅgan ambar rijh hõ malā laggī
Hīṛī bar koe bannā kicirī pellō hāṛī kāl koe
Jhikā bilcā pellō barālagdī.

No. 15.

Maṇi sāe bēlas sanni nū conhā ra'acas
Taṅgyō kecā darā sanni nū conhā ra'acas.
Cōreā paddā nū boṅgas kī bãchrāgē
Shērghātī paddā nū boṅgas kī bãchrāgē.

No. 16

Kampanī Urbar gūlī ambnar
Hājārībāgh tā teleṅgar mĕyā;
Mākhā bīrī gūlin ambnar
Teleṅgaṛin bhaiyā rē chek'ā

No. 17.

Teleṅgar jiroṅg joroṅgrā barālagyar
Ṭikū paddā nū chaunī nanjar
Endernā Jagarnāth sāe bēlay
Boṅgdae kī ka'alagdai?

No. 18.

Haridal, Giridal irbarim laṛckā paṛiyā keccar
Jīan diṭh nanā bhaiyā laṛckā paṛiyā keccar.

No. 19.

Bhaurontā Gaṅpatrae rājin dhīrē dhīrē piṭta'adas;
Lōknāth sae bhaiyā re rājin dhīrē dhīre sambhra'adas.

---

6. KHADDAR GAHI BĒCNĀ-DAṆḌĪ.

No. 1.

Guc Caũrī Bhaũrī gō murkā cīpā kā'ot
Nāle num ghokṛōnum bhaiyāgō jīrō jīrō dhaniyā dhanyiā bēcot.

No. 2.

Aĩcī maĩcī cenekhō nippyā kā lafuā nippyā,
Khaddan durā nippyā, kā budḥin durā nippyā, hudim janu khaī gō
Sōnā giddhīnī kā rūpā giddhīnī.

No. 3.

Sasurār kālō bīri dhīrē dhīrē: naihar kālō bīrī dalae dalae.

No. 4.

Goẽtḥā pesā ker'an daī gō: cīrī capā pāhī ker'an;
Jõkhar pellar laucar daī gō: kaṛmad eṅghai rahi kẽrā.

No. 5.

Koṅkō boṅkō pālākī jiyan kalapī;
Mãṛā niṅghai bassāgē; bēlāyō kuṭī kuṭī amboe manā,
Mahtō majhī manoe saggāī manoe.

No. 6.

Sanī bēṛānū sanī cōrō, kōhā bēṛānū kōhā cōrō
Pāhī nandae hole uiyā kā'on malā hole kaṅkan bēcon
Malā hole datā bēcon.

No. 7.

Nin koe ratā jhiṅgā pellō birnin hasulī kamdī,
Tūsā dahrenū kamdī, jõkh'ēn bhalē rijhāba'adī.

No. 8.

Guc lunḍrī caurī gō cīdhrī cīpā kāot.
Cīdhrī gahi mūli nū bhaiyāre bērē bērē bēcot
Bhaiyā rē jurī jurī bēcot.

No. 9.

Tācī gō tācī, jīnō dim jīnō, gadrī dim gadrī, tip'en to ūlī, iṛyen to tabsī.

No. 10.

Khudīyae cunīyae pōsālō bhaiyārō, sē bhaiyā gelā, paradēsā hō hay rē ont goṭā pīṭh kā bhaiyā gelā paradēsā hō.

No. 11.

Māghē māghoṛī pūrucā bhareṅgae māghē māghoṛī pūrucā janu, ciōim noṅḍorī ciō'īm hole gā sāram bakīlā manḍīdim janu, ciōim noṅḍorī ciō'īm holegā cērom cērontā dubukīn janu.

No. 12.

Būṭūṭū būṭūṭū pesā mōkhā kēras, hū jõkhas dayaṅgō taṛkī raṅgō pellō bidyas.

No. 13.

Pūrb tartī barecā kadam mann nū ukkiyā
Radhē bhalē rijhirkae.
Gucā Radhe niṅgan ērā taikan
Radhē bhalē rijhirkae.

No. 14.

Cī cōrō cī cōrō pān gunḍā
Baroe rajī kālāgē būt kumbā.

No. 15.

Namhaī mesgā nū ender ōṛā īrī jũh'ī dadā īrī jũh'ī
Siloe sopoe khamī turū baĩyar cī'ā dadā baĩyar ci'ā.

No. 16.

Manī aṛī nū dḥībā ra'ī do ayaṅgō,
Othr'ar cī dō ayaṅgō hebṛar cī dō ayaṅgō.
Dhōl ānī ḍedeṅg ḍeḍeṅg.
Tēṅḍē ānī torō torō,
Torō rorō ro rō ro rō—tenē nē nē nē nē nē nē.
Bābus āndas ho'on ba'adas; maī anī malā kālon
Torō ro rō ro rō ro rō—tenē nē nē nē nē nē nē
Bābus ceḍḍas raṅgā sottan; maī kumyā raṅgā baugin.
Torō ro rō ro rō ro rō –tenē nē nē nē nē nē nē.

No. 17.

Tuluī tuluī tuluī jargā dē bhaiyārē
Taṛkī raṅgō jõkhōdā, biṛyō raṅgō pellō dē bhaīyā rē,
Nēō'kharā biddī dē sībā khārā biddīdim bhaīyā rē
Kucāī kucāī ṭoṛaṅg ūlī dē bhaīyā rē
Bãroe pañjar sālī dē tēroe pañjar sālī dē bhaīyā rē.

No. 18.

Hacā caṛak caṛak dadā naur pũp pũidā
Gucā dadā ērā kāot khildī dadā rijhirā.

No. 19.

Ācā ācā bālkā malā kasri'ī
Tanī tanī amm ciā khane kasrī'ī.

No. 20.

Sannī ṭuṅgrī nū, sannī mũyā cōcā dadā bagarō
Dadā cãḍē cãḍē man mungā pũīdā dadā bagarō
Kōhā tuṅgrī nū kōhā mũyā cōcā dadā bagarō
Dadā cãḍē cãḍē man mungā pũīdā dadā bagārō.

No. 21.

Cī binḍī cī binḍī bār binḍī
Nayō kē debō pānrī gũḍā
Babā ke debō celrī chātā.

No. 22.

Jinō injō pasrā kañjī ekāse khaṭon
Saī pellae saī jõkhae ekāse khaṭon,
Ekāse irton.

No. 23.

Sannī bērā iriyan suī sutrī khadā,
Nayārī taṅgedā cũjā lasā jugiyā;
Nayārī taṅgedā kẽsā lasā jugiyā,

No. 24.

Tāṛ man nū kā koroṅjō man nū khapālagdai
Rāṛ bañdarō kā rāṛ cīgālō
Khāpālagī johālagi dadā hoe.

No. 25.

Kauṛī koe ran ban, kauṛī bēcē bīcōban
Nagar malā pampla dhōcē.
Nagar malā pamplā dhōcē.

B. S. Press—2240J—350—28-4-1905—E. J. H.